

www.mruni.eu

NAMŲ ŪKIO FINANSŲ VALDYMAS

Gintaras Černius

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Gintaras Černius

**NAMŲ ŪKIO
FINANSŲ VALDYMAS**

Vadovėlis

Vilnius 2011

UDK 330.56(075.8)
Če346

R e c e n z a v o:

prof. dr. Eugenija Martinaitytė, Mykolo Romerio universiteto Bankininkystės ir investicijų katedra

doc. dr. Mindaugas Strumskis, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus pavaduotojas

Vadovėlis svarstytas Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto tarybos 2010 m. gruodžio 16 d. posėdyje (prot. Nr. 2EFV-2) ir rekomenduotas spausdinti

Vadovėlis svarstytas Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Finansų ir mokesčių katedros 2010 m. gruodžio 8 d. posėdyje (prot. Nr. 1FMK-3) ir rekomenduotas spausdinti

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo spaudai komisija 2011 m. sausio 12 d. posėdyje (prot. Nr. 2L-10) vadovėlį patvirtino spausdinti

Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri nors jo dalis negali būti dauginami, taisomi arba kitu būdu platinami neturint autoriaus ir leidėjo sutikimo.

ISBN 978-9955-19-404-0

© Mykolo Romerio universitetas, 2011

© Gintaras Černius, 2011

**Žmogus, negebantis valdyti savo
asmeninių finansų, negebės valdyti nei
įmonės, nei tuo labiau valstybės finansų.**

Sveikas protas

Skiriu sūnui Dominykui

TURINYS

ĮVADINIS ŽODIS	7
I. FINANSŲ VALDYMO ESMĖ	9
1. Finansų samprata	10
2. Valdymo samprata	16
3. Finansų valdymo subjektai	20
4. Finansų valdymo nuoseklumas (veiksmai)	24
II. FINANSŲ TIKSLAS	31
1. Konkretus ir išmatuojamas tikslas	32
2. Žmogaus finansiniai siekiai	34
3. Šeimos finansiniai siekiai	38
4. Teisingas finansinio tikslo formulavimas	40
III. PINIGŲ VALDYMO PRINCIPAI	47
1. Pinigų dinamikos dėsniai	48
2. Pinigų srauto valdymas	51
Asmeninių finansų strategijos	51
Finansinio saugumo atsargos	54
Finansinės gerovės atsargos	55
Finansinės rizikos atsargos	57
3. Taupymą skatinanti sistema	60
IV. ĮPLAUKŲ IR IŠLAIDŲ VALDYMAS	66
1. Pinigų srauto ataskaita	67
2. Išlaidos ir jų valdymas	70
Išlaidų rūšys	70
Išlaidų valdymas	75
3. Įplaukos ir jų valdymas	78
Įplaukų rūšys	78
Įplaukų valdymas	83
Verslo organizavimo formos	88
Mokesčiai	93

V. TURTAS IR JO VALDYMAS	105
1. Turto rūšys.....	106
2. Balansas.....	111
Turtas ir skolos.....	111
Aktyvai ir pasyvai	115
3. Investavimas.....	122
„Pinigai daro pinigus“	122
Investicijų rūšys	124
P pinigų srtauto investicijos	128
Kapitalo investicijos.....	132
Mišriosios investicijos.....	138
Investicijų naudingumo vertinimas	140
VI. AUTOMATINĖ TURTEJIMO SISTEMA.....	146
1. Asmeninių finansų sistema.....	147
2. Asmeninių finansų tikslo konkretizavimas	154
3. Analitiniai rodikliai	170
LITERATŪRA	175
1 priedas. Sėkmės veiksniai.....	176
2 priedas. Investuotojų lygiai	177
3 priedas. Baisi istorija apie mokesčius.....	180
4 priedas. Antano asmeninių finansų sistemos pinigų srtautas	182
5 priedas. Antano turto ir skolų balansas	183
6 priedas. Prognozuojamos Antano asmeninių finansų ataskaitos.....	184
7 priedas. Finansų piramidė.....	185

IVADINIS ŽODIS

Kiekvieną dieną tenka girdėti terminus „finansai“ ir „valdymas“, bet retai susimąstome apie šių sąvokų prasmę ir įtaką kiekvieno žmogaus gyvenimo kokybei. Ilgametė įvairaus lygio finansų valdymo bei žmonių mokymo patirtis išugdė autoriaus sisteminį požiūrį į finansų valdymą. Šis dalykas, autoriaus nuomone, turėtų būti dėstomas jau mokykloje, kad gyvenimą pradedantis žmogus susidarytų reikiamus bet kurio lygio finansų valdymo įgūdžius. Pradėti šį sampratų ir įgūdžių kūrimo procesą tikslinga nuo namų ūkio (asmeninių) finansų srities.

Vadovėlis „Namų ūkio finansų valdymas“ parašytas laikantis moto „Apie sudėtingus dalykus – paprastai“.

Vadovėlio rašymo tikslas – pateikti asmeninių finansų valdymo teorinius pagrindus ir, remiantis konkrečiais pavyzdžiais, atskleisti jų praktinio taikymo metodus ir būdus, asmeninių finansų praktinio valdymo pagrindus.

Vadovėlį sudaro šeši skyriai, kuriuose nuosekliai aptariami visi svarbūs asmeninių finansų valdymo klausimai. Pirmajame skyriuje atskleidžiama finansų ir valdymo sampratų esmė, analizuojami visų lygių valdymo subjektai ir jų funkcijos, finansų valdymo veiksmų nuoseklumas. Antrajame skyriuje dėstomi asmeninių finansų tikslo teoriniai ir praktiniai klausimai. Aptariami tikslo formulavimo kriterijai ir principai. Išskiriami pavienio žmogaus ir šeimos (namų ūkio) finansiniai tikslai. Trečiajame skyriuje nagrinėjami pinigų valdymo principai. Pasitelkiant srauto metaforą ir vandens srauto fizikinę formulę nagrinėjami būdai, kaip galima tikslingai suvaldyti pinigus. Pateikiama asmeninių finansų, leidžiančių siekti numatyto tikslo, samprata. Ketvirtajame skyriuje kalbama apie įplaukų ir išlaidų valdymo principus, atskirai aptariami svarbūs gyventojų pajamų mokesčių klausimai. Penktasis skyrius skirtas turto sampratų ir jo valdymo asmeninių finansų sistemoje klausimams. Nagrinėjami asmeninio investavimo ir investicijų efektyvumo vertinimo klausimai. Šeštasis skyrius skirtas apibendrinti visiems vadovėlyje iš-

nagrinėtiems klausimams. Pasitelkiant konkretų sudėtinį pavyzdį ugdomi asmeninių finansų sistemos praktinio valdymo įgūdžiai.

Kiekvieno skyriaus pradžioje atskleidžiama jo paskirtis ir pristatomi skyriuje nagrinėjami klausimai. Pabrėžiami siekiniai, t. y. ką turėtų gebėti studijuojantysis, išanalizavęs konkretų skyrių. Skyriai suskirstyti į poskyrius.

Vadovėlis parašytas kiek kitaip negu įprasta. Beveik kiekvieno poskyrio pradžioje studijuojančiajam suteikiama galimybė pasvarstyti ir įvertinti savo žinias, susijusias su nagrinėjama problema. Klausimai sutelkia skaitytojo dėmesį prie konkrečios situacijos, išryškina jo asmeninį požiūrį į tai ir, tikėtina, sudomina. Studijuojantysis turėtų skirti deramą dėmesį ir pakankamai laiko šiems svarstymams, kad ne tik geriau suprastų tolesnę informaciją, bet ir pradėtų gautą informaciją taikyti praktiškai. Į pateiktus klausimus patartina atsakyti raštu. Apmąstant pateiktus klausimus ugdomi reikiami asmeninių finansų valdymo įgūdžiai.

Kiekvieno skyriaus pabaigoje pakartojamos esminės skyriaus mintys, pabrėžiami ir įtvirtinami svarbiausi finansų valdymo teiginiai.

Savitikros klausimai dar kartą atkreipia dėmesį į svarbiausias skyriaus mintis – skaitytojas raginamas prisiminti atsakymus į pateiktus klausimus.

Vadovėlis skirtas studentams, studijuojantiems finansų valdymą, žmonėms, siekiantiems deramai valdyti savo ir savo šeimos finansus.

Poskyris apie gyventojų mokesčius parašytas kartu su Birute Čerņiuviene.

Suprantu, kad vadovėlį galima tobulinti, todėl lauksiu argumentuotų pastabų el. paštu cerniusg@mruni.eu.

I. FINANSŲ VALDYMO ESMĖ

Pirmojo skyriaus tikslas – apibūdinti finansų valdymo esmę. Pirmiausia nagrinėjama finansų, kaip valdymo objekto, samprata. Atskleidžiamas skirtumas tarp pinigų ir finansų sąvokų, nagrinėjama finansų, kaip kompleksinės sistemos, esmė ir sudedamosios dalys. Išsamiai gvildenamos visos finansų funkcijos ir jų reikšmė. Remiantis literatūros šaltiniais aptariamas finansų termino kitimas nuo jo atsiradimo iki dabartinių laikų.

Antrame poskyryje smulkiai nagrinėjami valdymo sampratos aspektai. Remiantis paprastais pavyzdžiais aiškinamas valdymo proceso nuoseklumas ir sudedamosios dalys. Gana išsamiai aptariama ir apibūdinama valdymo funkcija.

Trečiame poskyryje apibūdinami finansų valdymo subjektai. Aptariami asmeniniai, įmonių ir valstybės finansai. Nagrinėjamas kiekvieno subjekto valdymo sprendimų priėmimo laukas finansų srityje. Pagrindžiamas finansų skirstymas į privačiuosius ir viešuosius pagal finansų valdymo subjekto lygį. Naujai apibrėžiamas valstybės ir viešųjų finansų santykis. Išskiriami klausimai, kuriuos sprendžia subjektai, valdydami savo finansus. Atskleidžiama, kad visų lygių finansų valdymo subjektai susiduria su tokiais pat klausimais, skiriasi tik šių problemų sprendimo galimybės.

Ketvirtas poskyris skirtas finansų valdymo nuoseklumui ir su tuo susijusiems veiksams nagrinėti. Nurodoma, kokie veiksmai ir koku nuoseklumu turi būti atliekami, kad būtų pasiektas pageidaujamas rezultatas. Sistemiskai aptariamas finansų valdymas atskirai pabrėžiant kiekvieną valdymo etapą ir nurodant jo reikšmę visam procesui.

Išstudijavęs šį skyrių skaitytojas gebės:

- Apibūdinti finansų terminą ir atskleisti finansų sistemos esmę.
- Paaiškinti valdymo sampratą, apibūdinti skirtingus valdymo aspektus.

- Išskirti įvairius finansų valdymo subjektus ir interpretuoti jų sprendžiamus klausimus.
- Paaiškinti įvairių subjektų (namų ūkių, įmonių, valstybės) finansų valdymo tikslus.
- Analizuoti finansų valdymo etapus ir žinias pritaikyti praktiškai.

1. Finansų samprata

Kasdieniam gyvenimui labai dažnai girdime ir vartojame terminą „finansai“, bet retokai susimąstome, ką iš tiesų šis terminas reiškia, ką mes suprantame (ar manome suprantą) išgirdę žodį „finansai“.

Pasvarstykime:

Kaip Jūs apibūdintumėte terminą „finansai“?

Stabtelėkite ir pamąstykite

Daugumai žmonių žodis „finansai“ asocijuojasi su pinigais. Be abejo, finansai yra susiję su pinigais. Tačiau ar finansai yra tik pinigai, ar kažkas daugiau? Matyt, vertėtų prisiminti, kas yra pinigai. Pirmiausia pinigai yra universali mainų ir vertinimo priemonė: tam tikrą pinigų kiekį galima keisti į tam tikrą prekių ar paslaugų kiekį. Tuo būdu, per pinigus, finansai atlieka tam tikrą mainų tarp įvairių subjektų funkciją. Norėtuši atkreipti dėmesį, kad pinigai iš esmės yra mainų idėja arba ekonominė kategorija, kuri pasireiškia įvairiomis formomis. Tai greičiau susitarimas, o ne konkretus aukso gabalas, moneta, banknotas ar čekis. Tačiau lengva susipainioti ir manyti, kad materialieji pinigai, kaip ekonominės kategorijos, išraiška savaime yra vertinga.

Pasitelkime pavyzdį. Brangusis metalas auksas dėl savo fizinių savybių ir riboto kiekio visais laikais vertingas ir bet kuriuo metu gali būti iškeistas į didesnę ar mažesnę gėrybių kiekį. Tačiau su kitais pinigų pavidalais yra kitaip. Metaliniai pinigai, banknotai ir kitos pinigų „išikūni-

jimo“ formos neturi jokios vertės. Šie pinigai yra tik mainų idėjos nešėjai. Matyt, ne be reikalo rusų kalboje egzistuoja ir terminas „piniginiai ženklai“², labai taikliai apibūdinantis pinigus. Pamiršus tai, kas „stovi“ už pinigų (galimybė mainyti), galima pradėti manyti, kad pinigai savaime yra vertingi. Tuomet atsiranda siekis turėti kuo daugiau pinigų manant, kad pinigai ir yra tikslas. Visiems gerai žinomas žaismingas animacinis personažas Skrudžas Makdakas, kurio didžiausias gyvenimo džiaugsmas yra panardyti jam priklausančio aukso krūvoje. Onore de Balzako personažas Gobsekas nėra žaismingas, bet jo siekis tas pat: pinigai – tai tikslas ir vertybė.

Klaidingą žmonių manymą apie pinigus iliustruoja randami senoviniai lobiai. Turiu galvoje popierinių ar metalinių pinigų „lobius“. Kažkada, kai išreiškė mainų idėją, jie tikrai buvo vertingi, nes už juos buvo galima gauti (nusipirkti) įvairių vertybių. Dabar šie „pinigai“ yra ne daugiau nei popierius. Jei jie turi numizmatinę vertę, tai ne todėl, kad išreiškia mainų idėją, bet todėl, kad patys tampa mainų objektu.

Tačiau mus domina ne psichologinis, bet ekonominis pinigų klausimas – tiek, kiek jis susijęs su finansais. Pinigai yra ir tam tikru mastu turėtų būti kaupiami. Normaliomis sąlygomis pinigų kaupimas (taupymas) reiškia, kad taupantysis pinigų mainų funkcijos įgyvendinimą atideda vėlesniam laikui. Kitaip tariant, vietoj to, kad iškeistų pinigus į gėrybes dabar ir jas suvartotų nedelsdamas, jis atideda vartojimą ateičiai. Taip pinigai įgauna dar vieną labai svarbų bruožą – tampa ekonominio saugumo garantu, nes užtikrina vartojimą ateityje. Pinigai gali atlikti ir vartojimo „paskirstymo laike“ funkciją. Gavęs didesnę pinigų kiekį žmogus gali atidėti dalį jų ateičiai. Tuo metu, kai pinigų jis gaus nepakankamai (dėl ligos, senatvės ar tiesiog nenoro dirbti), bus galima pasinaudoti sukauptais pinigais ir įgyvendinti „mainų idėją“ tuo metu, kai to reikės.

Grįžkime prie finansų sampratos. Pamašę apie pinigus ir jų funkcijas, įsitikiname, kad pinigai, būdami mainų priemonė, turėdami konkrečią pasireiškimo formą, gali būti gaunami (uždirbami) (kažkas mums jų duoda mainais už mūsų suteiktas paslaugas ar prekes), išleidžiami (mes kažkam duodame pinigų už suteiktas mums paslaugas ir prekes), atidedami ir taupomi ketinant jais pasinaudoti vėliau (tampa ekonominio saugumo garantu). Kaip matyti, pinigai, kaip ekonominis reiškinys, daro

² Денежные знаки.

įtaką daugeliui procesų. Tai – pinigų gavimas, išleidimas, taupymas ir galiausiai investavimas (žavinga idėja „pinigai daro pinigus“).

Taigi patys savaime pinigai neegzistuoja ir neturi jokios prasmės. Kad jie būtų, reikia tam tikrų sąlygų (turi gyvuoti mainai, nes natūriam ūkiui pinigų nereikia), reikalingos pinigų gavimo, kaupimo, paskirstymo, investavimo ir kitos priemonės bei sistemos.

Todėl vienas iš galimų finansų termino apibrėžimų galėtų aprėpti ne tik pinigus, bet ir jų gavimą, kaupimą ir panaudojimą. Kadangi sąvoka „finansai“ apibūdina gana sudėtingą reiškinį, todėl yra daug įvairių šio termino apibrėžimų. Nėra labai tiksliai žinoma ir šio termino kilmė. Kai kurie autoriai mano, kad žodis „finansai“ kilęs iš anglų *fine*, kiti iš lotynų *financia*, tretii iš prancūzų *finances*. Ne viename literatūroje pateikiamame apibrėžime paminėta valstybė. Termino „finansai“ atsiradimas, matyt, pirmiausia sietinas su valstybės atsiradimu ir stiprėjimu. Prancūziškame finansų apibrėžime teigta, kad tai – tiesiog pinigai arba pajamos karaliaus išdui.

Plečiantis valstybės vykdomoms funkcijoms, didėjo ir lėšų joms finansuoti poreikis. Laikui bėgant ir kuriantis mokslui apie finansus, termino „finansai“ prasmė plėtėsi, jau reiškė ne tik valstybės pajamas, bet ir jos išlaidas. V. Jurgutis³ nurodo, kad „finansų mokslas, ypač senesniais laikais, būdavo nusakomas kaip valstybinio ūkio arba fisko pajamų ir išlaidų mokslas“. Čia sąvoka „finansai“ suprantama kaip valstybės piniginių lėšų visuma bei šių lėšų surinkimo, paskirstymo ir panaudojimo sistema.

Dabartiniiais laikais sąvoka „finansai“ vartojama kalbant ne tik apie valstybės, bet ir apie kitų subjektų (įmonių bei fizinių asmenų) finansus. Todėl šiuo metu yra atsiradę terminai „viešieji“ ir „privatieji“ finansai.

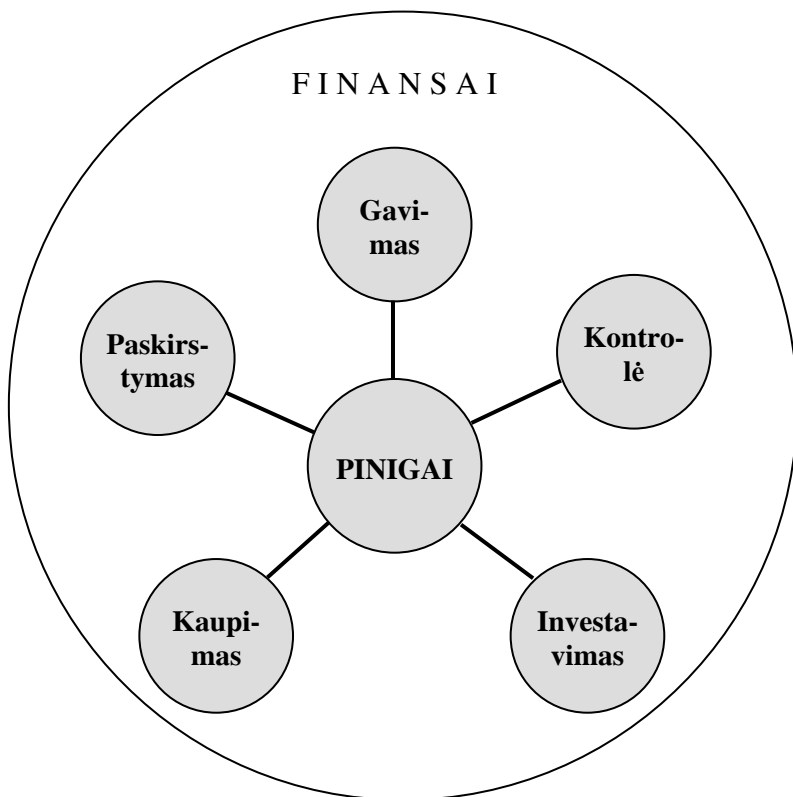
Įmonės lygiu terminas „finansai“ vartojamas dvejopai – kaip „pinigų“ sinonimas ir kaip pelno uždirbimo, pinigų gavimo bei jų išleidimo sistema. Jeigu kalbama apie asmeninius finansus, tai turimi galvoje tik pinigai, jų valdymas bei apskaita.

Kad ir kurio lygmens finansai nagrinėjami, finansų esmė vienoda. Jei valstybės finansus apibrėžtume vienaip, įmonių kitaip, o žmonių dar kaip nors, būtų sunku suvokti, apie ką kalbame. Juk kad ir kas geria vandenį – žmogus ar karvė, vanduo vis tiek suprantamas ir apibrėžiamas vienodai.

³ Jurgutis, V. *Finansų mokslo pagrindai*. Kaunas. 1938, 490 p.

Manyčiau, labai vykęs, visiems lygiams tinkamas ir elegantiškas apibrėžimas pateiktas Lietuvių enciklopedijoje: „Finansai (pran. *finance*, turtingumas, pajamos) – mokėjimo priemonių parūpinimo menas“⁴.

Galima pateikti tokį finansų apibrėžimą: **Finansai yra pinigų gavimo, paskirstymo, kaupimo, investavimo ir kontrolės sistema (visuma)**. Šis apibrėžimas pavaizduotas 1 pav.

1 pav. Finansų esmės funkcinius paveikslas

⁴ *Lietuvių enciklopedija. VI tomas.* USA: Lietuvių enciklopedijos leidykla, Mass., 1955, p. 267.

Kaip matyti, finansai atlieka nemažai funkcijų, pirmiausia – *pinigų gavimo* funkciją, t. y. sprendžiamas klausimas „Iš kur gauti pinigų?“.

Literatūroje dažniausiai pateikiamas su viešaisiais finansais susijusių funkcijų aprašymas, todėl pinigų *gavimo funkcija* formuluojama kaip „piniginių lėšų įvairių fondų sudarymo“⁵ funkcija. Jei darome prielaidą, kad terminas „finansai“ taikytinas ir privatiems finansams, tai išsiplečia ir finansų funkcijų turinys, nors šių funkcijų esmė nepakinta. Taigi nuo subjekto priklauso, kaip pinigų „gavimo“ funkcija gali būti suprantama: kaip pinigų gavimas (asmeniniai finansai), pajamų uždirbimas ir jų vartimas pinigais (įmonių finansai), biudžeto įplaukos (viešieji finansai).

Antroji finansų funkcija yra *pinigų paskirstymas*. Sprendžiamas klausimas, kiek ir kada skirti pinigų įvairiems poreikiams finansuoti. Žmonės sprendžia klausimą, kiek pinigų skirti maistui, būstui, pramogoms ir kitiems poreikiams tenkinti. Įmonės sprendžia klausimus dėl pinigų skyrimo prekėms ir paslaugoms pirkti, atlyginimams mokėti, kitoms būtinoms išlaidoms. Valstybės lygiu sprendžiami klausimai, kiek pinigų skiriama įvairioms viešosioms funkcijoms įgyvendinti.

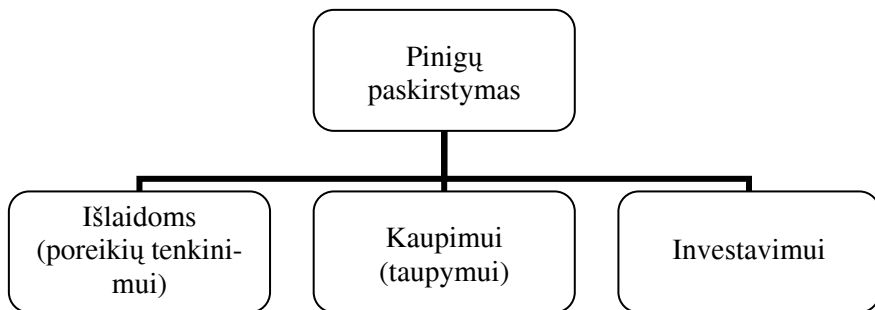
Trečioji finansų funkcija – *pinigų kaupimas*. Vykdam šią funkciją sprendžiamas ateities poreikių užtikrinimo klausimas, kitaip tariant, garantuojamas finansinis ateities saugumas. Kalbant apie asmeninius finansus, tai – santaupos „juodai dienai“, įmonėms tai – įvairių rezervų ir fondų sudarymas, valstybės lygiu taip pat svarbiausia sukaupti visas galimas atsargas.

Ketvirtoji finansų funkcija – *pinigų investavimas*. Šiai funkcijai apibūdinti labai gerai tinka paplitusi frazė – „pinigai daro pinigus“. Vienas iš asmeninių finansų siekių – taip investuoti, kad iš investicijų gautų pinigų būtų galima pakankamai patogiai gyventi. Įmonės lygiu investavimas dažniausiai išreiškiamas įmonės veiklos plėtimu, naujų, našesnių gamybos pajėgumų įsigijimu. Įmonės rečiau siekia gauti pinigų iš investicinės veiklos, nes šios pajamos nėra pagrindinė įmonės veikla ir tikslas. Tai, žinoma, netaikoma investicinėms bendrovėms.

Paskirstymo, kaupimo ir investavimo funkcijos persipynusios ir ne visada galima tiksliai nustatyti, kuriai funkcijai priskirti konkrečią veiklą. Pavyzdys – piniginio indėlio laikymas banke. Kas tai – investavimas

⁵ *Visuotinė lietuvių enciklopedija. VI tomas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, 831 p.

ar taupymas? Kita vertus, tiksliai suskirstyti ne visuomet ir būtina, nes bet kuris skirstymas yra sąlyginis. Gyvenimas visuomet sudėtingesnis už klasifikatorius, kurie kuriami siekiant supaprastinti sudėtingus pasaulio reiškinius, kad būtų galima juos pažinti. Todėl kai kurios funkcijos gali būti jungiamos taip, kaip parodyta 2 pav.

2 pav. Pinigų paskirstymo funkcija

Dar viena labai svarbi funkcija, kurią atlieka finansai, – visos *sistemos kontrolė*. Galima sukonstruoti tobulą finansų gavimo ir jų paskirstymo sistemą, numatyti, kur, kam, kada, kiek ir kuriais atvejais skirti pinigų. Tačiau tai dar nereiškia, kad sistema savaime veiks. Kad finansų sistema funkcionuotų tinkamai, būtina ją prižiūrėti. Kita vertus, pasikeitus sąlygoms, gali reikėti pakeisti vienus ar kitus sistemos parametrus tam, kad būtų galima pasiekti numatytus finansinius tikslus. Kitaip saktant, finansus, kaip ir bet kokią sistemą, reikia valdyti, priešingu atveju jie neatliks savo funkcijų arba jas atliks nekokybiškai.

2. Valdymo samprata

Terminas „valdymas“ vartojamas ne rečiau negu terminas „finansai“. Su valdymo reiškiniu susiduriame kone kiekviename žingsnyje.

Pasvarstykite:

Ar šiandieną teko spręsti kokį nors valdymo uždavinį? Kas tai buvo?

Jei Jums reikėtų apibūdinti sąvoką „valdymas“ – kaip Jūs tą padarytumėte?

Stabtelėkite ir pamąstykite

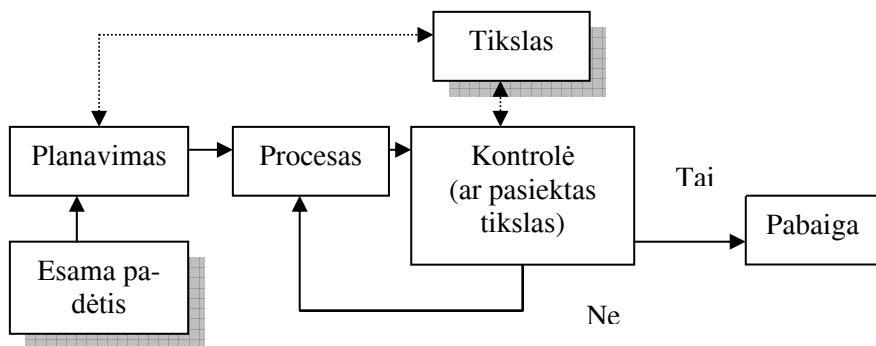
Jei manote, kad „valdymo uždavinys“ yra labai sudėtingas – esate ir teisūs, ir klystate. Gyvenime mums tenka spręsti galybę praktinio valdymo uždavinių apie tai net nesusimąstant. Tai, kad Jūs dabar skaitote šį tekstą, reiškia, kad sėkmingai išsprendėte konkretų valdymo uždavinį, kurį galima pavadinti „*Namų ūkio finansų valdymo vadovėlio skaitymu*“. Šis nedidelio masto uždavinys gali būti platesnio uždavinio, pavyzdžiui, „*Išmokti valdyti finansus*“ arba „*Išlaikyti egzaminą*“, arba „*Patenkinti smalsumą*“ sudedamoji dalis.

Beveik nesusimąstydami mes vaikščiojame, važiuojame dviračiu ar automobiliu ir atliekame daugelį veiklų. Pagrindinis klausimas, į kurį reikia atsakyti, – KAIP mes tą darome. Atsakę į šį klausimą, sužinosime ir tai, *kas yra valdymas*.

Kaip ir bet koks sudėtingas reiškinys, valdymas turi keletą aspektų. Pirmiausia tai – *procesas*, kurio metu siekiama konkrečiau, iš anksto numatyto tikslo. Tikslas turėtų būti suformuluotas aiškiai, geriausiai, kad jis būtų išmatuojamas. Todėl valdymo požiūriu tokie tikslai kaip „*begalinė meilė*“, „*visuotinė laimė*“, „*nerėgėti turtai*“ yra nekonkretūs, nes neaišku, kaip įvertinti, ar šis tikslas pasiektas⁶. Tikslas „*perskaityti*

⁶ Apie tikslų formulavimą plačiau skaitykite II skyriuje.

knygą“ yra visiškai konkretus ir išmatuojamas, todėl kaip pavyzdys jums tinka. Grįžkime prie šio teksto skaitymo. Dabar Jūsų tikslas yra „perskaityti knygą“. Jūs tik pradėjote tą daryti ir perskaitėte keletą puslapių (*esamos padėties nustatymas*). Kad pabaigtumėte, turėsite perskaityti dar beveik 200 puslapių (*kelias iki tikslo pasiekimo*). Tam teks skirti laiko: nuo keleto valandų iki kelių dienų (laikas priklauso nuo skaitymo tempo, praktinių užduočių atlikimo spartos) (*reikalingų išteklių nustatymas*). Žinodami, kiek laiko galite skirti studijoms kiekvieną dieną, numatote, kada ir kaip tą darysite (*planavimas*). Kiekvieną dieną numatytą laiką studijuojate (*procesas*). Kas kartą galima patikrinti, kiek liko iki pabaigos (*kontrolė*). Šis procesas kartojamas tol, kol pasiekiate tikslą (perskaitote knygą iki pabaigos). Valdymo proceso schema pateikta 3 pav.

3 pav. Valdymo procesas

Valdymo *funkcija*. Išsiaiškinome, kokius veiksmus ir kokių nuoseklumu atliekame valdydami. Tai padeda atsakyti į klausimą, ką ir kokių nuoseklumu reikia daryti norint pasiekti numatytą tikslą. Tačiau ne mažiau svarbu, *kaip (koku būdu) tą daryti*. Pagalvokime. Sakykime, norite, kad daiktas, kuris yra už 100 metrų, atsidurtų pas Jus. Galite nueiti ir pasiimti pats. Tačiau tam, kad patyrinėtumėte valdymą kaip funkciją, nusprendžiame pasinaudoti kito žmogaus paslaugomis. Kaip tą padarysite?

Pasvarstykite:

Paašškinkite „moksliškai“, ką ir kaip reikia padaryti, kad kitas žmogus atliktų tai, ko norite.

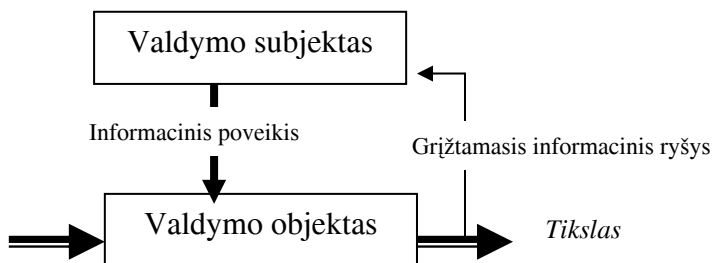
Paskirkite šiek tiek laiko šiai užduočiai

Kadangi jau žinome veiksmų, atliekamų valdymo proceso metu (tikslų nustatymas, planavimas, procesas, kontrolė, tikslo pasiekimas), seką, lieka tik išsiaiškinti, kokius konkrečiai veiksmus turi atlikti kitas žmogus, ir paskatinti jį tą padaryti. Šiai situacijai būdingi du dalykai. Pirmiausia tai, kad valdymo procese atsiranda du dalyviai. Vienas dalyvis valdo (*valdymo subjektas*), kitas yra valdomas (*valdymo objektas*). Taigi valdymo subjektas žino tikslą, žino, kaip tą tikslą pasiekti, pasirenka teisingą veiksmų seką, kurią reikia atlikti, turi reikiamų išteklių (vykdytoją, kuris šiuo atveju yra ir valdymo objektas). Lieka tik pranešti objektui, ką, kada ir kaip jis turi padaryti. Kaip tą padaryti? Mūsų nagrinėjamu atveju subjektas gali tiesiog žodžiu pasakyti apie tai kitam žmogui (objektui). Gali paskambinti jam telefonu, nusiųsti laišką, įgalioti kitą žmogų perduoti nurodymą ar kitokiu būdu pranešti jam savo pageidavimus. Būdas nėra labai svarbus, svarbiau, kad būtų perduota *informacija* apie tai, kaip objektas turi elgtis ir ką daryti. Šnekant moksliškai, subjektas padaro *informacinį poveikį* objektui, taip paskatindamas objektą judėti norima linkme.

Subjektas, išmanydamas valdymo teoriją, supranta, kad objektą reikia kontroliuoti. Kontroliuojama taip pat darant informacinį poveikį. Svarbus dar vienas aspektas. Valdantysis, prieš duodamas eilinę komandą (informacinis poveikis), turi žinoti, kur yra valdomasis (objektas), kad prireikus patikslintų jo veiksmus. Tam reikalingas vadinamasis *grįžtamasis informacinis ryšys*. Palaikyti šį ryšį galima įvairiai: pačiam stebėti, kur nukeliavo objektas, ir koreguoti jo veiksmus; pasamdyti stebėtoją, kuris praneš valdančiajam apie tai, kur yra ir ką veikia valdomasis; susikurti bet kokią kitą informacijos gavimo apie valdomojo objekto elgseną ir buvimo vietą sistemą. Svarbiausia čia – prieš duodant nurodymą turėti reikiamą informaciją. Priešingu atveju valdymas taptų panašus į šaudymą į taikinį užrištomis akimis. Tikslas yra žinomas, taip pat žinome, ką ir kaip daryti. Kokia tikimybė, kad tikslas (pataikyti į taiki-

nio centrą) bus pasiektas, sunku pasakyti. Tačiau aplinkiniams toks valdymo stilius (neturint reikiamos informacijos) gali būti pražūtingas tiesiogine prasme.

Taigi valdymo *funkciją* galima apibūdinti kaip valdančiojo (valdymo subjekto) tikslingą informacinį poveikį valdomajam (valdymo objektui), siekiant nukreipti jo veiksmus norima linkme ir pasiekti pageidaujama rezultatą. Valdymo funkcijos schema pateikta 4 pav.

4 pav. Valdymo funkcija

Iki šiol nagrinėjome paprastą pavyzdį, kada valdomasis objektas yra ir sistemos išteklius (žmogus, kuris turėjo mums atnešti pageidaujama daiktą). Reali situacija dažniausiai būna sudėtingesnė. Jei nagrinėjame sudėtingesnių procesų valdymą, objektas būna ne žmogus ar žmonės, bet, pavyzdžiui, įmonė, projektas, galiausiai tai, kas mus domina, – finansai. Žmonės šiuo atveju yra subjekto tikslo pasiekimo išteklius, įvardijamas ne itin išdidžiai skambančiu terminu „darbo jėga“. Taigi darbo jėga kartu su gamybos priemonėmis ir materialiniais ištekliais yra tik tai, kas padeda subjektui pasiekti savo tikslus. Subjektas susiduria su problema, kaip aiškiai perduoti informaciją vykdytojams (darbo jėgai), kad jie, naudodami gamybos priemones ir materialinius išteklius, įgyvendintų subjekto tikslą. Tačiau net ir šiuo atveju valdymo funkcija bus traktuojama kaip *subjekto informacinis poveikis objektui*.

Valdymas apibūdinamas įvairiai. Galima kalbėti apie valdymo *meną*. Tai būtų gebėjimas veiksmingai taikyti valdymo teoriją siekiant praktinių tikslų. Valdymo *mokslas* apibendrina, sistemina ir formuluoja pagrindinius principus, kurie yra būdingi visoms situacijoms.

Tačiau mums pakaks jau aptartų valdymo aspektų. Gerokai svarbesnis klausimas, kurį reikia išsiaiškinti prieš pradėdant smulkiai nagrinėti finansų valdymo klausimus, – sužinoti, kokie subjektai valdo savo finansus ir kiek valdomasis objektas (finansai) priklauso nuo subjekto lygio.

3. Finansų valdymo subjektai

Kalbėdami apie finansų sampratą minėjome, kad šio termino kilmė yra susijusi su valstybės išdo lėšomis. Taigi pirmiausia terminas „finansai“ buvo vartojamas tik valstybės, kaip subjekto, piniginiams įplaukoms ir išlaidoms bei jų tvarkymo sistemai nusakyti. Šiuo metu terminas „finansai“ taikomas žymiai platesniam valdymo subjektų būriui.

Prisiminkime ir pagalvokime:

Kokius subjektus galima išskirti kalbant apie finansų valdymą? Kokie buvo paminėti? Kokie dar gali būti? Ar keičiasi finansų valdymas, keičiantis subjektui?

Skirkite keletą minučių atsakymui į šiuos klausimus

Pradėkime nuo galbūt geriausiai pažįstamo subjekto – žmogaus. Kai objektas yra konkretus žmogus, jo finansų valdymo tikslai, galimybės ir taisyklės yra palyginti paprastos, nes dažniausiai pats žmogus sprendžia, kiek ir ko jam reikia. Jei kalbėsime apie šeimą (dar vartojamas ganėtinai tikslus terminas „namų ūkis“) – tai finansų valdymas jau kiek painesnis. Keblumų kelia interesų derinimas. Kai finansiniai ištekliai riboti, kai kuriems šeimos nariams gali tekti sumažinti savo finansinius siekius, kad galėtų pasiekti finansinį visos šeimos tikslą. Dar ne taip seniai Lietuvos šeimos siekė, kad vienas iš sūnų taptų kunigu. Ir šiam vaikui išmokslinti šeima skirdavo dalį išteklių, kiti nariai mažindavo savo poreikius ir galimybes.

Į šiuos niuansus atkreipiame dėmesį todėl, kad, vartodami terminą „asmeniniai finansai“, turėsime galvoje ne tik žmogaus, bet ir šeimos

(namų ūkio) finansus. Ten, kur bus reikšmingi ir finansų valdymo tikslai bei metodai, taisyklės skirsis – į tai specialiai atkreipsime dėmesį.

Kitas finansų valdymo subjekto lygmuo – privati įmonė. Tai gali būti ir personalinė įmonė, ir akcinė bendrovė. Įmonių finansų valdymo problemos nėra labai susijusios su įmonės juridine forma. Suprantama, įmonėse yra sprendžiami kiek kitokie finansų klausimai, nei tai daroma asmeninių finansų lygiu.

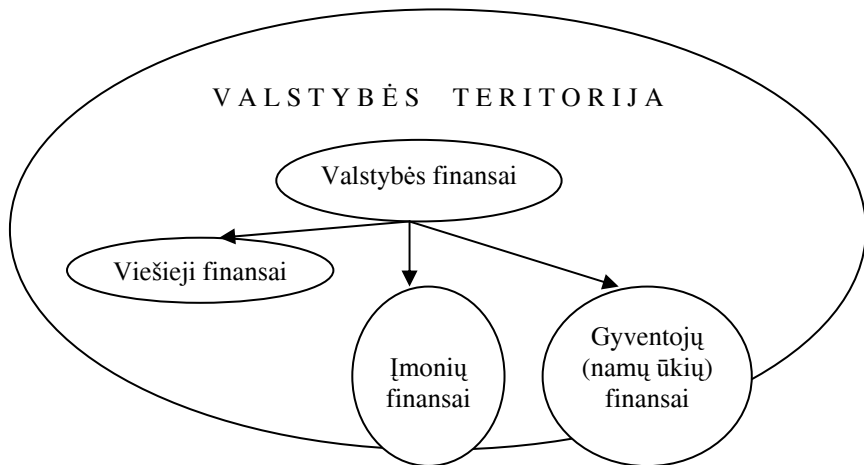
Prasminga atsižvelgti ir į įmonių grupių finansų valdymo problemas. Čia iškyla atskirų įmonių interesų derinimo klausimas. Jei vienos grupės įmonės pradeda tarpusavyje konkuruoti, nepagrįstai mažina kainas, grupės finansų požiūriu tai yra visiška kvailystė, nes grupė dėl to patiria nuostolių. Atskirų įmonių požiūriu tokia konkurencija yra visiškai normalus reiškinys. Tačiau nelogiška, jei atskirų įmonių tikslai, susikūrus grupei, lieka tokie pat, kaip ir tada, kai jos veikė kaip atskiri vienetai. Atkreipiame dėmesį, kad terminą „įmonių finansai“ vartosime kalbėdami ir apie įmones, ir apie jų grupes. Daugeliu atvejų finansų valdymo klausimai įmonėse ir jų grupėse sutampa. Jei bus kitaip, pasakysime.

Kadangi iki šiol kalbėjome tik apie privačius subjektus, todėl apibendrinami jų finansus vadinsime privačiais finansais.

Gerokai didesnis ir sudėtingesnis finansų valdymo subjektas yra valstybė. Atkreiptinas dėmesys, kad kalbant apie valstybės finansus labai dažnai vartojama sąvoka „viešieji finansai“. Kitaip sakant, kalbant apie valstybę ir jos finansus, paprastai apsiribojama pinigų, surenkamų ir paskirstomų per nacionalinį biudžetą, valdymu. Taip valstybės finansų samprata susiaurinama iki biudžeto pajamų ir išlaidų bei biudžeto subalansavimo klausimų.

Todėl būtų tikslinga pirmiausia apibrėžti, ką vertėtų laikyti *valstybės finansais*. Valstybės sąvoka apima atskiroje teritorijoje gyvenančius žmones, veikiančias įmones ir valdžią, vykdančią viešąsias funkcijas. Tuomet logiška manyti, kad valstybės finansais būtų galima laikyti visų subjektų finansinių išteklių visumą. Taip suprantamiems valstybės finansams būdingi du požymiai. Pirmiausia – tai konkrečioje valstybės teritorijoje cirkuliuojantis pinigų kiekis. Antra – tai finansiniai srautai, priklausantys įmonėms bei gyventojams ir cirkuliuojantys už valstybės ribų.

Plačiai suprantami valstybės finansai turėtų apimti ne tik viešuosius, bet ir privačiuosius (įmonių ir gyventojų (namų ūkių)) finansus. Šis požiūris parodytas 5 pav.

5 pav. Valstybės finansų sistema

Toks valstybės finansų sampratos išplėtimas (valstybės finansai – tai viešųjų ir privačiųjų finansų visuma) leidžia visiškai kitaip suvokti valstybės finansų tikslą bei priemones šiems tikslams įgyvendinti.

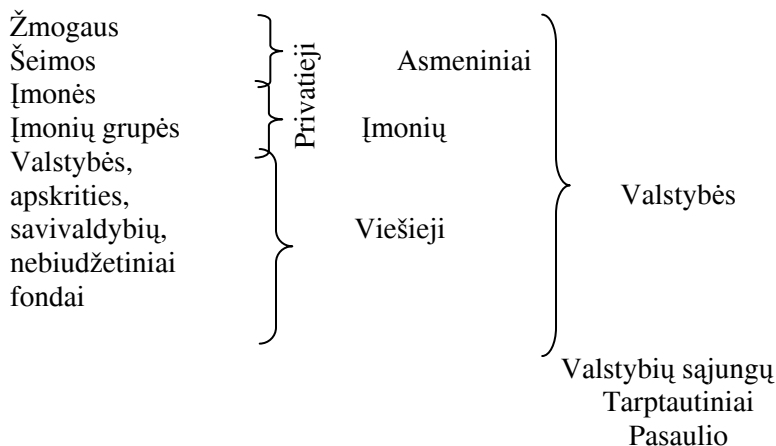
Viešųjų finansų valdymo tikslas – užtikrinti valstybės finansų stabilumą, o kalbant apie valstybės finansus atsiranda gerokai platesnis tikslas – garantuoti „tautos gerovę“⁷, arba, kaip numatyta Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatyme, „siekti ilgalaikės, visapusiškos ekonominės ir socialinės Lietuvos Respublikos piliečių gerovės“.

Kalbant apie valstybės finansus, reikia atsižvelgti ir į valstybių sąjungas (pvz., Europos Sąjungą), kurios yra dar aukštesnio finansų sistemos valdymo lygio subjektas. Šiam lygiui yra būdinga sudėtinga valstybių narių finansinių interesų bei galimybių derinimo ir bendro finansų sistemos tikslo nustatymo problema.

⁷ Jurgutis, V. *Finansų mokslo pagrindai*. Kaunas: Šviesa, 1938, 490 p.

Dar aukštesnis finansų lygmuo yra tarptautiniai, galbūt ir pasaulio finansai. Apie šiuos lygius galima pasakyti tik tiek, kad neegzistuoja aiškūs finansų valdymo subjektai tarptautiniu, tuo labiau – pasauliniu mastu. Kitaip sakant, nėra konkrečios organizacijos, į kurią galima besti pirštu ir pasakyti, kad tai ji atsakinga už pasaulio finansų sistemą.

Visi aptarti finansų valdymo subjektai apibendrintai pateikti 6 pav.

6 pav. Finansų valdymo subjektai

Deramai nesuvokus, kas vyksta asmeninių, įmonių bei viešųjų finansų srityse, vargu ar prasminga kalbėti apie sudėtingesnius finansų valdymo lygius. Kol kas pakanka suprasti, kad valstybės finansai neegzistuoja tuštumoje, kai kuriuos finansinius sprendimus valstybėje nulemia aukštesnis finansų lygmuo.

Kaip matyti, susidaro gana sudėtinga sistema: valstybė, įmonės, gyventojai. Kiekvieno lygmens subjektai turi savo finansus ir sistemas. Kalbant apie bet kurio lygio subjektus, reikia išsiaiškinti daug dalykų ir taisyklių, nes kiekvienas subjektas turi savo tikslų ir siekių finansų srityje. Reikia turėti galvoje ir tai, kad šie subjektai sąveikauja tarpusavyje ir jų finansai yra bendros valstybės finansų sistemos dalis.

Tačiau, kad ir kaip paradoksaliai skamba, visi finansų valdymo subjektai sprendžia tokius pat esminius finansų valdymo klausimus: kur ir

kaip gauti ir kam, kur ir kaip paskirstyti pinigus. Skiriasi tik viena – kiekvienas subjektas turi savo atsakymus į šiuos klausimus ir taisykles, kaip teisingai valdyti savo finansus. Todėl prasminga nustatyti, kokius veiksmus ir kokių nuoseklumu turėtų atlikti kiekvienas subjektas, valdydamas savo finansus.

4. Finansų valdymo nuoseklumas (veiksmai)

Nagrinėdami valdymą kaip procesą tikriausiai pastebėjote, kad yra tam tikra veiksmų seka, sudaranti prielaidas sėkmingai pasiekti pageidaujama rezultatą. Šiuos veiksmus, atliekamus nuosekliai vieną po kito, galima palyginti su torto kepimu. Jei kepimo veiksmai, nurodyti recepte, bus supainioti, panaudoti ne tie ingredientai arba jų paimta per daug arba per mažai – gausime ne tą rezultatą, kurio norime. Tik tuomet, kai viskas, kas turi būti atlikta, bus atlikta reikiamu nuoseklumu, palaukta tiek laiko, kiek reikia tortui iškepti, – tik tada bus galima gauti reikiamą rezultatą – tortą – ir jį papuošti vyšnia. Finansai nuo torto kepimo skiriasi keletu dalykų. Pirma, nėra tikslų receptų, ką ir kaip reikia padaryti, kad galėtume savo finansinį tortą papuošti vyšnia. Antra, sąlygos, kuriomis kepa finansinis tortas, nuolat kinta. Įsivaizduokite šeiminkę, kuri nežino, kokia temperatūra orkaitėje, ir tik iš šalutinių požymių gali numanyti, kaip ji keisis per torto kepimo laiką. Gal todėl, kad daugelis finansų žinovų nespėja reaguoti į kintančias išorines sąlygas, tiek daug finansinių tortų prisvyra ar lieka neiškepę? Trečia – finansinių tikslų pasiekimas užtrunka daug ilgiau negu torto iškepimas. Finansų srityje neturime daug laiko taikyti bandymų ir klaidų metodą. Žmogaus finansinių eksperimentų laiką riboja jo gyvenimo trukmė. Šeimos (namų ūkio) gyvavimo laikas taip pat nėra labai ilgas ir tik retais atvejais aprėpia kelis kartus patirtį ir finansinius išteklius. Ar daug pažįstate šeimų, kurios savo finansinius tikslus numato ne vienai kartai? Valstybių finansinių tikslų įgyvendinimas (jei tokie apskritai egzistuoja) gali trukti šimtmečius.

Ir galiausiai, matyt, svarbiausia priežastis – mes, kaip asmenys, būdami gerai išsilavinę, neturime beveik jokių finansų valdymo įgūdžių. Nuo mažumės esame mokomi sveikos gyvensenos, gerų manierų, socia-

linių įgūdžių ir kitų mums reikalingų gyvenime dalykų. Tačiau finansų valdymą didžioji dauguma suvokia gana menkai.

Pamąstykime:

Ar gali žmogus, nesugebantis sėkmingai valdyti savo asmeninių finansų, gerai valdyti įmonės finansus? Ar valstybės finansus gali tvarkyti žmogus, kuris nesupranta, kaip susitvarkyti su savo asmeniniais finansais? Ir ar tokie žmonės ilgainiui nepradės painioti savo ir įmonės arba savo ir valstybės finansų? Ką tai primena?

Todėl prasminga nustatyti bent pagrindinius veiksmus, kuriuos nuosekliai ir teisingai atlikus būtų galima tikėtis finansinės sėkmės taip, kaip ją suprantame. Apibendrinant viską, kas buvo pasakyta, finansų valdymą galima išskaidyti į tokių veiksmų seką:

1. Finansinio tikslo nustatymas (ko mes⁸ norime).
2. Esamos finansinės padėties nustatymas (kur mes esame).
3. Reikiamų tikslui pasiekti išteklių (ne tik finansinių) numatymas.
4. Konkretaus finansinio tikslo siekimo plano sudarymas.
5. Veiksmų, numatytų finansiniame plane, vykdymas.
6. Periodinė pasiektų finansinių rezultatų kontrolė ir, jei reikia, plano arba veiksmų koregavimas.
7. Naudojimasis pasiektu finansinio tikslo suteiktomis galimybėmis.

Bet kokio valdymo pradžia yra *tikslo nustatymas*. Finansų valdymas – ne išimtis. Kaip ir bet koks kitas dalykas, kurį norima pasiekti, finansų tikslas turėtų būti suformuluotas aiškiai ir suprantamai. Šis tikslas turi būti išreikštas taip, kad jį būtų galima objektyviai išmatuoti, priešingu atveju nebus aišku, ar bus pasiektas tikslas, kada jis bus pasiektas. Būtų neteisinga kelti, pavyzdžiui, asmeninių finansų tikslą „turėti daug pinigų“. Tokio tikslo greičiausiai nepasieksime, nes „daug“ yra kokybinė, o ne kiekybinė reikšmė, suvokiama labai subjektyviai. Todėl formuluojant finansų (bet kurio lygio subjekto) tikslą ypač svarbu tai, kad šis *tikslas*

⁸ Terminas „mes“ taikomas bet kuriam valdymo subjektui (žmogui, įmonei, valstybei).

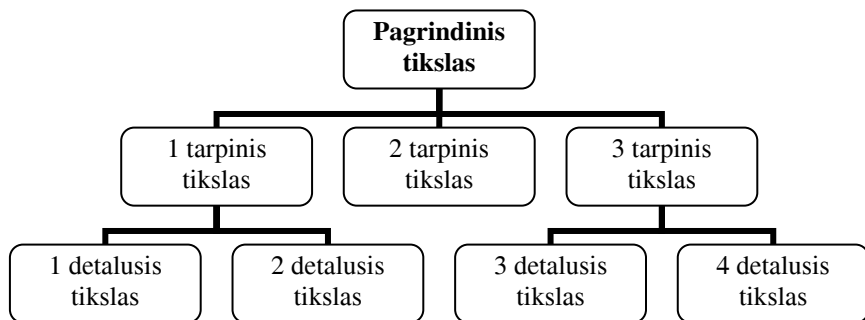
būtų išmatuojamas šiuo metu pripažintais ir visiems priimtinais matavimo vienetais. Be to, svarbu teisingai suformuluoti tikslą, nes vėliau visa veikla bus skirta tik siekti šio tikslo.

Pasvarstykite:

„Uždirbti vieną milijoną litų.“ Ar prasminga kelti tokį savo asmeninių finansų valdymo tikslą (tai, ko norite pasiekti)?

Pagrįskite savo atsakymą

Ar prasminga formuluoti tikslą kaip procesą ar vis dėlto geriau jį suformuluoti kaip baigtinį reiškinį? Kad būtų aiškiau – nei daug proto, nei pastangų nereikia pasiekti tikslą „uždirbti milijoną“. Jei uždirbate kiek daugiau nei 2000 Lt „popieriuje“, tai be itin didelių pastangų po 40 metų savo tikslą įgyvendinsite. Ar tikrai to norite? Todėl teisingai finansinio tikslo formuluotei būtina skirti pakankamai dėmesio ir laiko. Gerai suformuluotas tikslas paprastai aprėpia keletą tarpinių tikslų, gali būti susijęs su kitomis gyvenimo ar veiklos sritimis ir sudaryti vadinamąjį „tikslų medį“ (žr. 7 pav.).

7 pav. Tikslų medis

Keliant labai didelį tikslą, kartais neįmanoma pritaikyti konkrečių matavimo vienetų, nes tikslas yra visa apimantis. Tokiu atveju turėtų bū-

ti išmatuojami tarpiniai tikslai. Pavyzdžiui, dabartiniu metu kalbant, kad valstybės tikslas yra „piliečių gerovė“, susiduriama su klausimu, koku būdu galima išmatuoti gerovę. Kadangi „gerovė“ yra itin plati sąvoka, valstybės lygiu finansų srityje ji siaurinama iki konkrečių išmatuojamų rodiklių. Tai – bendrasis produktas, nedarbo lygis ir infliacija. Minėtus dydžius daugiau ar mažiau sėkmingai galima išmatuoti, todėl galima kalbėti apie jų valdymą ir žengti kitą žingsnį.

Kitas finansų valdymo etapas – remiantis rodikliais, kuriais naudojasi nustatant finansų valdymo tikslą, *apibrėžti situaciją, kurioje esame dabar*. Jei kartais pasirodytų, kad esama situacija atitinka mūsų tikslą, – tuomet nieko daryti nereikia. Kitais žodžiais tariant, jei kas nors išsikelia tikslą „turėti piniginėje 100 Lt“ ir pasitikrinęs piniginę randa ten šiuos pinigus – tikslas jau pasiektas. Realiame gyvenime viskas būna sudėtingiau.

Šio etapo rezultatas – aiškus dabartinės situacijos vaizdas – leidžia pereiti prie kito etapo – *išteklių poreikio nustatymo*. Čia apskaičiuojame, kokių išteklių (ir laiko) reikės norint pasiekti savo tikslą. Pavyzdžiui, jei žmogus skolingas 1 000 Lt ir jis siekia gražinti skolą, jam reikės išteklių. Pirmiausia tai – 1 000 Lt suma. Jei jis ją turi (esama padėtis), gali nedelsdamas pasiekti tikslą ir gražinti skolą. Jei neturi – jam reikės papildomo išteklių – laiko, kad galėtų įgyvendinti savo tikslą. Tačiau jis tikslą pasieks, jei turės pajamų, kurios leis jam tai padaryti. Jei, tarkime, žmogus gali gražinti po 100 Lt per mėnesį, tai nesunku suskaičiuoti, kiek laiko truks tikslo įgyvendinimas.

Sudarant finansinio tikslo *pasiekimo planą* pirmiausia nustatomos ir palyginamos galimos tikslo pasiekimo alternatyvos. Šis dalykas yra labai svarbus, nes pirmiausia ieškoma optimalaus varianto, kita vertus, finansiniai planai turi derėti su realiu gyvenimu. Jei skolininkas turi sumą, kurią reikėtų gražinti kreditoriui, tačiau tai padaręs nebeturės ko valgyti, – vargu ar protinga nedelsiant įgyvendinti numatytą tikslą. Todėl reikėtų numatyti sumą, gražintiną kiekvieną mėnesį. Tai ir būtų pavyzdys paprasčiausio finansinio plano, kurio tikslas – gražinti skolą. Suprantama, tikrą finansinio gyvenimo (kalbant ir apie žmogų, ir apie įmonę, ir apie valstybę) planą sudaryti yra gerokai sunkiau, nes reikia atsižvelgti į daugelį alternatyvų, veiksmų ir, kas ne mažiau svarbu, – labai gerai suvokti kiekvieno lygio finansų valdymo taisykles ir esmę. Tačiau bet kuriuo atveju šio etapo rezultatas – konkretus nuoseklių veiksmų planas, kuriame tiksliai nurodyta, koku būdu bus pasiektas numatytas tikslas.

Tuo „kūrybinis“ darbas ir baigiasi. Toliau prasideda sudaryto plano įgyvendinimas.

Vykdamas finansinį planą labai svarbūs du dalykai. Pirmiausia – valia priimtą planą įgyvendinti. Žmogui dažnai tiesiog pritrūksta kantrybės ilgą laiką daryti numatytus veiksmus, jei nemato akivaizdaus rezultato. Banalus pavyzdys – nemažai žmonių kartas nuo karto nusprendžia sportuoti, nusiperka aprangą, nuolatinį lankytojo bilietą ir tuo jų pastangos pasibaigia. Kalbant apie įmonių finansus atkreiptinas dėmesys, kad, pasikeitus vadovybei ar savininkams, dažniausiai keičiasi ir anksčiau vykdyti planai. Valstybės lygiu apskritai sunku susitarti, kaip įgyvendinti finansų politiką, nors kiekviena partija skelbiasi siekianti užtikrinti „visuotinę piliečių gerovę“.

Antra, priimto plano vykdymo metu itin svarbu suderinti kantrybę ir reakciją į situacijos pasikeitimus. Reikia kantrybės vykdyti numatytą planą ir nesiblaškyti atsiradus naujų, galbūt labai patrauklių atrodančių alternatyvų. Pavyzdžiui, nekilnojamojo turto kainų burbulo pūtimosi metu daug žmonių ir įmonių pradėjo investuoti į nekilnojamąjį turtą. Kita vertus, kantrybė neturėtų virsti buku užsispyrimu, kai matoma, kad pasirinktoji strategija nebeduos reikiamo rezultato. Kebliausia tai, kad sprendimus reikia priimti neapibrėžtomis sąlygomis, kai labai sunku numatyti jų pasekmes. Po to, kai įvyksta vieni ar kiti dalykai, jau nesunku pasakyti, ką ir kaip reikėjo padaryti. Gerai žinomas kalambūras, kad kiekvienas protingas po laiko. Tačiau yra vienas teigiamas dalykas – galima pasimokyti iš klaidų. Geriausia, jei klaidų padaro kiti. Be to, svarbu kaupti patirtį, kuri galbūt pravers ateityje vėl keičiantis finansinei situacijai.

Vykdamas numatytą finansinį planą būtina kartkartėmis pasitikrinti, ar judama teisinga linkme, t. y. *kontroliuoti* situaciją. Yra įvairių kontrolės sistemų. Įmonių lygiu tai – periodinės finansinės ataskaitos, valstybės lygiu – biudžeto rodiklių vykdymo kontrolė. Žmonės ar namų ūkiai taip pat gali susikurti įvairių priemonių ir jomis naudodamiesi stebėti savo finansinę situaciją. Kontroliuojant finansinio plano vykdymą reikalinga konkrečių rodiklių sistema, kuri leistų „matyti“ subjekto finansų padėtį tam tikru laikotarpiu. Šiame etape taip pat reikia būti pasirėngus koreguoti veiksmus, jei pasikeitusios sąlygos lemia tai, kad numatyti veiksmai nebeduos norimo rezultato. Tokiu atveju reikia svarstyti kitas finansinio plano pasirinktis ir pasirinkti pasikeitusią ekonominę situaciją geriausiai atitinkančią alternatyvą.

Galiausiai – *pasiekus finansinį tikslą*, kad ir kaip keistai skambėtų, būtina tai suvokti ir pradėti naudotis pasiektais rezultatais. Šiuo atveju kalbame apie globalius finansinius tikslus, kuriuos pasiekus pasikeičia subjekto galimybės, gali pasikeisti ir elgsena.

Žmogus, įgyvendinęs savo finansinius tikslus ir tapęs labai turtingas, gali skirti daug mažiau laiko darbui arba visiškai nebedirbti.

Įmonei išaugus iki milžiniško dydžio, reikia visiškai kitų valdymo svertų, principų, galbūt net ir veiklos teritorijų ar naujų veiklos sričių. Tai susiję su naujų strategijų ir naujų finansinių planų kūrimu, kartais ir visos įmonės restruktūrizavimu.

Sunku įsivaizduoti valstybę, pasiekusią savo finansinius tikslus. Kažin ar galima drąsiai pasakyti, kad kuri nors valstybė įgyvendino savo finansinį tikslą. Pirmiausia todėl, kad ekonominės pasaulio sąlygos nuolat kinta. Kita vertus, valstybių didieji planai nėra tokie banalūs kaip kad „sutaupyti labai daug pinigų“. Pavyzdžiui, JAV savo veiklos kryptį pakeitė, kai pasiekė savo tikslą „būti pirmąja valstybe, kuri išsilaipino Mėnulyje“. Ištekliai buvo skirti kitiems reikalams, ir dabar į Mėnulį niekas nebeskraido.

Taigi, kad ir kaip keistai skamba, bet subjektas, kai pasiekia užsibrėžtą finansinį tikslą, susiduria su nauja problema: kaip pakeisti savo elgseną atsižvelgiant į pasikeitusias galimybes.

Verta prisiminti:

- ✓ Finansai yra daugiau nei pinigai. Finansus galima apibūdinti kaip pinigų gavimo, paskirstymo, kaupimo, investavimo ir kontrolės sistemą (visumą).
- ✓ Bet ką valdant pirmiausia reikia žinoti, ko norima (tikslą). Tik turint konkretų tikslą galimas kvalifikuotas finansų valdymas.
- ✓ Finansų tikslas turėtų būti suformuluotas aiškiai ir suprantamai. Šis tikslas turi būti išreikštas taip, kad jį būtų galima objektyviai išmatuoti.
- ✓ Kad ir koks yra finansų lygis (asmens, įmonės, valstybės), sprendžiami tie pat klausimai: iš kur gauti pinigų ir kur juos padėti.

- ✓ Finansų valdymą galima išskaidyti į tokių veiksmų seką:
 1. Finansinio tikslo nustatymas.
 2. Esamos finansinės padėties nustatymas.
 3. Tikslui pasiekti reikalingų išteklių (ne tik finansinių) nustatymas.
 4. Konkretaus finansinio tikslo pasiekimo plano sudarymas.
 5. Veiksmų, numatytų finansiniame plane, vykdymas.
 6. Periodinė pasiektų finansinių rezultatų kontrolė ir, jei reikia, plano arba veiksmų koregavimas.
 7. Naudojimasis pasiekto finansinio tikslo teikiamomis galimybėmis.

SAVITIKROS KLAUSIMAI

1. Kuo skiriasi pinigų ir finansų sąvokos?
2. Apibūdinkite, kas yra finansai, ir pasakykite, kaip suvokiate jų sistemą.
3. Išvardinkite finansų sistemos sudedamąsias dalis.
4. Apibūdinkite finansų sistemos sudedamųjų dalių funkcijas.
5. Kas yra valdymas?
6. Apibrėžkite valdymą kaip procesą.
7. Apibūdinkite valdymą kaip funkciją.
8. Nurodykite finansų valdymo subjektus.
9. Išvardinkite ir pakomentuokite valdymo veiksmų seką.
10. Nurodykite reikalavimus, keliamus finansų tikslui.

II. FINANSŲ TIKSLAS

Antrojo skyriaus tikslas – išnagrinėti asmeninių ir namų ūkio finansų valdymo tikslo suvokimo ir teisingo formulavimo klausimus. Pirmiausia pabrėžiama būtinybė finansų valdymo tikslą formuluoti konkrečiai ir taip, kad būtų galima išmatuoti. Siekiant padėti studijuojančiajam išsiaiškinti savo asmeninius finansinius tikslus, pateikiama klausimų apie pensiją. Atsakydamas į šiuos klausimus studijuojantysis atlieka labai svarbią užduotį – pagrindžia savo gyvenimo finansinį tikslą. Pabrėžiami kai kurie svarbūs psichologiniai asmeninių finansų tikslo formulavimo aspektai. Atskirai aptariamas ir pabrėžiamas šeimos, arba namų ūkio, finansinis tikslas. Išskiriami šeimos finansų ypatumai, su kuriais gyvendamas vienas žmogus nesusiduria.

Antrasis skyrius skirtas nagrinėti finansinio tikslo formulavimo klausimus ir gali padėti skaitytojui savarankiškai suformuluoti savo asmeninių finansų tikslą, todėl detalai nagrinėjamas vienas iš būdų (SMART modelis), kaip tai padaryti. Nagrinėdamas šį metodą, studijuojantysis ne tik teoriškai sužino tikslo formulavimo etapus ir reikalavimus, bet ir turi galimybę šias žinias pritaikyti praktiškai.

Išstudijavęs šį skyrių skaitytojas gebės:

- Nurodyti reikalavimus, keliamus siekiant teisingai suformuluoti valdymo tikslą.
- Paašškinti asmeninių finansų tikslo prasmę ir jo formulavimo ypatumus.
- Nurodyti skirtumus tarp vieno žmogaus ir šeimos finansinių tikslų.
- Apibūdinti SMART modelio esmę ir jį pritaikyti praktiškai.
- Kvalifikuotai suformuluoti savo asmeninių finansų tikslą.

1. Konkretus ir išmatuojamas tikslas

Vienas iš sudėtingiausių bet kurių, taip pat ir finansų valdymo, uždavinių yra aiškaus ir konkretaus tikslo nustatymas. Kiekvienas valdymo subjektas formuluoja savo lygiui tinkamus tikslus. Žmogus gali iškelti tikslą „gyventi visavertį gyvenimą“, „būti naudingas visuomenei“, „gauti Nobelio premiją“. Įmonės tikslų pavyzdžiai – „būti pelningiausia savo srities įmone“, „užimti didžiausią rinkos dalį“. Valstybei svarbu – „subalansuoti biudžeto rodiklius“, „pasiekti tautos gerovę“ ir pan.

Svarbu ir tai, kad šis tikslas būtų išreikštas ne kokybiniais, bet kiekybiniais, kitaip sakant, išmatuojamais dydžiais. Ši tikslo formulavimo dalis ir paverčia norus tikslais. Gerai gyventi norime visi. Bet ne tiek daug žmonių gali konkrečiai paaiškinti, ką jiems reiškia samprata „geras gyvenimas“, o dar sunkiau tą „gerą gyvenimą“ išmatuoti, įvertinti.

Iš aukščiau pateiktų tikslų pavyzdžių tik vienas yra labai konkretus ir jo nereikia papildomai paaiškinti. Tai – noras gauti Nobelio premiją. Čia viskas paprasta – arba gavai (tikslas pasiektas), arba ne (tikslas nepasiektas). Visais kitais atvejais tikslą reikia konkretizuoti, kitaip sakant, norą „paversti“ konkrečiais rodikliais ir skaičiais. Net ir valstybės mastu iškelta, atrodo, aiškiai suprantama „biudžeto rodiklių subalansavimo“ tikslą reikia nemažai papildomai aiškintis ir tikslinti. Ką jau kalbėti apie tikslą „pasiekti, kad biudžeto deficitas būtų ne didesnis negu X proc. BVP“. Tokiam tikslui konkretizuoti (nors iš pirmo žvilgsnio jis atrodo aiškus ir išmatuojamai išreikštas) reikia labai daug susitarimų dėl skaičiavimo taisyklių, rodiklių dydžio ir panašių dalykų.

Pasaka

Senovės Japonijoje gyveno samurajus, kuris visą gyvenimą tobulino šaudymo lanku meną. Nors ir pasiekė neįtikėtinų meistriškumo aukštumų, samurajus keliaudavo po šalį ieškodamas meistrų, kurie padėtų jam dar patobulėti.

Kartą užklydęs į mažą kalnų kaimelį jis pastebėjo, kad ten įvairiausiose neįtikėtinose vietose nupiešta daugybė taikinių. Ir kiekvieno taikinio centre styrojo strėlė.

Samurajus pasiteiravo kaimelio gyventojų, kur jis galėtų rasti iššovusį šias strėles meistrą. Nurodytame name samurajus rado mažą mergaitę. Paklausta, ar tai jos darbas, mergytė patvirtino. Samurajaus paprašyta atskleisti tobulo šaudymo paslaptį, mergaitė atsakė:

– Samurajau, tai labai paprasta. Aš pasiimu lanką ir strėlę. Įtempiu templę, atsipalaiduoju ir iššauunu. Strėlė VISADA kur nors pataiko. Po to aplink ją aš nupiešiu taikinį.

Neretai žmonės, įmonės ir valstybės, vaizdžiai tariant, plaukia pasroviui, o įvykus kokiam nors įvykiui teigia, kad būtent to ir siekė. Itin dažnai su šitokia situacija susiduriama finansų srityje, kai žmogus, įmonė ar valstybė atlieka veiksmus (mažina išlaidas, taupo, skolinasi, investuoja) nesuvokdami, kaip tai gali paveikti jų finansinę situaciją ar ateities gyvenimo kokybę. Gana dažnai šių veiksmų rinkinys yra vadinamas finansų valdymu. Geriausias pavyzdys gali būti situacija, kada ekonomikos pakilimo laikotarpiu valstybę valdančios partijos skelbiasi esančios pagrindinė gerovės priežastis, o ekonomikos recesijos laikotarpiu įrodinėja, kad dėl situacijos blogėjimo kaltos išorinės sąlygos ir tie, kas valdė anksčiau.

Būtina žinoti, kad valdymas be *iš anksto numatyto tikslo* net negali būti laikomas valdymu. Tai – tiesiog procesas ar veiklos imitavimas. Tačiau net ir labai intensyvi veikla, jei nežinoma, ko siekiama, greičiausiai neduos jokių apčiuopiamų rezultatų. Tokią situaciją galima palyginti su plaukiojimu jūroje nežinant paskirties uosto koordinatų.

Kadangi kiekvieno finansų subjekto valdymo tikslas, taisyklės ir principai skiriasi, toliau nagrinėsime kiekvieną subjektą atskirai. Suprantama, pradėsime nuo asmeninių finansų.

Asmeninių finansų valdymo sistemoje valdantysis subjektas yra konkretus žmogus (arba namų ūkis), o valdymo objektas yra finansai, kaip juos apibrėžėme aukščiau. Kalbant apie šią sistemą (ir apie bet kurią sistemą), būtina įsisąmoninti, kad ji negali būti palikta savieigai, t. y. negalima nieko nedaryti ir tikėtis, kad viskas susitvarkys savaime. Čia yra tik dvi pasirinktys. Arba žmogus aktyviai veikia savo finansus ir gyvenimo kokybę, arba, jei jis tik pasyviai stebi situaciją, finansai aktyviai veikia žmogaus gyvenimo kokybę nepalikdami galimybių rinktis. Kitaip sakant, neretai sistemos „žmogus – finansai“ valdymo objektu tampa ne finansai, bet žmogus.

2. Žmogaus finansiniai siekiai

Norinčiam valdyti savo asmeninius finansus žmogui būtina aiškiai suformuluoti finansų tikslą. Priešingu atveju žmogus tik pasyviai reaguos į aplinkos pokyčius, bet tikrai nebus aktyvus savo gyvenimo dalyvis.

Labai rimta užduotis:

Suformuluokite savo asmeninių finansų tikslą. Įvardinkite jį konkrečiais ir išmatuojamais dydžiais.

Skirkite tiek laiko, kiek reikės

Jei sugebėjote konkrečiai suformuluoti, ko norite ir ką žadate ateityje pasiekti, – esate išimtis iš taisyklės. Paprastai žmonių galvoje po šio klausimo įvyksta tai, ką galima palyginti su kadru iš veiksmo filmo apie laukinius vakarus, kai miestelyje laukiama plėšikų antpuolio. Tuščia, tylu, baugu ir tik vėjas po dulkėtą aikštę gainioja kokį popiergalį. Jei Jums atsitiko taip pat, nenusiminkite – tai atsitinka daugeliui normalių žmonių.

Deja, nėra nieko lengviau, kaip paklausti paprasto žmogaus, kokie jo gyvenimo finansiniai tikslai. Ir itin sunku atsakyti į šį klausimą.

Todėl kalbant apie finansinius tikslus geriau pradėti nuo žymiai paprastesnio dalyko – savo ateities modeliavimo. Mes visi žinome, kad žmogus sensta, nors ir stengiamės nekreipti į tai daug dėmesio ir nemėgstame galvoti apie būsimą savo senatvę. Vis dėlto pasvarstykite: kaip galėtumėte atrodyti Jūsų brandus amžius? Kad būtų lengviau, pirmiausia atsakykite į žemiau pateiktus klausimus:

1. **Kada** planuojate tapti pensininku?
2. **Ko reikia** tam, kad galėtumėte tapti pensininku?
3. **Ką veiksite** tada, kai jau būsite pensininkas?

Jei skaitote toliau neatsakę į pateiktus klausimus – keletas pastabų. Šis vadovėlis parašytas kiek kitaip nei įprasta, kai siekiama tik perteikti skaitančiajam žinias. Manome, kad nėra labai didelė vertybė žinoti, kaip teisingai suformuluoti finansinį tikslą, bet pačiam to nepadaryti. Pateikiu analogiją. Sveika gyvensena. Beveik visi išsilavinę žmonės tikrai žino, ką tai reiškia ir ką reikėtų daryti, kad jų sveikata būtų gera. Kiek žmonių nuosekliai tą daro? Taigi žinojimas negarantuoja jokio rezultato. Todėl Jums suteikiama galimybė ne tik paskaityti, bet ir įsigilinti į kai kuriuos esminius klausimus. O jeigu perskaitę šią knygą turėsite parengtą savo asmeninių finansų planą – tai tikrai bus labai teigiamas „šalutinis“ Jūsų skaitymo rezultatas.

Taigi apie pensiją. Pradėkime ne nuo to, kada žadate tapti pensininku, o nuo to, kas, Jūsų manymu, yra PENSIJA.

Daugumai žmonių pensija asocijuojasi su senatve, ligomis ir ribotomis finansinėmis galimybėmis. Ar tai tiesa, priklauso nuo konkretaus žmogaus. Jei siejame savo gyvenimo rudenį su valstybės (bet kurios) socialine sistema – tuomet suprantama, kad vargu bau galima išlaikyti toki pat finansų lygį, koks buvo tada, kai patys užsidirbdavome pinigų. Žinoma, labai norėtūsi, kad žmogus, visą gyvenimą dirbęs ir tvarkingai mokėjęs numatytus mokesčius valstybei, būtų deramai aprūpintas visą likusį gyvenimą, kai pasitraukia iš aktyvios darbinės veiklos. Finansų krizė labai išryškino socialinės sistemos problemas. Dabar matyti, kad tikėti valstybės finansuojama „linksma senatve“ gana rizikinga. Kita vertus, jei turėsime galvoje, kad valstybinė socialinė sistema nėra „dievo duota“, o atsirado nelabai seniai, tai galime pasvarstyti, kaip žmogus galėtų užsitikrinti sau normalų gyvenimą senatvėje neprisirišdamas prie valstybinės socialinės sistemos. Kitaip sakant, jei, atsakydami į klausimą „Kada tapsite pensininku?“, tapimo pensininku laiką siejote su valstybės mokama pensija, gal verta apsvarstyti klausimą, kaip planuotumėte savo ateitį, *jei valstybinio socialinio draudimo nebūtų*.

Kai tik nustojame galvoti apie valstybės mokamą pensiją, iškyla klausimas: kas nulemia tai, kad žmogus gali pasitraukti iš aktyvios darbinės veiklos? Tada kyla kitas klausimas: ko reikia, kad žmogus galėtų tapti „pensininku“, t. y. galėtų nebedirbti? Panašu, kad teisingas atsakymas yra vienas. Tai – **galimybė rinktis**. Suprantama, kad, norint rinktis, pirmiausia reikia tą galimybę turėti. Kalbame apie galimybę nebedirbti dėl pinigų. Jei žmogus yra susitvarkęs savo gyvenimą taip, kad jo finansinė būklė leidžia gyventi visavertį gyvenimą nedirbant – tada ga-

lima teigti, kad žmogus yra „pensininkas“. Atkreiptinas dėmesys, kad nekalbame apie tai, kad žmogus *turi* nebedirbti, o kad *gali* nebedirbti, jeigu nenori. Taigi kalbame apie žmogų, kuris nedirba todėl, kad *gali* to nedaryti, o ne todėl, kad *negali* dirbti dėl amžiaus, sveikatos ar kitų priežasčių. Žinoma, reikalingos tam tikros prielaidos šiai galimybei įgyvendinti. Taigi ko reikia, kad būtų galima tapti „pensininku“?

Pasvarstykite, kaip gyventumėte, jei kas mėnesį garantuotai iš kur nors gautumėte pakankamą pragyventi pinigų sumą? Tai išlaisvintų nuo būtinybės dirbti dėl pinigų. Iš kur tą sumą gauti – kol kas nesvarstykime, nes „realistinis“ požiūris dažniausiai trukdo ramiai ir be emocijų nusištatyti savo asmeninį finansų tikslą. Tarkime, kad turite vištą, dedančią auksinius kiaušinius. Vėliau smulkiai aptarsime, kaip tokią vištą gauti.

Taigi kriterijus, pagal kurį galima nustatyti, ar žmogus turi galimybę rinktis dirbti dėl pinigų arba dirbti tik dėl malonumo (arba visai nedirbti, jei nenori), yra gana paprastas. Tai – gaunamų pinigų kiekis pačiam tiesiogiai dėl jų nedirbant. Kai kurie autoriai tokius pinigus vadina „pasyviosiomis pajamomis (įplaukomis)“⁹. Toks pavadinimas labai gerai apibūdina šių pinigų esmę. Yra dvi būtinos sąlygos. Pirma, šios įplaukos turi būti *pastovios*. Antra, jos turi būti *pakankamos*, kad žmogus galėtų gyventi taip, kaip jis mano esant reikalinga. Kitaip sakant, pasyviosios įplaukos turėtų būti tokios pat, kaip ir išlaidos. Šie samprotavimai leidžia parašyti labai paprastą formulę, kuri parodo, ar žmogus gali tapti „pensininku“:

Pasyviosios įplaukos = Gyvenimo išlaidos.

Atkreiptinas dėmesys, kad gyvenimo išlaidos gali būti įvairios, jos priklauso nuo to, kaip žmogus gyvena arba nori gyventi. Todėl, svarstant gyvenimo išlaidas, visada reikia turėti galvoje, kad jos didžiąja dalimi priklauso nuo paties žmogaus ir jo sprendimų. Visada prasminga žinoti, kiek reikia pinigų norint užsitikrinti minimalų pragyvenimo lygį, kiek reikia pinigų normaliai gyventi ir kiek jų reikia gyventi prabangiai. Priminsiu: mes dabar kalbame apie pasyviašias įplaukas. Šie trys lygiai (trys pinigų sumos) kiekvienam žmogui skirtingi ir priklauso tik nuo jo poreikių. Tai, kas vienam žmogui gali atrodyti minimalūs poreikiai, ki-

⁹ Kiosaki, R.; Lechter, Š. *Pinigų srauto kvadrantas: turtingojo tėčio vadovas, kaip pasiekti finansinę laisvę*. Vilnius: Sirokas, 2005, 261 p.

tam gali atrodyti prabanga. Vertingas patarimas yra tik vienas – verta žinoti, kam išleidžiate pinigus, ir savo poreikius suskirstyti taip:

Poreikiai		
Minimalūs	Normalūs	Prabangos

Toks poreikių, vėliau ir išlaidų jiems tenkinti suskirstymas yra labai naudingas ne tik formuluojant savo finansinį tikslą, bet ir vėliau, kai šis tikslas pradedamas įgyvendinti. Tačiau pirmiausia prasminga apsispręsti, kaip norite gyventi tada, kai tapsite „pensininku“. Tai padės apskaičiuoti pasyviųjų įplaukų sumą, kurios reikės, kad galėtumėte įgyvendinti savo norus.

Dabar, žinant tai, *ko reikia*, kad žmogus galėtų tapti pensininku, verta nuspręsti, kada tai įvyks. Jei „auksinius kiaušinius dedančios vištos“ užauginimas yra paties žmogaus reikalas, kyla įžūli mintis, kad tapti pensininku visiškai nebūtina tada, kai sulauksime tokio pensinio amžiaus, koks nustatytas valstybės. Amžius, nuo kada yra mokama valstybinės socialinės sistemos pensija, labai priklauso nuo valstybės finansinių galių ir tikrai nėra susijęs su tuo, kada pats žmogus pageidautų gyventi nebedirbdamas dėl pinigų. Greičiausiai iš čia ir yra kilęs terminas „išeiti“ į pensiją. Šiame termine galima išvelgti neigiamą požiūrį į pensiją. Jei mes kalbame apie aktyvų savo gyvenimo reiškinių ir įvykių tvarkymą, tuomet gal būtų geriau vartoti sąvoką „ateiti“ į pensiją. Todėl klausimą galima perfrazuoti taip: „Kada norite *ateiti* į pensiją“. Į šį klausimą verta atsakyti. Tiesiog konkrečiai nurodykite, kelerių metų sulaukęs norite tapti pensininku. Kriterijus yra žinomas ir priklauso nuo dviejų dalykų – išlaidų ir pasyviųjų įplaukų. O įplaukos daugiausia priklauso nuo Jūsų.

Atrodytų, kad trečiasis klausimas, pateiktas aukščiau, yra nesusijęs su finansinio tikslo formulavimu. Taip tik atrodo. Atsakymas į klausimą „*ką veiksiu*“ parodo tikruosius žmogaus poreikius ir vertybes. Labai daug turtingų verslo žmonių po to, kai atsako į šį klausimą, negali atsakyti į kitą – „Kodėl to nedarote *dabar?*“ Verslininko noras įkurti labdaros fondą tikrai vertas pagarbos. Tačiau keistai skamba, kad tą jis ketina padaryti „po to“, nors jo įmonių apyvarta jau „dabar“ siekia dešimtis milijonų litų.

Formuluojant savo asmeninių finansų tikslą, būtina prisiminti dar vieną dalyką. Kad ir kokie dideli tikslai būtų – visuomet gyvenate dabar. Jei tikslui siekti skirsite visą savo sveikatą ir gyvenimą – kas po to mėgausis Jūsų darbo rezultatais?

Taigi svarbu išsiaiškinti, kiek esate pasirengę mokėti (skirti laiko, pastangų, dėmesio, paaukoti atostogų ir pan.) už tai, kad pasiektumėte numatytą tikslą, ir ar šis tikslas tikrai vertas tos kainos, kurią reikės mokėti.

Kalbant apie asmeninius finansus ir tikslo formulavimą negalima palikti nuošalyje kito ypač svarbaus subjekto – šeimos (kalbant statistikų kalba – namų ūkio) finansinių tikslų.

3. Šeimos finansiniai siekiai

Mažai žmonių gyvena visiškai vieni ir nederina savo tikslų su kitų žmonių tikslais. Kiek galima suderinti atskiro žmogaus ir šeimos finansinius tikslus? Ar šeimos finansų valdymą galima apibūdinti pašmaikštavimu, kad „vyras turi uždirbti pinigus, o žmona juos išleisti“?

Prisiminkime:

Ar pažįstate bent vieną šeimą, nusistačiusią savo šeimos finansinį tikslą? O Jūsų šeima? Ar kada nors su tėvais (vaikais) aptarėte savo šeimos finansines perspektyvas?

Verta skirti laiko apmąstymams

Viskas, kas buvo kalbėta iki šiol apie finansinio tikslo nustatymą žmogui, taikytina ir šeimai. Tačiau atsiranda naujų finansinio tikslo formulavimo aspektų ir niuansų. Pirmiausia – tai funkcijų pasiskirstymas. Kai vienas šeimos narys dirba tam, kad gautų pinigų, kitas šeimos narys gali prižiūrėti namų ūkį. Nors ir neuždirba pinigų tiesiogiai, šis žmogus leidžia sutaupyti šeimai pinigus, kuriuos ji išleisų samdydama kitus žmones tiems darbams atlikti. Moterys dažniau būna namų šeimi-

ninkės. Ir gal kiek nepelnytai šis labai rimtas darbas visuomenės yra nuvertintas. Valstybės požiūris taip pat itin santūrus. Tačiau šio darbo pavadinimas – „šeimininkė(-as)“ – nusako darbo svarbą.

Taigi šeimoje atsiranda veiklų, su kuriomis visiškai vienišas žmogus nesusiduria. Pirmiausia – vaikų auginimas. Vaikų auginimas ir jų palaikymas iki tam tikro laiko (mokslų baigimo, darbo suradimo ar kito įvykio) yra savaime suprantamas dalykas šeimoje. Antra, garbaus amžiaus tėvų išlaikymas ir priežiūra. Be darbingų šeimos narių palaikymo nebeįgalūs žmonės sunkiai išgyventų. Kai kuriose šalyse tėvų priežiūra – savaime suprantamas ir privalomas dalykas. Kitur tai nėra taip aišku. Šeimos finansinių tikslų požiūriu, tėvų išlaikymas yra paprastas skolos gražinimas už tai, kad jie išlaikė savo vaikus. Kai kurie tėvai, galima sakyti, investuoja į savo vaikus, taip užsitikrindami pasyviašias įplaukas ateityje. Ne vienas garsus atlikėjas ar sportininkas, pasiekęs gerų rezultatų, vėliau deramai aprūpina savo tėvus.

Kaip formuluotini šeimos, kaip žmonių grupės, finansiniai tikslai? Ar šeima gali „išeiti į pensiją“? Tradiciniu požiūriu turbūt negali. Bet jei kriterijumi laikysime galimybę visiems šeimos nariams rinktis dirbti arba nedirbti dėl pinigų, galbūt galima manyti, kad ir šeima „tampa pensininke“. Kitaip sakant, jei šeima turėtų „vištą, dedančią auksinius kiaušinius“ ir šios „vištos“ nešamos pasyviosios įplaukos būtų pakankamos visų šeimos narių poreikiams patenkinti, – tikriausiai būtų galima teigti, kad tokia šeima yra pasiekusi savo finansinį tikslą.

Tačiau tarp žmogaus ir šeimos yra dar vienas esminis skirtumas. Šeimos „gyvavimas“ ir jos tikslai neapriboti vieno žmogaus gyvenimo trukme. Čia nekalbėsime apie tas šeimas, kurios „numiršta“ dar nespėjusios dorai susikurti. Turtinų žmonių šeimos, tiksliau jas galima pavadinti dinastijomis, planuoja savo tikslus daugeliui metų į priekį. Ir nors žmonės ateina ir išeina, gimsta ir miršta, šeima išlieka. Šiuo atveju atsiranda dar vienas papildomas klausimas: kokių būdu vienam žmogui priklausantis turtas bus perduotas kitiems šeimos nariams? Neretai pasitaiško, kad šeima neturi jokie finansinio plano, todėl vieno jos nario turtas, generuojantis pasyviašias įplaukas, palikimo gavėjų būna labai greitai „suvartojamas“. Turinčiose savo finansų viziją šeimose labai stengiamasi išlaikyti turtą šeimoje ir jo neskaidyti. Vienas iš tokios elgsenos pavyzdžių – konkretaus asmens fondo įkūrimas, kuris vėliau perduodamas kaip palikimas. Kai kuriose šalyse tai leidžia dar ir išvengti didžiulių palikimo mokesčių.

Formuluojant šeimos finansinį tikslą labai svarbu derinti visų šeimos narių interesus. Neretai verslininkas, sukūręs savo verslą ir tam paskyręs visą savo gyvenimą, nori perduoti verslą savo vaikams. Kartais tą padaryti pavyksta, bet dažniau vaikus domina visiškai kiti dalykai, o ne tėvų verslas. Tėvams sunku suprasti, kad jų nueitas kelias nebūtinai patinka vaikams, kad dažnai jie nėra linkę dirbti savo tėvų versle. Tačiau retai pasitaiko, kad vaikai nenorėtų perimti verslo kaip nuolatinių pasyviųjų įplaukų teikėjo.

Taigi, formuluojant šeimos finansinį tikslą, prasminga vadovautis taisyklėmis, suformuluotomis atskiram žmogui. Tai – turto, teikiančio pasyviausias įplaukas, kūrimas ir laiko, kada šios įplaukos padengs šeimos gyvenimo išlaidas, numatymas. Pagrindinis skirtumas tarp vieno žmogaus ir šeimos finansinio tikslo – reikia derinti kelių žmonių finansinius interesus. Matyt, ne be reikalo tarp sėkmės veiksmų, lemiančių tai, kad žmonės tampa milijonieriais, išskirta „*palaikantis sutuoktinis*“¹⁰. Išplėstai galima pasakyti – „sutariantys dėl finansinių šeimos tikslų šeimos nariai“.

4. Teisingas finansinio tikslo formulavimas

Kad finansiniai siekiai arba norai pasitarnautų valdant asmeninius finansus, juos reikia paversti tikslu.

Prisiminkime:

Jei ko nors norime, kaip tai pranešame kitiems, kad jie suprastų ir palaikytų mūsų norus?

Jei turite mažų vaikų, atkreipkite dėmesį, kaip jie tai daro

Viena iš priemonių, padedančių siekius paversti tikslais, yra SMART modelis. Šio modelio pavadinimas yra sudarytas iš pirmųjų

¹⁰ Stanley, T. *Milijonieriaus mąstymas*. Vilnius: Knygų spektras, 2004, 480 p. (Visi veiksniai pateikti 1 priede.)

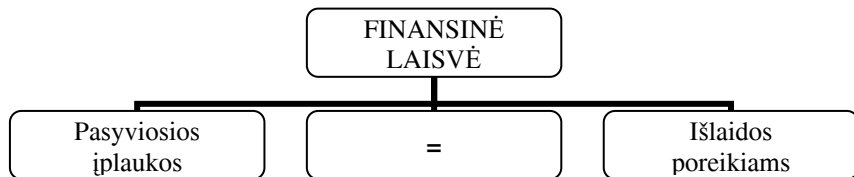
anglišku žodžių raidžių. *Specific* – konkrečiu, *Measurable* – išmatuojama, *Achievable* – pasiekiamą, *Realistic* – realu, *Timed* – apibrėžta laiku.

Konkretumo sąvoka reiškia ne tik ir ne tiek paprastai ir aiškiai suformuluotą tikslą, kiek paties valdomo proceso supratimą. Šis suvokimas ir yra konkretaus tikslo formulavimo pagrindas. Kitaip sakant, teisingai suformuluoti asmeninių finansų valdymo tikslą galima tik tada, kai suvokiami galiojantys dėsniumai. Jau aptarėme kai kuriuos asmeninių finansų klausimus. To pakaks formuluojant pradinį pagrindinį tikslą ir vėliau jį detalizuojant.

Kitas dalykas, į kurį turi būti atsižvelgta kalbant apie bet kurį tikslą, – pozityvus tikslo formulavimas. Tikslas turi būti apibūdinamas kaip pageidaujamo dalyko siekis, bet ne kaip stengimasis išvengti nepageidaujamos situacijos. Taip formuluotę „nebūti skurdžiumi“ patartina pakeisti – „būti turtingam“. Šiuo atveju žymiai lengviau atsakyti į klausimą „Ką reiškia būti turtingam?“, negu į klausimą „Ką reiškia nebūti skurdžiumi?“, nors iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad tikslas yra tas pat.

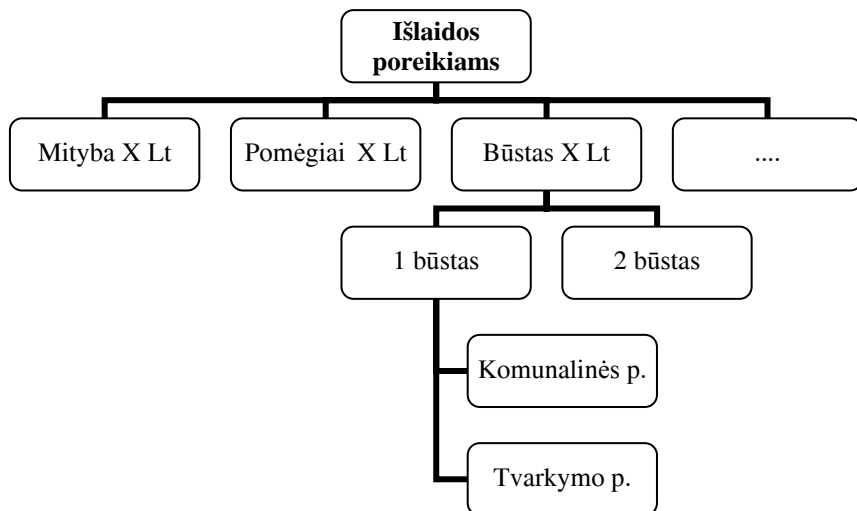
Apie asmeninių finansų tikslus parašyta nemažai. Vieną iš elegantiškiausiai skambančių žmogaus finansinių tikslų yra suformulavęs B. Shaferis¹¹. Jis apibūdina žmogaus finansinį tikslą kaip **finansinės laisvės** siekį. Šis apibūdinimas labai gerai dera su aukščiau išdėstytais mintimis apie žmogaus pasirinkimo laisvę finansų srityje. Galima teigti, kad tokia mintis labai tinka pagrindiniam asmeninių finansų tikslui formuluoti. Taigi asmeninių finansų tikslas – finansinė laisvė. Kaip galima konkretizuoti šį finansinį tikslą? Tiesiog reikia atsakyti į klausimą „Kas yra finansinė laisvė?“ Mes laisvę apibūdinome kaip galimybę rinktis dirbti ar nedirbti dėl pinigų. Šią galimybę turime, jei egzistuoja kažkas (kol kas vartojame vištos, dedančios auksinius kiaušinius, sąvoką), kas teikia įplaukas, kurias pavadiname pasyviosiomis. Kai pasyviosios įplaukos padidėja tiek, kad padengia konkretaus žmogaus išlaidas, reikalingas poreikiams patenkinti, tai suteikia galimybę rinktis. Tuomet galima teigti, kad žmogus yra pasiekęs savo finansinę laisvę. Iš tokios formuluotės gerai matyti tikslo sudedamosios dalys, o tai vėliau labai praverčia tikslą detalizuojant ir įgyvendinant (8 pav.).

¹¹ Shafer, B. *Kelias į finansinę laisvę*. Vilnius: Alma littera, 2003, 304 p.

8 pav. Pagrindinis žmogaus finansų tikslas

Taip suformuluotas tikslas yra labai lengvai *išmatuojamas*, nes aiškiai žinoma viena tikslo sudedamoji dalis. Tai – išlaidos poreikiams tenkinti. Kiekvienas žmogus gali nustatyti ir įvertinti savo poreikius. Kaip jau sakėme, poreikiai gali būti suskirstyti į minimalius, normalius ir prabangos. Toks skirstymas naudingas vertinant savo tikslą, nes kuo didesni poreikiai, tuo brangiau jie kainuoja, todėl reikia didesnių pasyviųjų įplaukų. Todėl jau asmeninių finansų tikslo formulavimo etape reikia žinoti, kokiems poreikiams ir kiek pinigų išleidžiama arba planuojama išleisti. Todėl prasminga išlaidas poreikiams suskaidyti į sudedamąsias dalis (žr. 9 pav.).

9 pav. Išlaidų poreikiams detalizavimas

Detalizuoti naudinga ir kitu požiūriu. Poreikių apibrėžimas leidžia nustatyti ne tik išlaidas, bet ir turta, kuris bus reikalingas žmogaus poreikiams patenkinti. Jei žmogaus buriuoja, jam tikriausiai reikės jachtos. Jei žmogus pilotuoja lėktuvą, jam gali reikėti lėktuvo. Golfo austruolis negali neturėti bent vieno gero golfo lazdu rinkinio. Taigi prie asmeninių finansų tikslo formulavimo priskirtinas ir būsimos turto, reikalingo numatytiems poreikiams tenkinti, sąrašo sudarymas. Taip tampa aišku, kokių nuoseklumu turės būti įgyvendinamas kiekvieno žmogaus asmeninis finansų tikslas. Gyvenimo išlaidas detalizuoti naudinga dar vienu požiūriu – asmenines išlaidas galima palyginti su kitų žmonių išlaidomis ir taip įvertinti, kaip žmogus gyvena lyginant su „statistiniu“ piliečiu (žr. 18 pav.).

Kitas labai svarbus finansinio tikslo formulavimo aspektas – įvertinimas, kiek šis tikslas yra *pasiekiamas*. Norėti galima labai daug. Tai labai motyvuoja. Tačiau kartais gali būti taip, kad, įvertinę visus savo poreikius ir numatę turta, kuris reikalingas šiems poreikiams patenkinti, pamatysime, kad tokį tikslą pasiekti yra labai sunku arba tam reikia pernelyg daug jėgų ir laiko. Formuluojuojant tikslą ir aptariant galimybę jį pasiekti, svarbu atsižvelgti ir į tai, kad tikslo pasiekimas turi priklausyti nuo paties žmogaus. Jei atsakyme į klausimą „Ar tikslo įgyvendinimas priklauso tik nuo manęs?“ nurodomas kitas asmuo arba asmenys, tai yra didelis pavojus tikslo nepasiekti. Išimtis gali būti atvejis, kai formuluojamas šeimos finansinis tikslas, kai derinami šeimos narių interesai.

Realiai tikslas bus suformuluotas tuomet, kai bus numatyti konkretūs ir aiškūs tarpiniai tikslai. Toks detalizavimas padeda pasiekti tikslą, nes procesą galima stebėti ir prirėkus tikslinti. Pavyzdžiui, pradėdant savarankišką gyvenimą išigyjamas būstas bei kitas turtas, kuris leidžia gyventi nepriklausomiems nuo tėvų. Vėliau, pasiekus tam tikrą finansinio savarankiškumo laipsnį, planuojama pirkti kitą reikalingą turta.

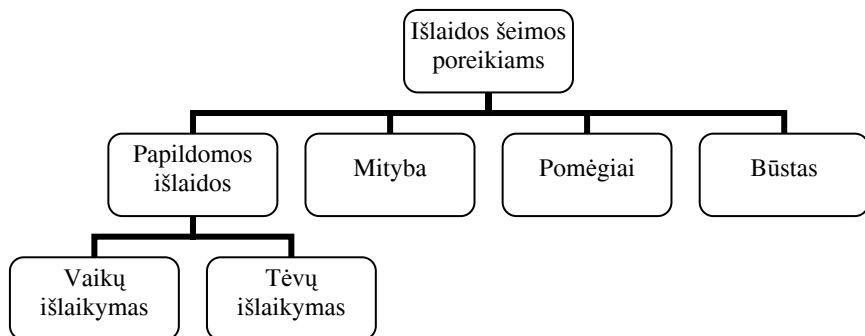
Privalu atsižvelgti ir į *ekologiškumo* kriterijų. Ir tikslas, ir jo įgyvendinimo procesas turi būti naudingi žmogui, niekaip nekenkti jam pačiam arba kitiems. Todėl, jei tikslui įgyvendinti reikia dešimtmečių įtempto darbo be poilsio, neskiriant dėmesio šeimai ir pačiam sau, – toks tikslas negali būti laikomas ekologišku.

Galiausiai visi finansinio tikslo pasiekimo etapai turi būti susieti su konkrečiomis datomis. Ir tai labai svarbu, nes nenustačius datų sunku pasiekti net ir labai teisingai suformuluotą tikslą. *Apibrėžtumo laiku* aspektas susijęs ne tik su tuo, kad konkrečiai numatoma, kada bus pasiekti

tarpiniai ir galutinis tikslai, bet ir su tuo, kad suformulavus tikslą pradeda veikti neatidėliojant. Kitaip sakant, suformulavus finansinį tikslą, pirmiausia klausama „Kokį pirmąjį žingsnį tikslo link aš padarysiu ir kada?“

Dar vienas aspektas, kurio neapėrią SMART modelis, bet į kurią verta atsižvelgti formuluojant ir vėliau įgyvendinant tikslą, – motyvacijos palaikymas tikslo įgyvendinimo metu. Asmeninių finansinių tikslų įgyvendinimas užima daug laiko, todėl būna dienų, kada nebelieka vidinės motyvacijos ir jėgų siekti numatyto tikslo. Todėl prasminga suburti bendraminčių *palaikymo komandą*. Tai – žmonės, su kuriais galima pasidalinti rūpesčiais ir kurie galėtų palaikyti, kai to reikia.

Kalbant apie šeimos finansinio tikslo formulavimo nuoseklumą, pabrėžtina, kad etapai yra tokie pat, kaip ir atskiro asmens, šiek tiek skiriasi tik jų turinys. Finansinės laisvės siekį galima taikyti ir šeimai. Šeimos finansinė padėtis turėtų užtikrinti galimybę kiekvienam šeimos nariui rinktis dirbti arba nedirbti dėl pinigų arba bent jau pasirinkti patinkančią užsiėmimą. Vadinasi, formuluojant finansinį šeimos tikslą, finansinės laisvės siekis taip pat gali būti laikomas pagrindiniu tikslu. Detalizuojat šį tikslą atsiranda papildomų niuansų, nes šeimos išlaidos, kurias turi padengti pasyviosios šeimos įplaukos, yra kiek didesnės negu atskirų šeimos narių išlaidų suma. Paradoksaliai tai skamba tik iš pradžių. Įsigilinus matyti, kad aiškiai išsiskiria dvi svarbios išlaidų grupės – tai vaikų ir pagyvenusių tėvų išlaikymo išlaidos. Galima šeimos išlaidų klasifikacija pateikta 10 pav.

10 pav. Išlaidų šeimos poreikiams detalizavimas

Taip šeima tarsi prisiima socialinę funkciją, kurią paprastai vykdo valstybė. Šeima, kuri prisiima atsakomybę už visų savo šeimos narių išlaikymą nuo gyvenimo pradžios iki pabaigos, galima palyginti su kibucu¹². Šeima, siekianti bendro finansinio tikslo, taip pat galėtų būti palyginta su bendraminčių komanda, kuri palaiko savo narius.

Pagal aukščiau nurodytus principus suformuluoti asmeninių finansų tikslai tampa geriau suvokiami. Finansinių siekių transformavimas į aiškiai suformuluotus, konkrečius ir išmatuojamus tikslus yra pirmasis žingsnis jų pasiekimo link. Tačiau prieš pradėdant įgyvendinti tikslus būtina gerai suvokti, kaip reikia valdyti finansus ir visų pirma reikšmingiausią jų dalį – pinigus.

Verta prisiminti:

- ✓ Pagrindinį žmogaus finansų tikslą galima formuluoti kaip *finansinės laisvės* siekį.
- ✓ Finansinė laisvė gali būti suprantama kaip situacija, kai žmogus iš kažkur nuolat gauna reikalingą gyventi pinigų kiekį.
- ✓ Kad būtų galima išmatuoti asmeninių finansų tikslą, reikia nustatyti išlaidas, reikalingas pasiekti norimą gyvenimo lygį.
- ✓ Šeimos finansinis tikslas gali skirtis nuo šeimos narių finansinių tikslų, todėl šiuos tikslus reikia derinti.
- ✓ Finansinis tikslas turi būti suformuluotas konkrečiai, būti išmatuojamas, realiai pasiekiamas ir apibrėžtas laike.
- ✓ Formuluojuojant praktinį finansinį tikslą gali būti taikomas SMART modelis.

SAVITIKROS KLAUSIMAI

1. Kuo skiriasi finansinis siekis nuo finansinio tikslo?
2. Kodėl pagrindinis reikalavimas formuluojamam valdymo tikslui – galimybė šį tikslą kiekybiškai išmatuoti?

¹² **Kibucas** (hebr. קִיבוּץ, skamba kaip *kibucim*) – Izraelyje žemės ūkiu užsiimantis ūkis, kuriame visa žemė ir gamybos priemonės yra bendra nuosavybė. <http://lt.wikipedia.org/wiki/Kibucas>.

3. Kaip suformuluoti asmeninių finansų tikslą, kad jis būtų lengvai išmatuojamas?
4. Kuo skiriasi pagrindinis ir tarpinis finansiniai tikslai?
5. Kokia papildoma finansinė našta, su kuria nesusiduria vienišas žmogus, tenka šeimai?
6. Kaip galima suformuluoti šeimos finansinį tikslą?
7. Apibūdinkite SMART modelio esmę.
8. Išvardinkite ir konkretizuokite SMART modelio sudedamąsias dalis.
9. Kodėl siekiant asmeninių finansų tikslo prasminga turėti „palaikymo komandą“?
10. Ar finansinis siekis „Sutaupyti sumą X po 10 metų“ gali būti laikomas galutiniu? Kodėl?

III. PINIGŲ VALDYMO PRINCIPAI

Trečiojo skyriaus tikslas – išnagrinėti pinigų valdymo principus. Pirmiausia skaitytojo dėmesys atkreipiamas į tai, kad pinigus tikslinga valdyti vartojant srauto kategorijas, nes asmeniniai finansai yra nuolat besikeičiantis reiškinys, kuriam apibūdinti, autoriaus nuomone, geriausiai tinka fizikinė vandens srauto formulė. Išsamiai nagrinėjama galimybė pritaikyti debito apskaičiavimo formulę pinigų srautui valdyti. Kad būtų lengviau suvokti dėstomą medžiagą, pasitelkiama vamzdžio, per kurį teka pinigai, metafora.

Metaforos pagrindu kuriamas vizualus asmeninių finansų modelis, padedantis studijuojančiajam vaizdžiai suvokti pinigų, kaip srauto, valdymo principus. Aptariami veiksniai, darantys įtaką pinigų įplaukoms ir išlaidoms, nurodomi jų valdymo principai, bendrosios pinigų srauto tendencijos.

Atskirai nagrinėjamos asmeninių finansų valdymo strategijos, kurių pasirinkimas, be kita ko, priklauso ir nuo asmeninių kiekvieno žmogaus savybių bei finansinio išsilavinimo. Detaliai apibūdinami pinigų srauto valdymo principai. Tai atliekama pasitelkiant srauto metaforą. Išskiriamos finansinio saugumo, gerovės ir rizikos atsargos, kurių kaupimo tikslas yra kuo labiau sumažinti asmeninių finansų riziką. Tai praktikoje patvirtintos taisyklės, kurių rekomenduojama laikytis nuolat.

Skyriuje aptariamos atsargos, nurodomas jų sudarymo eiliškumas bei funkcijos. Daug dėmesio skiriama santaupų ir investicijų rizikos sampratai apibūdinti. Suformuluojamas keturių sąskaitų sistemos principas, kuris leidžia praktiškai pritaikyti skyriuje pateiktus teorinius dėsnius.

Išstudijavęs šį skyrių studijuojantysis gebės:

- Paaiškinti pinigų valdymą vartodamas srauto sąvokas.
- Analizuoti asmeninių finansų srautui įtaką darančius veiksnius.

- Apibrėžti pinigų srauto valdymo taisykles ir jas pritaikyti praktiškai.
- Nustatyti pagrindines investavimo taisykles kiekviename asmeninio finansų tikslo siekimo etape.
- Susikurti savo finansų sistemą, taikant šioje dalyje išnagrinėtus teorinius principus.

1. Pinigų dinamikos dėsniai

Mūsų pasaulyje veikia tam tikri objektyvūs dėsniai. Dėsningumą žinojimas ir gebėjimas tuo pasinaudoti leidžia žymiai lengviau pasiekti norimą tikslą. Mechanikos ir fizikos dėsnų išmanymas padeda sukonstruoti įvairiausių mechanizmus, pastatyti didingus pastatus. Biologijos dėsningumą išmanymas padeda selekcininkams išvesti norimas augalų ir gyvūnų rūšis. Suvokiant finansų pasaulio dėsningumus galima greičiau ir saugiau pasiekti pageidaujamą finansinę laisvę. Kitaip tariant, teisingai suformuluotas tikslas reikalauja ir teisingų veiksmų, paremtų finansų dėsningumą išmanymu.

Pasvarstykite:

Su kuo galėtumėte palyginti savo asmeninius finansus ir pinigus?

Pafantazuokite

Pirmiausia būtina išsiaiškinti iš pirmo žvilgsnio paradoksalų klausimą. Ar finansai (su jų pagrindine sudedamąja dalimi pinigais) yra statiška sistema, ar tai – nuolat besikeičiantis reiškinys? Čia kalbame ne apie išorinių sąlygų kitimą, bet apie finansus kaip valdomą objektą.

Panagrinėkime finansus kiek neįprastu požiūriu. Tai gerai išreikšta gana dažnai vartojamoje sąvokoje „*pinigų srautas*“. Ji labai išsamiai apibūdina pinigų ir finansų esmę. Finansai yra nuolat kintanti sistema, kuriai valdyti reikia srauto, o ne statiškos sistemos valdymo principų ir

priemonių. Upės tėkmę kastuvu suvaldyti ir nukreipti norima linkme galima tik iškasus kanalą. Tačiau įbridus į upę kastuvu bandyti „pastumti“ vandenį, kad jis tekėtų ten, kur mums reikia, – bergždžias darbas. Taip pat neįmanoma „iškasti“ dalį vandens. Geriau naudoti kibirą. Taip yra todėl, kad viena iš esminių srauto savybių yra tūris. Todėl srautui valdyti tinka priemonės, kurios daro įtaką tūriui, bet ne kokioms nors kitoms ypatybėms.

Vienas iš srauto matavimo vienetų fizikoje yra debitas, matuojamas skysčio tūriu, pratekančiu per vieną laiko vienetą skersiniu pjūviu. Todėl labai svarbus bet kurio srauto valdymo parametras – laikas. Finansų srityje laikas gana dažnai ignoruojamas. Debitas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$Q = Av; \quad (3.1)$$

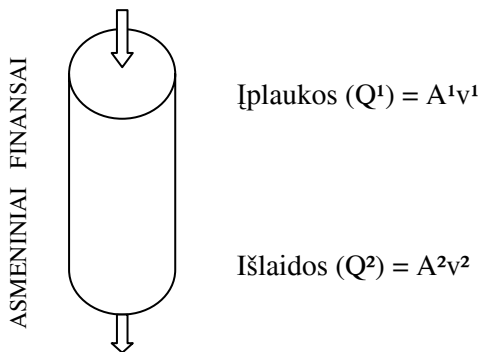
čia:

Q – debitas;

A – pjūvio plotas;

v – tekėjimo greitis.

Iš formulės matyti, kad, norint padidinti debitą (pratekėjusio skysčio kiekį), reikia didinti plotą, kuriuo teka skystis, arba, jei plotas nekinta, didinti tekėjimo greitį. Norint sumažinti debitą, reikia mažinti plotą ir mažinti greitį. Kaip šiuos dėsningumus galima pritaikyti pinigams valdyti? (žr. 11 pav.)

11 pav. Pinigų srauto valdymo principai

Iš schemos aiškiai matyti, kad, norint *padidinti įplaukas*, reikia didinti plotą (A^1), per kurį „išteka“ pinigai. Tai gali būti įvairių papildomų veiklų, kurios leistų gauti pinigų, paieška. Paprasčiausias pavyzdys – antraeilės pareigos. Sunkiausia yra „užsiauginti vištą, dedančią auksinius kiaušinius“. Smulkiau visus pinigų gavimo šaltinius aptarsime kalbėdami apie įplaukų valdymą.

Kitas akivaizdus įplaukų padidinimo būdas yra pinigų „ištekejimo“ į asmeninių finansų sistemą greičio (v^1) padidinimas. Tai reiškia kainų už savo darbą ar idėjas kėlimą. Teikiamų paslaugų asortimentas, kiekis (A^1) ir jų kaina (v^1) leidžia pasiekti norimą rezultatą (Q^1) ir suteikia galimybę valdyti situaciją. Jei žmogus gali teikti unikalias paslaugas (populiarus atlikėjas, žymus sportininkas, profesionalus darbuotojas), jų kaina gali būti gana didelė. Tada jam nebūtina galvoti apie papildomus įplaukų šaltinius. Jei žmogus gali pasiūlyti tą pat, ką ir dauguma kitų žmonių, jis negali reikalauti didelės kainos už savo darbą ir todėl, jei norės uždirbti daugiau pinigų, bus priverstas tiesiog daugiau dirbti.

Vienkartinės pinigų „injekcijos“, pavyzdžiui, paskolos, parama, loterijos išlošiai, iš esmės finansinės situacijos (srauto požiūriu) nepagerina. Neretai dideli išlošiai (milžiniškas vienkartinis pinigų antplūdis) tiesiog „išsprogdina“ asmeninių finansų sistemą iš vidaus. Kita vertus, kai kurios „injekcijos“, pavyzdžiui, paskolos, dažnai ilgam apsunkina situaciją, nes „pagamina“ papildomų išlaidų, t. y. neišvengiamai padidina plotą A^2 .

Kaip matyti iš schemos, norint *sumažinti išlaidas* (Q^2), reikia mažinti plotą, pro kurį „išteka“ pinigai (A^2), arba mažinti pinigų „ištekejimo“ greitį (v^2). Išlaidų „plotas“ (A^2) gali būti sumažintas tiesiog atsiskaitant kai kurių išlaidų, pavyzdžiui, kelionių ar kitų brangokų pomėgių. Kiekvienas žmogus ar šeima turi savitų poreikių, kuriuos tenkina už pinigus. Tačiau egzistuoja kai kurios bendros išlaidų rūšys ir jų valdymo dėsningumai. Apie juos detaliau kalbėsime poskyryje apie išlaidų valdymą.

Dar vienas galimas išlaidų (Q^2) sumažinimo būdas – mažinti pinigų ištekėjimo iš finansų sistemos „greitį“. Tai būtų kainų, kurias mokame už savo poreikius, mažinimas. Paprasčiausias pavyzdys – ieškoti reikiamų prekių už mažesnę kainą, ypač perkant vienkartinius brangokus pirkinius. Kad šis pinigų „greičio“ mažinimo būdas paplitęs, rodo žmonių minios gatvėse pirmosiomis prekių išpardavimo dienomis. Tokias

„demonstracijas“ teko stebėti Lione ir Milane. Reginys tikrai įspūdingas.

Tačiau negalima siekti (ir pasiekti) visiško išlaidų sumažinimo. Taip yra todėl, kad minimalios išlaidos yra lygios nuliui. Tai gyvam žmogui nepasiekiamo. Yra būtinų poreikių, kuriems tenkinti reikės tam tikrų išlaidų. Tai būtų galima pavadinti minimaliu plotu (A^2) ir palyginti su skyle asmeninių finansų sistemoje, pro kurią nuolat išteka pinigai. Iš čia darytina išvada, kad kuo didesnis „skylės“ plotas (daug pastovių, nors palyginti nedidelių išlaidų), tuo greičiau ateis asmeninių finansų „sausra“.

Visi šie samprotavimai išryškina labai svarbų dalyką – esamai finansinei padėčiai išlaikyti reikia *nuolatinių* pastangų. Įplaukų požiūriu tai galima persakyti taip – norint išlaikyti *pastoviai dideles* įplaukas, reikalingos nuolatinės pastangos. Pastangoms nutrūkus ar sumažėjus, *įplaukos turi tendenciją mažėti*. Išlaidų požiūriu šią taisyklę galima perfrazuoti taip – norint išlaikyti *pastoviai mažas* išlaidas, reikalingos nuolatinės pastangos. Pastangoms nutrūkus ar sumažėjus, *išlaidos turi tendenciją didėti*.

Taigi darytina išvada, kad asmeninių finansų sistema srauto požiūriu turi tendenciją kisti finansinės situacijos blogėjimo linkme. Todėl, kad ir kaip apmaudu, vieną kartą ir visam laikui „pripilti“ pinigų į sistemą, iš kurios jie savaime išteka, – neįmanomas dalykas. Todėl reikia kurti nuolatinius įplaukų srautus ir laikyti „užspaudus“ išlaidų srautus.

2. Pinigų srauto valdymas

Asmeninių finansų strategijos

Pinigų srautui palaikyti reikia nuolatinių įplaukų, o pinigų srauto palaikymas susijęs su įplaukų didinimu ir išlaidų mažinimu. Tai leidžia subalansuoti pinigų srautą. Tačiau, nors subalansuotas pinigų srautas (kai įplaukos dengia išlaidas) ir yra asmeninių finansų tikslas, kalbame apie specifinę įplaukų rūšį – pasyviašias įplaukas. Kad „višta pradėtų dėti auksinius kiaušinius“ (pasyviašias įplaukas), reikia ją „užsiauginti“.

Kad „višta augtu“, reikia laikytis tam tikrų praktiškai patvirtintų pinigų srauto valdymo principų.

Klausimas:

Kaip elgiatės, kai netikėtai gaunate neplanuotą pinigų sumą? Išleidžiate malonumams, nes tai „viršplaniniai“ pinigai; atidedate didesniai pirkiniui; taupote?

Galima išskirti dvi priešingas *asmeninių finansų strategijas*. Pirmąją galima pavadinti „kiauru vamzdžiu“. Tai – situacija, kai žmogus išleidžia visus gautus pinigus tuojau pat, kai tik juos gauna, nesukdamas galvos dėl taupymo ar investavimo. Akivaizdu, kad ši strategija yra susijusi su didele rizika, nes nustojęs gauti pinigų žmogus susiduria su sunkumais, nes neturi atsargų, leidžiančių pragyventi tam tikrą laiką, kol ieškos naujų įplaukų šaltinių.

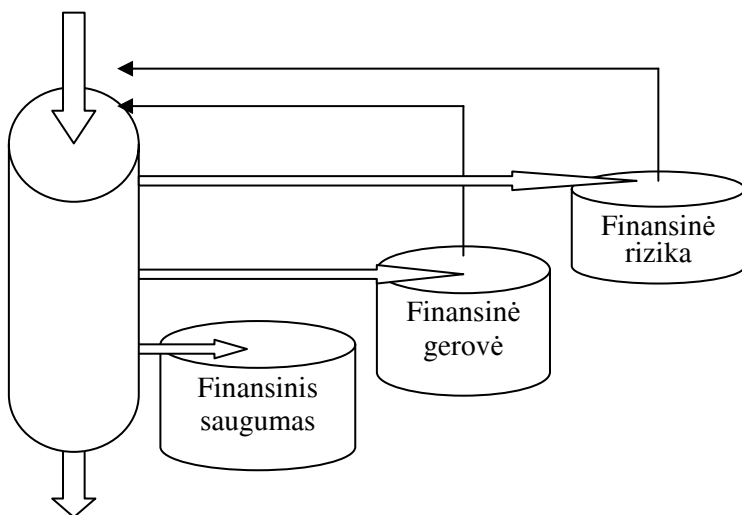
Kita asmeninių finansų strategija galėtų būti pavadinta „kiaule taupykle“: žmogus beveik visus pinigus taupo ir jų neišleidžia normaliam gyvenimui. Literatūroje geriausias tokios strategijos taikytojo pavyzdys – Gobsekas¹³. Pinigai žmogui tampa tiesioginiu tikslu, o ne priemone normaliam gyvenimui ar finansiniam saugumui užtikrinti.

Dvi paminėtos strategijos yra kraštutinės ir kitų lyg ir nebegalėtų būti: arba viską taupai, arba viską išleidi. Atrodytų, kad žmogus negali išleisti daugiau pinigų, negu uždirba. Tačiau gausėjant finansų institucijų teikiamų paslaugų atsirado galimybė taikyti dar vieną ypač rizikingą strategiją, kurios moto – „Gyvenk dabar – mokėk vėliau“. Vadovaudamasis tokia strategija, žmogus išleidžia dar neuždirbtus pinigus ir iš esmės „parduoda“ savo gyvenimą. Jei šias strategijas rikiuotume į rizikos ateityje susidurti su finansinėmis problemomis eilę, saugiausia būtų „kiaulės taupyklės“, tada labai rizikinga „kiauro vamzdžio“ ir galiausiai pati pavojingiausia „gyvenk dabar – mokėk vėliau“ strategija.

¹³ Onorė de Balzako romanas „Gobsekas“. *Gobsekas* — palūkininkas. Jis sukaupe milžiniškus turtus, skolindamas pinigus, tačiau pats nesinaudoja jais. Kaip tikras šykštuolis, Gobsekas gyvena skurdžioje landynėje, seniai atsisakęs visų gyvenimo pramo-
gų.

Stokodamas asmeninių finansų valdymo žinių, žmogus nesąmoningai pasirenka savo strategiją, kuri yra kažkur tarp dviejų kraštutinumų: nieko neišleisti arba išleisti tai, ko dar neturi.

Siekiančiam pasirinkto finansinio tikslo žmogui, kuris renkasi tikslo siekimo strategiją, prasminga žinoti tam tikras pinigų srauto valdymo taisykles, kurios apsaugo nuo galimų finansinių nesklandumų ateityje. Tai galima palyginti su draudimu nuo nelaimingų atsitikimų, tik nuo nelaimių finansų srityje niekas nedraudžia¹⁴, todėl visą atsakomybę už savo finansinę ateitį turi prisiimti žmogus pats. Kad būtų galima realiai įgyvendinti šią atsakomybę, reikalinga sukaupti tam tikrų atsargų. Taigi šiuo atveju „kiauro vamzdžio“ strategija yra netinkama. Protingai savo finansinio tikslo siekiantis žmogus turi būti sukaukęs mažiausiai vieną finansinį rezervą. Sutvarkytoje finansų sistemoje turėtų būti trijų rūšių finansinių atsargų. Pinigų srautai ir sudarymas parodytas 12 pav.

12 pav. Asmeninių finansų atsargų sudarymas ir panaudojimas

¹⁴ Išskyrus Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos mokamas bedarbio pašalpas.

Paveikslėlyje parodyta papildyta asmeninių finansų sistema: greta anksčiau aptarto pinigų srauto pavaizduotos trys papildomos pinigų „statinės“ – atsargos. Kiekviena yra skirta konkrečiai funkcijai atlikti.

Finansinio saugumo atsargos

Finansinio saugumo atsargos yra skirtos užtikrinti galimybę normaliai gyventi tam tikrą laikotarpį, kai netenkama visų įplaukų šaltinių. Tai – tiesiog rezervas, būtinas kiekvienam žmogui arba šeimai. Jis turi būti sudaromas pirmiausia ir niekada niekur neinvestuojamas. Jį galima pavadinti „finansine pagalve“, kad ištikus nenumatytoms finansinėms negandoms nebūtų taip baisu kristi, o nugriuvus mažiau skaudėtų.

Pasvarstykite:

Ko reikėtų, kad jaustumėtės finansiškai visiškai saugūs?

Suformuluokite kaip galima tiksliau

Saugumo atsargų negalima investuoti, šitie pinigai turėtų būti saugomi net ne banko sąskaitoje, o, pageidautina, seife. Šiuo atveju vadovaujamesi paranojišku principu „o jei kas nors areštuos mano sąskaitas arba bankas bankrutuos?“

Atsargų turi būti tiek, kad žmogui pakaktų gyventi nuo pusės metų iki metų net ir tada, jei netektų visų įplaukų. Kitaip sakant, kai $Q^1 = 0$, šios „statinės“ funkcija yra „pavaduoti“ srautą Q^1 tol, kol žmogus atkurs savo įplaukas (ras darbą, pradės naują verslą ar pan.). Jokiems kitiems tikslams šių finansinio saugumo atsargų negalima naudoti. Jei šios atsargos kritiniu atveju naudojamos, pasikeitus finansinei situacijai jas privaloma atkurti.

Reikia susitaikyti su mintimi, kad finansiniam saugumui užtikrinti skirtų pinigų perkamoji galia dėl infliacijos¹⁵ po truputį mažėja. Tai neišvengiama, ir tokį pinigų vertės mažėjimą galima palyginti su mokesčiu

¹⁵ Kad būtų galima išvengti galimo pinigų nuvertėjimo dėl valiutų kursų keitimosi, partarina pinigų saugoti ne viena, bet dviem ar keletu pagrindinių valiutų.

už finansinį saugumą. Todėl tokia kaina tikrai nebus didelė. Šios atsargos, didėjant poreikiams (didėjant A^2) arba kylant pragyvenimo kainoms (didėjant v^2), turi būti papildomos tiek, kad galėtų „pavaduoti“ srautą Q^1 tokį laikotarpį, kiek yra numatęs žmogus.

Finansinės gerovės atsargos

Užsitikrinus finansinį saugumą, reikia kurti *finansinę* gerovę. Finansinės gerovės atsargų funkcija – padaryti žmogaus gyvenimą patogesni. Šie pinigai turėtų būti naudojami investicijoms. Pageidautina, kad tai būtų pinigų srautą kuriančios investicijos¹⁶. Jos kuria įplaukas – „pavaduoja“ žmogų, kitaip sakant, padidina pinigų „itekėjimo“ į asmeninių finansų sistemą plotą A^1 . Todėl žmogus, turintis pakankamai investicijų, kuriančių pinigus, gali mažiau dirbti dėl pinigų ir skirti savo laiką kitiems tikslams. Idealus atvejis, kurį anksčiau apibūdinome kaip asmeninių finansų tikslą, būtų tas, kad investicijos kurtų tokį pinigų srautą (jį vadinome pasyviuoju pinigų srautu), kokio pakaktų visoms išlaidoms padengti. Tada žmogui nereikėtų dirbti siekiant pragyventi, jam pakaktų stebėti savo investicijas ir keičiantis situacijai tinkamai reaguoti – keisti investicijas ar jų rūšis.

Finansinės gerovės zonoje galioja keletas taisyklių, kurių reikėtų laikytis. Svarbiausia – investavimo rizika turi būti racionaliai paskirstyta. Ką tai reiškia investavimo požiūriu? Pirmiausia reikia įvertinti *investicijų saugumą*. Niekas negali tiksliai kiekybiškai išreikšti investicijų rizikingumo, bet buitiniu požiūriu pakanka skirstyti investicijas į saugias, vidutinės rizikos ir rizikingas. Pabrėžtina, kad niekas niekada tiksliai nepasakys, kur yra riba tarp saugių ir vidutinės rizikos investicijų arba tarp vidutinės rizikos ir rizikingų investicijų. Tarkime, terminuotas pinigų indėlis normaliomis sąlygomis yra laikomas labai saugia investicija. Investavimo konsultantai tokių pinigų net nelaiko investicijomis. Tačiau tam tikromis sąlygomis, pavyzdžiui, jei banko finansinė padėtis pradeda blogėti, atsiranda pavojus prarasti pinigus, ir net indėlis tampa rizikinga investicija. Kuo prastesnė banko padėtis, tuo pavojingiau jame laikyti pinigus.

¹⁶ Išsamiai investicijų rūšis ir investavimo strategijas nagrinėsime tam skirtame skyriuje.

Taigi finansinės gerovės klausimas yra susijęs su rizikos paskirstymu. Siekdami kaupti finansinės gerovės atsargas, pirmiausia turite iš anksto numatyti tikslo siekimo planą. Teisingų finansinio tikslo siekimo kelių yra gana daug. Ne mažiau yra ir neteisingų kelių, kurie tik nutolins Jus nuo tikslo.

Bendra finansinės gerovės investicijų kūrimo taisyklė galėtų būti tokia. Pirmiausia kuriamos saugios investicijos, po to vidutinio rizikingumo investicijos. Rizikingų investicijų finansinės gerovės srityje neturi būti.

Pateiksime labai saugaus finansinės gerovės kūrimo pavyzdį. Pirmiausia sutaupoma numatyta suma. Ji investuojama labai saugiai, pavyzdžiui, į banko indėlį. Vėl taupoma kitai investicijų „porcijai“. Ši suma investuojama šiek tiek rizikingiau – tarkime, į pensijų fondą. Taupoma vėl. Investuojama į mažos rizikos investicinį fondą. Ir taip toliau. Kitas finansinio saugumo kūrimo pavyzdys – sudaroma sutartis su pensijų fondu ar banku, Jūs įsipareigojate mokėti periodines įmokas ilgą laiką, iki Jums sukaks tiek metų, kada esate numatę „ateiti“ į pensiją. Sutartu laiku pensijų fondas ar bankas pradės Jums mokėti kažkokią (deja, ne visada iš anksto žinomą) pinigų sumą. Pagal sutarties sąlygas ši suma gali būti mokama iki gyvenimo pabaigos. Atkreiptinas dėmesys, kad tokios investicijos rizikos laipsnis priklauso nuo to, kur investuoja pensijų fondas ar bankas. Esant normalioms sąlygoms, tokios investicijos galėtų būti laikomos nors ir ne visiškai saugiomis, bet mažai rizikingomis. Žinoma, galima tiesiog visą gyvenimą taupyti ir niekur neinvestuoti, o sulaukus numatyto amžiaus tiesiog pradėti naudoti sutaupytus pinigus ir gyventi savo malonumui. Suprantama, šiuo atveju pinigai gali baigtis anksčiau, niekas neįsipareigoja jų mokėti tiek laiko, kiek reikės.

Pasvarstykite:

Koks investavimo variantas labiausiai priimtinas Jums? Apsispręsti padės investuotojų lygių aprašymai 2 priede. Kuriam lygiui priskirtumėte save?

Skirkite šiam klausimui svarstyti pakankamai laiko

Finansinės rizikos atsargos

Ir finansinio saugumo, ir finansinės gerovės atsargos – tai sumos pinigų, investuotos į įvairias nerizikingas finansinio turto rūšis. Tai reiškia, kad yra labai maža tikimybė, kad šiuos pinigus žmogus praras. Nelabai sėkmingai parinkus saugojimo priemones ar būdą, rezervų vertė gali sumažėti, bet ne visiškai pradingti. Toks vertės sumažėjimas gali įvykti dėl valiutų kursų svyravimo, nelabai sėkmingos veiklos tų fondų, į kuriuos investuoti pinigai, ir kitų panašių priežasčių. Pagrindinis dalykas kalbant apie investicijų riziką yra tai, kad vertinama tikimybė, kad investicijų vertė labai sumažės arba jos bus visiškai prarastos.

Klausimas:

Ar kada lankėtės kazino? Jei taip – ar buvote iš anksto numatę pinigų sumą, kurią galite sau leisti pralošti?

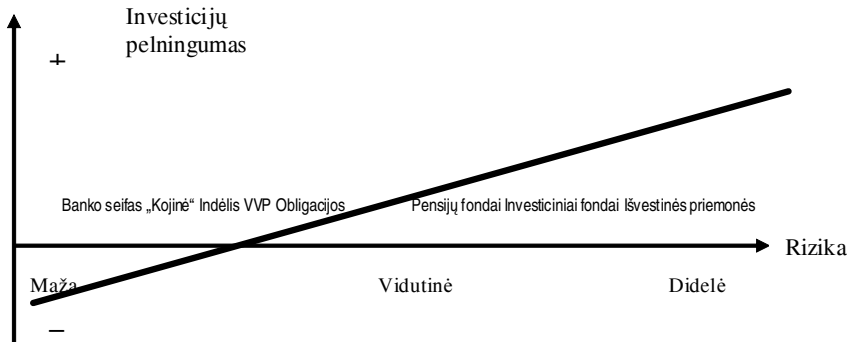
Jei ne – kokią pinigų sumą galėtumėte leisti sau pralošti?

Prisiminkite šią sumą

Kai kalbama apie rizikingas investicijas, daugiausia dėmesio kreipiama į investicijų pelningumą. Visiems labai gerai žinomas teiginys – „didėjant investicijų rizikai, didėja jų pelningumas“. Ekonomikos pakilimo laikotarpiu pirmoji teiginio pusė neatrodo itin reikšminga. Galvojama tik apie antrąją teiginio pusę – investicijų pelningumą. Todėl atsiranda investuotojų, kurie ima iš banko paskolų, perka to paties banko išleistų vertybinių popierių, o juos užstato tam pačiam bankui. Padidėjus šių popierių vertei, imama dar viena paskola ir perkama vėl. Investuojami visi turimi ir pasiskolinti pinigai. Kai turimų popierių vertė krinta, jie nebepadengia paskolos dydžio. Tuomet bankas priverstas prašyti papildomai įnešti pinigų, kad atkurtų reikiamą santykį. Jei pinigų nėra, tenka parduoti vertybinius popierius ir dengti šiems popieriams pirkti pasiimtą skolą. Gali susidaryti padėtis, kad žmogus praranda visas investicijas ir dar lieka skolingas, nes gautų pinigų nebeužtenka anksčiau pasiimtomis paskoloms gražinti.

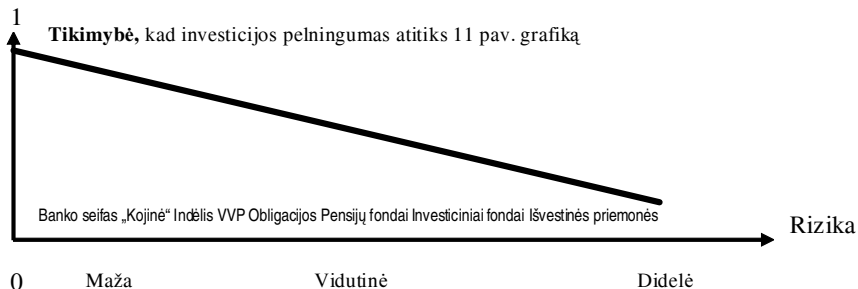
Todėl, kai kalbama apie investicijų rizikos ir pelningumo santykį, pirmiausia reikia labai aiškiai suprasti, apie ką kalbama. Tai, kad sau-

gios investicijos yra mažiau pelningos, teisybė. Pati saugiausia investicija – „kojinė“. Bet, kaip jau aiškinomės, tokių investicijų saugumo kaina – santaupų vertės mažėjimas dėl infliacijos. Jei norite dar didesnio saugumo, reikia nuomotis banko seifą. Tada prie saugumo kainos dar prisidės ir seifo nuomos mokestis.

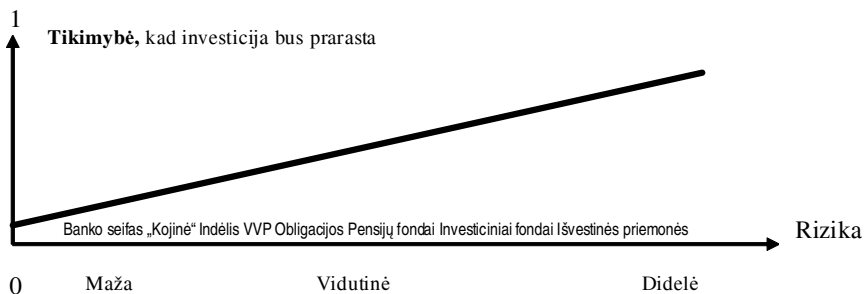
13 pav. Investicijų rizikos ir pelningumo sąryšis

Vadinasi, ypač saugių investicijų (jei jas iš viso galima pavadinti investicijomis) palūkanos yra neigiamos, kitaip sakant, žmogus moka už tai, kad jo pinigai yra saugūs. Banko indėlio palūkanos ne visada didesnės už infliaciją, todėl ir čia galime mokėti „kainą už saugumą“. Rizikos ir pelningumo sąryšis grafiškai pateiktas 13 pav. Iš grafiko matyti, kad labai saugus pinigų laikymas ne tik neduoda naudos, bet ir papildomai kainuoja. Labai rizikingos investicijos gali būti labai pelningos. Tačiau mažai žmonių atsižvelgia į kitą svarbų dalyką – į garantijas, ar didėjant rizikai pelningumas taip pat tikrai didės. Rizikingos investicijos tokiomis laikomos ne šiaip sau. Jų didelis pelningumas nėra garantuotas kaip tik todėl, kad jos yra rizikingos. Kitaip sakant, tokios investicijos gali būti pelningos, bet gali ir nebūti. Todėl, grafiškai pavaizdavus tikimybę, kad rizikingos investicijos tikrai bus labai pelningos (žr. pav. 14), matyti, kad užtikrinti, jog saugios investicijos nebus pelningos, galima 100 proc. (tikimybė lygi vienetui). Tačiau garantija, kad rizikingesnės investicijos bus pelningos, mažėja, didėjant jų rizikos laipsniui.

14 pav. Investicijų rizikingumo ir pelningumo tikimybės sąryšis

Didėjant investicijų rizikingumui didėja tikimybė, kad investicijos bus prarastos. Ir ši tikimybė didėja didėjant rizikos laipsniui, kaip tai parodyta 15 pav.

15 pav. Investicijų rizikingumo ir tikimybės jas prarasti sąryšis

Iš to, kas pasakyta apie investicijų rizikingumą ir pelningumą, darytinos kelios išvados:

1. Rizikingų investicijų atsargos kaupiamos tik tada, kai sukauptos finansinio saugumo ir finansinės gerovės atsargos.

2. Finansinės rizikos atsargos neturi būti sudarytos iš svetimų pinigų (paskolų) todėl, kad pinigus skoloms gražinti reikės paimti iš gerovės ar net saugumo atsargų, jeigu investicijos bus prarastos.
3. Atsargų dydis turi būti toks, kad, net ir praradus visus pinigus, investuotus į rizikingas investicijas, gyvenimo kokybė itin nepablogėtų. Rekomenduojamas šių atsargų dydis – 20 proc. kapitalo¹⁷. Kitaip sakant, rizikuoti patartina ne daugiau negu penktadaliu turimų pinigų.
4. Investuojant rizikingai privalu gana gerai išmanyti tokio pobūdžio investicijas, nes pasikeitus ekonominei situacijai rizikingų investicijų vertė krinta greičiausiai. Prasminga nuolat stebėti ekonomikos pakitimus, kad būtų galima laiku pasitraukti iš rizikingų investicijų srities.
5. Iš sėkmingų rizikingų investicijų galima uždirbti labai daug ir užsitikrinti sau finansinę laisvę visą likusį gyvenimą.

Apibendrinant samprotavimus apie pinigų srautų valdymą, pasakytina, kad tik nuoseklus atsargų kaupimas ir jų tinkamas derinimas gali laiduoti finansinės laisvės pasiekimą. Priešingu atveju pačiam žmogui visą gyvenimą teks stovėti prie „vamzdžio viršaus“ ir visą laiką „pilti“ į kiaurą vamzdį pinigų srautą Q^1 .

3. Taupymą skatinanti sistema

Pirmiausia reikia iš kur nors gauti pinigų reikiamoms atsargoms kaupti. Yra įvairių kelių.

Klausimas:

Iš kur gauti pinigų reikiamoms finansinėms atsargoms kaupti?

Nurodykite bent keturias galimybes

¹⁷ Kiosaki, R.; Lechter, Š. Pinigų srauto kvadrantas: turtingojo tėčio vadovas, kaip pasiekti finansinę laisvę. Vilnius: Sirokas, 2005, 261 p.

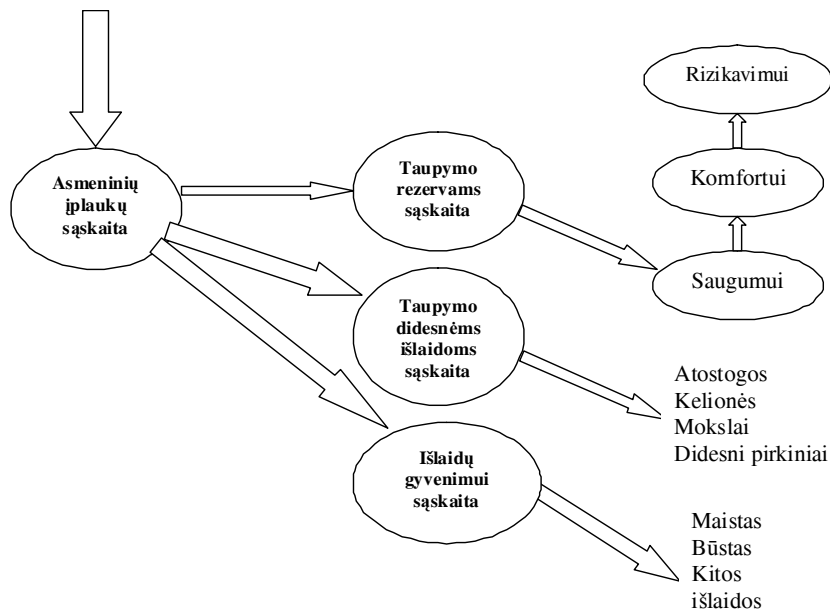
Apiplėšti banką? Nusikaltimas. Palikimai ir loterijų išlošiai pasitai-ko ne kiekvienam ir ne kasdien. Pasiskolintus pinigus teks gražinti, ir dar su procentais. Lieka vienas banalus ir visiems žinomas variantas – užsidirbti. Tačiau darbas yra tam tikrą laiką trunkantis sudėtinis procesas, kurio metu norisi valgyti, pailsėti, pasilinksinti. Kitaip sakant, dirbant pinigų reikia ne vien finansinėms atsargoms kaupti. Žinoma, daug kas priklauso nuo jau anksčiau aptartos asmeninių finansų strategijos. Jei žmogus yra „kiauro vamzdžio“ strategijos atstovas, jam pirmiausia prasminga pakeisti savo požiūrį į finansus.

Yra tik vienas paprastas ir saugus būdas „gauti“ reikiamą pinigų sumą – ją susitaupyti. Taupymas dažniausiai yra kantrybės ir užsispyrimo reikalaujantis procesas. Kantrybės reikia ne tik laiko, bet ir morali-niu požiūriu. Dabar taupumas nebėra laikomas dorybe, todėl nesunku pasijusti kvailiu būnant taupiam (ir viešai tai deklaruojant). Ypač sunku pradedantiems savarankišką finansinį gyvenimą jauniems žmonėms, jei bando palyginti savo gyvenimo kokybę su tų, kurie nesukdami sau galvos gyvena kitų (tėvų, sutuoktinių, draugų) sąskaita arba skolon. Jiems taupymas reiškia dalies gyvenimo malonumų atsisakymą. Greitas būdas sutaupyti – uždirbti daug pinigų, visų jų neišleisti, o pirmiausia sukaupti visus reikiamus rezervas.

Kad taupyti būtų lengviau, prasminga susikurti specialią sistemą. Laiko patikrinta yra vadinamoji keturių sąskaitų sistema (žr. 16 pav.).

Atidaromos dvi taupymo sąskaitos: viena – atsargoms kaupti, kita – taupyti nenuolatinėms, bet didelėms išlaidoms, pavyzdžiui, kelionėms, įvairiems pirkiniams. Pragyvenimo išlaidoms taip pat atidaroma speciali sąskaita.

Panagrinėkime, kaip veikia ši sistema. Pirmiausia taisyklė – sąskaita, į kurią patenka įplaukos, tiesiogiai nenaudojama išlaidoms. Jos funkcija yra surinkti ir paskirstyti visas gautas įplaukas. Kitaip sakant, šiame taške vyksta srauto Q^1 skaidymas ir jo nukreipimas iš anksto numatyto-oms sritims. Geriausias būdas tai padaryti yra iš anksto numatyti, kaip bus paskirstytos įplaukos: konkretūs įplaukų procentai ar sumos, kurios bus pervestos į taupymo sąskaitas. Kokiu santykiu skirstyti įplaukų srautą, kiekvienas žmogus gali pasirinkti pats. Proporcijos gali būti 50; 25; 25 ir kisti iki 80; 10; 10 (išlaidos; atsargos; taupymas). Toks proporcijų nustatymas geras tuo, kad automatiškai kinta keičiantis įplaukoms Q^1 ir ekonominio pakilimo laikotarpiu apsaugo nuo pernelyg didelio išlaidavimo.

16 pav. Keturių sąskaitų sistema asmeniniams finansams valdyti

Jei nusprendžiama skirti konkrečias sumas atsargoms kaupti ir taupyti, tiesiog reikia padaryti taip, kad iš įplaukų sąskaitos šios sumos kas mėnesį patektų į reikiamas taupymo sąskaitas. Paprasčiausias būdas – automatinio periodinio mokėjimo nustatymas: konkrečią dieną nurodyta suma iš įplaukų sąskaitos pervedama į taupymo sąskaitą.

Sąskaitoje susikaupus reikiamai sumai, priimamas sprendimas, ką su ja daryti. Jei tai – atsargoms skirta suma, tai ji pervedama į atsargų sąskaitą. Pirmiausia pinigų skiriama saugumo atsargoms sukaupti, o tada kaupiamos gerovės atsargos. Saugumo atsargos, kaip buvo kalbėta aukščiau, neturi būti investuojamos. Jų funkcija yra tiesiog „būti“ ir vaidinti „finansinės pagalvės“ funkciją. Todėl šios atsargos turi būti saugomos pinigų forma ir naudojamos tik kritiniais atvejais, bet vėliau, pasikeitus finansinei situacijai, privaloma santaupas atkurti. Daugeliui pradedančių teisingai valdyti savo finansus žmonių atrodo, kad saugumo atsargų kaupimas užima pernelyg daug laiko, jei laikomasi numatytos proporcijos. Suprantama, jei nuolatinių įplaukų suma nėra didelė, o iš-

laidų ir taupymo santykis taip pat neleidžia daug sutaupyti, tai finansinio saugumo atsargų kaupimas gali trukti gana ilgai. Jei rezervo dydis yra 10 000, o taupoma skiriant po 100 Lt kas mėnesį, tai atsargų kaupimas tikrai užtruks. Todėl pradiniu atsargų kaupimo etapu saugumo atsargas galima kaupti pagreitintai. Šiam rezervui tiesiog gali būti skirta dalis esamų santaupų, jų nesant – taupoma žymiai didesnė įplaukų dalis. Ekstremalių pojūčių mėgėjams galima pasiūlyti tokį taupymo būdą. Pirmą dieną į taupymo sąskaitą pervedamas vienas litas. Antrą dieną du litai. Trečią – trys, ketvirtą keturi ir taip kasdien vienus metus. Tik pirmuosius mėnesius tai atrodo linksma. Po pusmečio šis būdas ne tik leidžia greitai didinti atsargoms skirtą sumą, bet dažniausiai priverčia ieškoti papildomų įplaukų šaltinių (srauto terminas – didinti plotą A^1) arba kelti savo kainą (kalbant srauto terminais, didinti greitį v^1). Kitas variantas – bent laikinai sumažinti pinigų „ištekėjimą“ Q^2 . Tai reikštų kai kurių poreikių atsisakymą arba jų ribojimą (srauto terminas – mažinti plotą A^2), arba pigesnių produktų ir paslaugų pirkimą (srauto terminas – mažinti greitį v^2). Galima derinti abu variantus, tačiau veiksmingiausia yra didinti įplaukas.

Daug žmonių asmeninių finansų valdymą baigia šiame etape, dažnai jo net nepradeda, nes tikslas atrodo nepasiekiamas arba jo siekti reikėtų visą gyvenimą. Tokiu atveju verta prisiminti, kad visą gyvenimą diena iš dienos dirbdami ir uoliai mokėdami mokesčius socialinio draudimo sistemai (taip pat visą gyvenimą) žmogus visiškai nebūtinai užsidirba pensiją „linksmi senatvei“. Todėl tikrai verta pasirūpinti savimi pačiam, kad ir kiek laiko tai truktų.

Tik sukaupus reikiamą saugumo pinigų sumą ir ją saugiai „pasidėjus“, galima pradėti kaupti gerovės atsargas. Sukaupus ir saugiai „įdarbinus“ šią sumą, gali būti kaupiamos rizikos atsargos. Smulkiau apie įvairius investavimo būdus, leidžiančius kaupti gerovės ir rizikos atsargas, kalbėsime dalyje, skirtoje investavimo klausimams.

Atskira sąskaita taupyti brangiems pirkiniams ir kitiems dalykams yra pravarti todėl, kad taip galima sukaupiti reikiamą sumą, pernelyg nesutrikdant vieno laikotarpio pinigų srauto. Nepasisėkus sutaupyti ir perkant prekes, pavyzdžiui, lizingo būdu, už žmogų tą padaro (išskirsto pinigų srautą) lizingo bendrovė. Tačiau už tai tenka mokėti palūkanas.

Atskira sąskaita išlaidoms labai praverčia tada, kai valdant asmeninius finansus priimamas dar vienas svarbus sprendimas ir pradedamos

skaičiuoti išlaidos. Tada didelė dalis išlaidų užregistruojama vienoje sąskaitoje ir jas galima pradėti grupuoti sudarant banko sąskaitos išrašą.

Verta prisiminti:

- ✓ Asmeninių finansų sistemai valdyti reikia pasitelkti srautų valdymo fizikinius principus. Srautą apibūdiname formule $Q = Av$.
- ✓ Asmeninių finansų sistema gali būti palyginta su vamzdžiu, pro kurį patenka pinigų įplaukos ir iš jo išteka pinigų išlaidos.
- ✓ Įplaukas galima padidinti turint skirtingų įplaukų šaltinių (A^1) ir kiek galima pakeliant savo teikiamų paslaugų kainas (v^1).
- ✓ Išlaidas galima sumažinti atsisakant kai kurių poreikių (A^2) arba sumažinant jų kainą (v^2).
- ✓ Teisingai funkcionuojančioje asmeninių finansų sistemoje turi būti sukurtos finansinio saugumo, finansinės gerovės ir finansinės rizikos atsargos.
- ✓ Asmeninių finansų sistema turi funkcionuoti automatiškai. Žmogaus funkcija sukurti šią sistemą ir prižiūrėti jos veikimą.

Visos aukščiau išvardintos taisyklės galioja ir tvarkant atskiro žmogaus, ir visos šeimos finansus. Šeimai geriausia turėti vieną pragyvenimo išlaidų sąskaitą ir po debetinę tos sąskaitos kortelę kiekvienam šeimos nariui. Tai padeda ne tik suskaičiuoti, bet ir stebėti šeimos išlaidas.

SAVITIKROS KLAUSIMAI

1. Kodėl pinigus tikslinga valdyti pasitelkiant srauto kategorijas?
2. Kokia fizikinė formulė taikytina valdant pinigų srautą? Apibūdinkite jos esmę.
3. Apibūdinkite pagrindines asmeninių finansų strategijas.
4. Kokie veiksniai veikia pinigų srautą?
5. Nurodykite esminius pinigų srauto valdymo principus.

6. Kokios atsargos turėtų būti kuriamos sėkmingai funkcionuojančioje asmeninių finansų sistemoje?
7. Apibūdinkite finansinio saugumo, gerovės ir rizikos atsargų funkcijas ir paskirtį.
8. Nurodykite finansinės rizikos valdymo principus ir praktinius jų įgyvendinimo būdus.
9. Apibūdinkite keturių sąskaitų sistemos veikimo principus ir jos pranašumus.
10. Kodėl asmeninių finansų sistema turėtų veikti automatiškai?

IV. ĮPLAUKŲ IR IŠLAIDŲ VALDYMAS

Skyriaus tikslas išnagrinėti klausimus, susijusius su pinigų srauto sudedamųjų dalių – įplaukų ir išlaidų – valdymu. Pirmiausia sprendžiamas pinigų srauto matavimo, įvertinimo bei matavimo dažnumo klausimas. Kad būtų vaizdu, pasitelkiama svarstyklių idėja, kuri vėliau perdaroма į ataskaitos formą. Nagrinėjama, kaip ši forma leidžia nustatyti vertinamojo laikotarpio rezultatą ir kaip ją taikyti asmeninių finansų buhalterijoje.

Kad būtų galima valdyti išlaidas, atliekamas jų tyrimas. Pradedama nuo išlaidų rūšiavimo. Išlaidos skirstomos pagal rūšį, dažnumą, gyvenimo lygį. Nagrinėjant išlaidų valdymo sampratą apibūdinamas skirtumas tarp paprasto išlaidų mažinimo (minimizavimo) ir jų optimizavimo – geriausio sprendimo. Nagrinėjami klausimai, kaip galima optimizuoti asmenines išlaidas. Išskiriamos lengvai ir sunkiai valdomos išlaidos. Pateikiama praktinių patarimų, kaip galima apriboti išleidžiamų pinigų kiekį.

Skaitytojas supažindinamas su pinigų gavimo šaltiniais. Analizuojama pinigų srautų kvadranto idėja ir jos praktinė reikšmė valdant asmenines įplaukas. Detaliai nagrinėjami visi galimi įplaukų gavimo būdai, jų pranašumai bei trūkumai. Nurodomi du etapai, kuriuos paprastai pereina asmuo per savo finansinį gyvenimą.

Išskiriami ir aiškiai apibūdinami verslo požymiai, kuriais remiantis galima nuspręsti, ar gali būti sukurtas verslas konkrečioje srityje. Pateikiama šiuolaikinių verslų įkūrimo pavyzdžių ir testas, padedantis suvokti, nuo ko priklauso verslo organizavimo formos pasirinkimas. Apibūdinamos Lietuvoje egzistuojančios verslo organizavimo formos ir įmonių rūšys.

Daug dėmesio skiriama asmeninių mokesčių sampratai ir sistemai atskleisti. Išsamiai aptariami visi nuo verslo organizavimo formos priklausantys mokesčiai.

Išstudijavęs šį skyrių studijuojantysis gebės:

- Paaiškinti ir praktiškai parengti asmeninę pinigų srauto ataskaitą.
- Nustatyti veiksnius, darančius įtaką asmeninėms išlaidoms, ir jas valdyti.
- Apibūdinti veiksnius, darančius įtaką asmeninėms įplaukoms, ir jas valdyti.
- Atskirti skirtingas verslo organizavimo formas ir pinigų uždirbimo galimybes.
- Orientuotis Lietuvoje galiojančioje mokesčių sistemoje.

1. Pinigų srauto ataskaita

Kalbant apie pinigų srauto valdymą, aptartinas srauto matavimo klausimas. Formuluodami finansinį tikslą jau išsiaiškinome, kad tikslas, kurio negalima išmatuoti, tėra tik noras. Jei šį norą reikia įgyvendinti, jis turi būti paverstas išmatuojamu tikslu. Siekiant numatyto tikslo, periodiškai turi būti matuojami pasiekimus atspindintys parametrai.

Pasvarstykite:

Kaip galima „pasverti“ srautą?

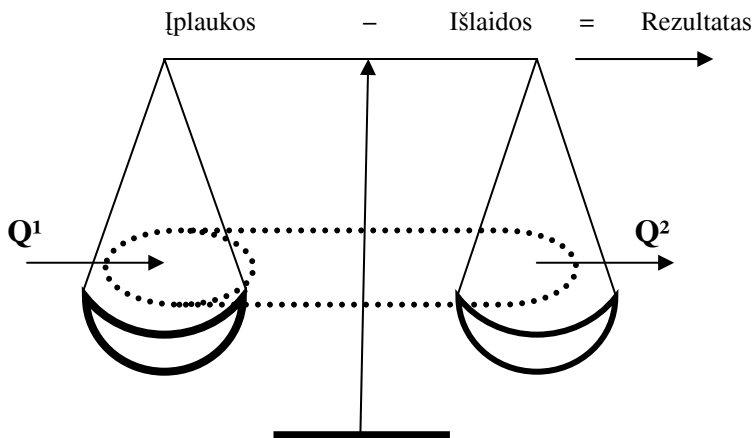
Klausimas tik atrodo kvailas

Pinigų srautas yra kintantis reiškinys, todėl reikalauja nuolatinio dėmesio. Pastoviai reikia stebėti du svarbius srauto parametrus: įplaukas Q^1 ir išlaidas Q^2 . Stebima ne šiaip sau, o siekiant palyginti šiuos parametrus. Lyginama ne smalsumo dėlei, bet norint suvokti, ar judama tikslo link, ar tolstama nuo tikslo.

Kad būtų galima matuoti pinigų srautą, turi būti sukurta matavimo sistema, tinkama matuoti reikiamus srauto parametrus. Matavimo sistemos taikymas susijęs su problema, kaip periodiškai „sustabdyti“ laiką tam, kad būtų galima išmatuoti nuolat kintančius reiškinius. Todėl pir-

miausia reikia susitarti, kaip dažnai „stabdysime“ laiką ir matuosime pinigų srautą. Ar pakaktų įvertinti savo asmeninių finansų būklę kartą per metus (pvz., rengiant deklaracijas)? Jei siekiama tik susimokėti (ar susigrąžinti) mokesčius, tada taip. Jei mums reikia valdyti savo finansus – tada ne. Ne be reikalo apie ilgą laiką sakoma: „Daug vandens nutekėjo“. Per metus gali „nutekėti“ daug pinigų, jei laiku nepriimami reikiami sprendimai. Greitai kintančius finansų sistemos parametrus reikėtų matuoti kas mėnesį. Kitus, lėčiau besikeičiančius, parametrus pakaktų matuoti kartą per metus.

Taigi 11 paveiksle pavaizduotas pinigų srautas (vamzdis) turėtų būti matuojamas kas mėnesį, kad galėtume pamatyti, kiek pinigų „nutekėjo“ per tą laiką. Pabandykime „pasverti“ srautą ir pamatysime, kad tai nėra neįmanomas dalykas. Kadangi sveriama svarstyklėmis, pritaikykime jas srautui sverti, kaip tai parodyta 17 pav.

17 pav. Pinigų srauto matavimas

Sustabdžius srautą kiekvieno mėnesio paskutinę dieną galima palyginti, kiek pinigų „išplaukė“ ir kiek pinigų „išplaukė“ per mėnesį iš asmeninių finansų sistemos. Be to, galima nustatyti, kiek ir iš kur gauta bei kiek ir kam išleista pinigų. Tai duoda peno apmąstymams ir padeda priimti reikiamus sprendimus. Tačiau didžiausia tokio srauto „pasvėri-

mo“ nauda – tai, kad galima apskaičiuoti mėnesio pinigų srauto rezultata. Jei išleidžiama mažiau negu gaunama ($Q^1 > Q^2$), skirtumas yra teigiamas (šeimoms biudžeto perteklius). Jei išleidžiama daugiau negu gaunama ($Q^1 < Q^2$), skirtumas yra neigiamas (šeimoms biudžeto trūkumas). Iš tikrųjų „išbėgti“ iš sistemos (vamzdžio) negali daugiau negu įbėgo, bet finansiniame pasaulyje galimi ir „stebuklai“. Galima išleisti daugiau pinigų negu turima. Tai daroma gausimų pinigų sąskaita ir vadinama skolnimusi. Toks dalykas prieštarauja gamtos dėsniams. Neįmanoma ateities lietumi palaistyti laukų. Pirmiausia lietaus vandens reikia sukaupti, tik tada galima palaistyti. Galbūt todėl finansiniame pasaulyje periodiškai kyla krizių, nes ištekančių ir ištekančių pinigų kiekis kartas nuo karto privalo susireguliuoti.

Svarstyklių idėją, išreikštą 17 pav., galima išreikšti paprastais ir suprantamais skaičiavimais. Bet jei asmeninių finansų valdymo sistema suvokiama kaip nuolat kintantis reiškiny, ir paprastose lentelėse išvysime tuos pačius dinamiškus reiškinius. Todėl pabrėžiame, kad 1 lentelė su joje pateikiamais duomenimis yra ne kas kita, o tos pačios „svarstyklės“, kurios sveria mėnesio asmeninį pinigų srautą.

1 lentelė. **Pinigų srauto ataskaita mėn.**

Įplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Įplaukų (Q^1) iš viso		Išlaidų (Q^2) iš viso	
Rezultatas ($Q^1 - Q^2$)			

Turint toki „įrankį“ ir suvokiant jame pateikiamų duomenų prasmę, galima pradėti tvarkyti asmeninių finansų buhalteriją. Tai – reikalaujantis kruopštumo ir didelės kantrybės darbas. Todėl nedaug kas tvarko „tikrą“ buhalteriją ir registruoja visas išlaidas. Be atlyginimo už samdomą darbą, įplaukų pusėje daug kas nelabai ką ir gali įrašyti, todėl dauguma žmonių gerai žino savo įplaukas jų net neskaičiuodami.

Su išlaidomis yra kiek kitaip. Kai pradeda domėtis, kas dedasi dešinėje svarstyklių lėkštėje, daugelis žmonių padaro daug „atradimų“. Kai kurie „atradėjai“ būna tiesiog priblokšti. Todėl išlaidoms tvarkyti reikėtų skirti deramą dėmesį bent pradiniam asmeninių finansų valdymo etape.

2. Išlaidos ir jų valdymas

Išlaidų rūšys

Siekiant tinkamai valdyti asmenines išlaidas, pirmiausia jas reikia suskirstyti į vienaarūšes grupes. Apie išlaidų rūšis pradėjome kalbėti formuluodami asmeninių finansų tikslą, kurį apibūdinome kaip finansinę laisvę. Laisvė pasiekama tada, kai pasyviosios įplaukos padengia gyvenimo išlaidas. Taigi, norint pasiekti numatytą tikslą, reikia gerai žinoti savo išlaidas. Išlaidos nėra vientisas išleidžiamų pinigų srautas. Todėl šį srautą verta skaidyti į smulkesnes vienaarūšes dalis. Kalbant srauto kategorijomis, išlaidų srautas Q^2 turi būti suskaidytas į mažesnius vienaarūšių išlaidų srautus q .

Išlaidos gali būti skirstomos įvairiai. Rekomenduojamos tokios (iš esmės sutampančios su statistikoje naudojamomis) išlaidų grupės¹⁸:

1. **Išlaidos maistui ir nealkoholiniams gėrimams.**
2. **Išlaidos alkoholiniams gėrimams ir tabakui.**
3. **Išlaidos drabužiams ir avalynei** (taip pat jų priežiūrai, taisymui, valymui, nuomai ir kt.).
4. **Būsto išlaikymo išlaidos** (būsto nuomai, mokesčiams už elektrą, dujas, šildymą, vandenį, atliekų surinkimą, kitiems mokesčiams).
5. **Būsto apstatymo išlaidos** (kasdienės priežiūros, remonto prekės ir paslaugoms, baldams, kilimams, šviestuvams, buities prietaisams, kitiems buityje naudojamiems daiktams, valymo priemonėms ir paslaugoms ir kt.).
6. **Išlaidos sveikatos priežiūrai** (farmacijos gaminiams, medicinos paslaugoms).
7. **Transporto išlaidos** (transporto priemonėms, jų priežiūrai, degalams, keleivių vežimo paslaugoms).
8. **Išlaidos ryšiams** (paštui, telefonui, telefonijos paslaugoms).
9. **Išlaidos poilsiui ir kultūrai** (vaizdo, garso, kompiuterių technikai ir jos priežiūrai, laisvalaikio paslaugoms, prekėms, jų priežiūrai, žaidimams, žaislams, sporto prekėms ir paslaugoms, sodo, daržo prekėms, naminiams gyvūnėliams, kultūros paslaugoms,

¹⁸ Skaičiuojame pinigų. SEB leidinys. Prieiga: www.seb.lt.

- laikraščiams, knygoms, raštinės reikmenims, atostogų išvykoms).
10. **Išlaidos švietimui** (ikimokykliniam ugdymui, mokyklinėms prekėms, mokesčiams už mokslą, popamokiniam ugdymui).
 11. **Išlaidos restoranams, kavinėms ir viešbučiams.**
 12. **Išlaidos kitoms prekėms ir paslaugoms** (asmens higienos prekėms ir paslaugoms, kirpykloms, asmeniniams daiktams, juvelyriniams dirbiniams, draudimo, finansinėms paslaugoms ir kt.).
 13. **Išlaidos paskoloms** (tikslinga kiekviena paskolą rašyti į atskirą eilutę, galima išskirti netgi vienos paskolos įmokos eilutę į skiltis „Paskolos gražinimas“ ir „Palūkanos“).
 14. **Pinigai santaupoms** (jei taupome keliems tikslams arba esame pasirinkę kelias taupymo priemones – keletą indėlių sąskaitų, pensijų kaupimą, investicinius fondus, gyvybės draudimo sutartis – eilučių taip pat turės būti keletas).
 15. **Išlaidos dovanoms.**
 16. **Kišenpinigiai** (pinigai, skirti asmeninėms reikmėms, už kurias nereikia atsiskaityti).

<i>Vartojimo išlaidos</i>	<i>2008 m., proc.</i>
Maistas ir nealkoholiniai gėrimai	34.8
Alkoholiniai gėrimai	2.63
Tabakas	1.3
Apranga ir avalynė	8.5
Būstas, vanduo, elektra, dujos ir kitas kuras	12.62
Būsto apstatymo, namų ūkio įranga ir kasdieninė namų priežiūra	5.02
Sveikata	4.92
Transportas	9.8
Ryšiai	4.62
Poilsis ir kultūra	4.76
Švietimas	0.55
Restoranai ir viešbučiai	5.5
Įvairios prekės ir paslaugos	4.98
	100 %

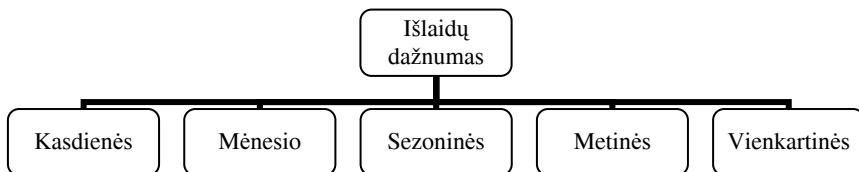
Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

18 pav. Namų ūkių išlaidų struktūra 2008¹⁹ m. (proc.)

¹⁹ Lietuvos statistikos departamentas 2009 ir 2010 m. namų ūkių išlaidų tyrimų neatliko.

Toks skirstymas naudingas, nes išskirtos sritys, reikalaujančios daugiausia išlaidų. Tuomet jau galima pradėti svarstyti ir, jei reikia, kai kurias išlaidas mažinti. Šitaip suskirstytas išlaidas galima palyginti su vidutinės statistinės Lietuvos šeimos išlaidomis (žr. 18 pav.).

Kad būtų galima išlaidas valdyti, tokio suskirstymo neužtenka. Naudinga išlaidas dar suskirstyti pagal dažnumą ir pagal tai, kokį pragyvenimo lygį jos užtikrina (žr. 19 ir 20 pav.).

19 pav. Išlaidų skirstymas pagal dažnumą

Išlaidas suskirstyti pagal dažnumą labai naudinga planuojant išlaidas ilgesniam laikotarpiui. Be to, skirtingoms išlaidoms tvarkyti reikia skirtingų sprendimų ir veiksmų.

Kasdienių išlaidų grupei priskirtinos mitybos, laisvalaikio, transporto, ryšių, būsto tvarkymo, sveikatos palaikymo ir kitos išlaidos, susijusios su neatidėliotinių poreikių tenkinimu. Tai – visiškai akivaizdžios, „gulnčios po nosimi“ išlaidos, bet jas suvaldyti yra sunkiausia. Taip yra todėl, kad vienkartinės sutaupomos sumos yra gana nedidelės, ir, norint pasiekti reikšmingą rezultatą, reikia save riboti gana ilgą laiką. Atrodo, kad mažų sumų taupymas yra pernelyg varginantis dalykas, nes rezultatas menkas. Ką reiškia leisti sau papildomą puodelį kavos, šokoladuką ar alaus bokalą su draugais?.. Suprantama, prekybininkai labai gerai žino šias mažas mūsų silpnybes ir jomis naudojasi. Yra net terminas „spontaniškas pirkimas“.

Prisiminkite:

Kiek kartų užsukę tik pieno arba duonos iš parduotuvės išėjote pilnu krepšiu?

Jei tai dažnas reiškinys, pagalvokite, kas ir ką iš tiesų valdo

Ar atkreipėte dėmesį, kad prie parduotuvės kasų sudėtos ne knygos, dėšra ar skalbimo milteliai. Dėl saldaus batonėlio ar kramtomosios gumos pakelio nebėgiosite po visą parduotuvej, bet, patogiai po ranka padėti, jie neretai atsiranda pirkiniū krepšyje. Ypač puikiai šis triukas veikia vaikus. Teko matyti vaizdelių prie kasų tarp tėvų ir vaikų? Kas paprastai laimi? Teisingas atsakymas – prekybininkai.

Mėnesio išlaidų grupei priskirtinos išlaidos už komunalines paslaugas: dujas, elektrą, nuomą, buto tvarkymą, vandenį, kiti kasmėnesiniai mokėjimai. Šios paslaugos yra nuolatinės, bet apmokamos kartą per mėnesį, todėl pastebimos būtent tokiu dažnumu. Šių išlaidų valdymas yra labai panašus į kasdieniū – nuolatinės pastangos, duodančios nelabai žymius rezultatus. Tos išlaidos, kurios pamatomos gautose sąskaitose, jau yra nebevaldomos, tai – tik informacija apie tai, kas buvo. Be to, šių išlaidų srautas turi vieną svarbią savybę. Žmogus paprastai negali keisti paslaugų kainos (už dujas, elektrą, vandenį) todėl, kad jas teikia monopoliniai teikėjai, žmogus neturi galimybės rinktis. Taigi kalbant srauto kategorijomis – tokių išlaidų greitis (v) yra nevaldomas. Galima tik kalbėti apie specialius veiksmus, mažinančius suvartojamą kiekį (ištekantių pinigų srauto plotą A). Kiekis mažinamas skirtingai. Elektra taupoma išjungiant nereikalingas lemputes, naudojant taupesnius elektros prietaisus ar taupesnę apšvietimo įrangą. Vandens sąnaudos mažinamos naudojant tausojančią vandenį buitinę techniką, keičiant asmeninius vandens vartojimo įpročius. Išlaidas šildymui galima sumažinti šiltinant būstą arba jį keičiant į mažesnę. Deja, kai kurios „taupymo“ priemonės gana brangios ir jų ekonominis veiksmingumas yra abejotinas. Todėl kai kurios mėnesio išlaidos yra nevaldomos.

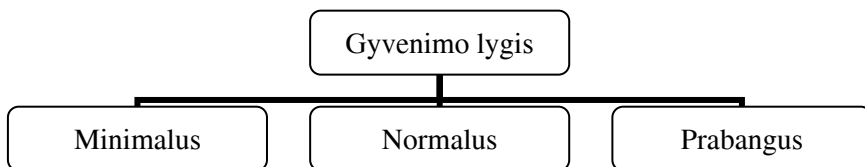
Galima papildomai išskirti *sezoninių* išlaidų grupę. Žiemos išlaidų pavyzdys – šildymo išlaidos, vasarą – oro kondicionavimo išlaidos. Jos panašios į mėnesio išlaidas, tačiau patiriamos tik vieno sezono metu. Dažniausiai šios išlaidos, kaip jau buvo minėta, yra nevaldomos.

Metinės išlaidos dažniausiai patiriamos kartą metuose. Tai – įvairiausių draudimo (namų, transporto priemonių, sveikatos) išlaidos. Prie metinių priskirtinos ir atostogų, kelionių ir kitų rečiau pasitaikančių pramogų išlaidos. Paprastai tai – nemažos sumos, kurias valdyti palyginti nesunku, nes minėti poreikiai priklauso nuo žmogaus valios ir apsisprendimo. Šių išlaidų srityje valdoma viskas – ir kaina, ir paslaugų kiekis, todėl galima numatyti, kiek pinigų išleisti kiekvienam poreikiui. Prie metinių išlaidų priskirtini ir mokesčiai, sumokami pagal metinių

deklaracijų duomenis. Mokesčių išlaidų valdymas reiškia tik mokesčių sumokėjimą laiku.

Vienartinės išlaidos patiriamos rečiau negu kasmet ir yra gana didelės. Pavyzdys gali būti automobilio, būsto, baldų, televizorių, kitų daiktų pirkimas. Šios išlaidos yra aiškiai žinomos, matomos ir gali būti nesunkiai valdomos. Jos gali būti atidėtos, pasirinktos pigesnės prekės, net iš viso atsisakyta pirkti. Kita vertus, kad ir kaip paradoksaliai skamba, vienartinės išlaidos, nors ir lengvai valdomos, gali pridaryti daugiausia problemų. Pakanka tik pasiduoti principui „Live now pay later“²⁰, ir vienartinis pirkinys „pagamina“ visą seriją ateities mokėjimų, jei perkama išsimokėtinai. Todėl finansinės rizikos požiūriu vienartiniai didesni pirkiniai skolon yra laikytini pavojingais sprendimais, vėliau galinčiais sukelti nenumatytų finansinių sunkumų.

Kad būtų galima planuoti savo gyvenimą ilgesniam laikui, tikslinga išlaidas suskirstyti ir pagal gyvenimo lygį.

20 pav. Išlaidų skirstymas pagal gyvenimo lygį

Išlaidas skirstyti pagal gyvenimo lygį naudinga todėl, kad galima tiksliai suskaičiuoti, kiek kainuoja asmeninis arba šeimos gyvenimas. Matyti, kokia mažiausia pinigų suma leistų tik išgyventi, kiek kainuotų gyventi normaliai ir kiek kainuotų prabangus gyvenimas. Suprantama, kiekvienas savaip supranta normalų ar prabangų gyvenimą, tačiau tai nekeičia esmės ir skirstymo prasmingumo. Paprasčiausias išlaidų klasifikavimo pavyzdys – išlaidos mitybai. Kalbant apie minimalų pragyvenimo lygį šios išlaidos reiškia beveik vien tik maisto produktus: jų kainą ir kiekį. Paprastai gaminama namuose, todėl papildomų išlaidų beveik nėra. Normalus gyvenimo lygis papildomai kainuotų dėl kokybiškesnių, įvairesnių maisto produktų vartojimo, pietų kavinėse, galbūt geresnių gėrimų ir kitų dalykų. Prabangios mitybos išlaidose gali dominuoti jau

²⁰ Gyvenk dabar, mokėk vėliau (angl.).

ne maisto produktų kaina, bet išlaidos restoranams, kuriuose ne tik maitinamasi, bet ir leidžiamas laikas.

Prie minimalaus gyvenimo lygio išlaidų turėtų būti priskirtos ir neišvengiamos išlaidos, nepriklausančios nuo žmogaus sprendimų. Tai – beveik visos aukščiau minėtos mėnesio ir sezoninės išlaidos ir mokesčiai už paslaugas, kurių kainos ir kiekio žmogus negali pasirinkti.

Asmens ir šeimų išlaidos yra panašios. Šeimos dar patiria išlaidų, susijusių su vaikų išlaikymu.

Išlaidų valdymas

Išsiaiškinę, kokio pobūdžio išlaidų patiriame, galime jas valdyti. Kalbant apie asmeninių finansų valdymą, išlaidų taupymas dažniausiai suprantamas kaip pagrindinis, galutinis ir bene vienintelis būdas tą padaryti. Šis požiūris yra klaidingas, nes pabrėžiami ne patys svarbiausi asmeninių finansų sistemos dalykai. Išlaidų minimizavimas yra neteisingas išlaidų srities tikslas. Taip yra todėl, kad minimalios išlaidos yra lygios nuliui. Vadinasi, toki tikslą galima pasiekti tik visiškai atsisakius bet kokių poreikių. Gyvas žmogus to padaryti negali. Todėl kalbant apie išlaidų valdymą prasminga taikyti ne išlaidų minimizavimo, bet jų *optimizavimo* sampratą. Tuomet tiriant kiekvieną esamą išlaidų straipsnį galima savęs paklausti, kiek reikalingos vienos ar kitos išlaidos ir ar negalima to paties poreikio patenkinti mažiau kainuojančiomis priemonėmis.

Svarstant išlaidų valdymo galimybes, prasminga prisiminti pinigų srauto Q formulę ($Q = A \times v$), čia A – suvartotų prekių ar paslaugų kiekis; v – suvartotų prekių ar paslaugų kaina. Todėl išlaidos turėtų būti valdomos trimis būdais.

Pirmas būdas – *optimalaus išlaidų rūšių rinkinio nustatymas*. Tai reiškia peržiūrėti visas esamas išlaidas ir spręsti, ar tikrai jos susijusios su būtinų poreikių tenkinimu. Kita vertus, būtina atsižvelgti, ar išlaidose yra numatytas reikiamų atsargų kūrimas. Taigi pirmiausia reikia suskaidyti srautą Q^2 į mažesnius srautus (q^n), kaip tai padarėme anksčiau, ir parinkti optimalų išlaidų rinkinį ($Q^2 = \sum q^n$).

Kitas išlaidų valdymo aspektas – *vartojamų prekių arba paslaugų kiekio* (A^2) patikrinimas. Ar tikrai tiek reikia? Jei vartojimą galima mažinti, reikia numatyti priemones, kaip tą padaryti, ir nuosekliai laikytis priimtų taisyklių. Pavyzdys gali būti vandens arba elektros energijos

taupymas. Priemonės gali būti įvairios: pradedant nuo asmeninių įpročių keitimo – išjungti šviestuvus kambaryje iš jo išeinant, užsukti vandens čiaupus, jei vanduo nenaudojamas, baigiant ekonomiškesnės buitinės technikos įsigijimu.

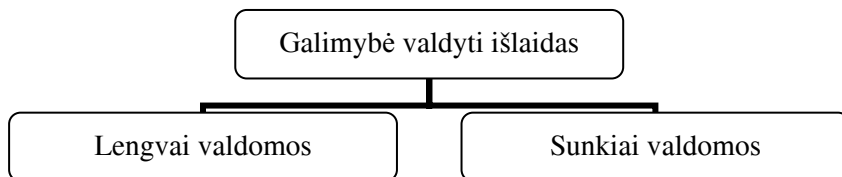
Trečiasis išlaidų valdymo aspektas – *vartojamų prekių ir paslaugų kainų* (v^2) persvarstymas. Gal galima tą patį suvartojamų prekių kiekį įsigyti už mažesnę kainą?

Pasvarstykite:

Kurias išlaidas valdote patys? Kurių išlaidų negalite keisti taip, kaip norėtumėte? Kurios išlaidos visiškai nepriklauso nuo Jūsų norų?

Skirkite tam deramą dėmesį

Pastebėjote, kad ne visas išlaidas galima vienodai valdyti. Todėl išlaidas galima sugrupuoti pagal galimybę jas valdyti (žr. 21 pav.).

21 pav. Išlaidų skirstymas pagal galimybę jas valdyti

Lengvai valdomos yra tos išlaidos, kurios priklauso nuo žmogaus valios ir pasirinkimo. Sunkiai valdomos – tos išlaidos, kurių negalima išvengti. Tai yra ne tik išlaidos už šildymą, elektrą, vandenį, bet ir ankstesnių sprendimų nulemtos ir dabar nebeišvengiamos išlaidos. Kaip tik šios išlaidos, dažniausiai susijusios su skolų grąžinimu, yra sunkiausiai valdomos po to, kai atsiranda. Kad ir kaip būtų, paskolos suma turės būti grąžinta visa. Kalbant srauto terminais, visas priklausantis pinigų kiekis Q (paskolos suma ir palūkanos) vis tiek turės išteketi, nes paskola (t. y. plotas A) grąžinama tam tikru greičiu v (periodinių mokėjimų dydis). Žmogus gali daryti tik vieną dalyką – sunkmečio sąlygomis sumažinti

greitį v (periodinių mokėjimų dydį). Tačiau visa priklausanti pinigų suma Q vis tiek turės būti sumokėta, tik per ilgesnį laiką ir su didesnėmis palūkanomis.

Skirstyti išlaidas įvairiais aspektais naudinga, nes gaunama daug papildomos informacijos bei galimybių pradėti jas valdyti. Skirtingos išlaidų grupės valdomos skirtingomis priemonėmis. Pavyzdžiui, norint sumažinti kasdienes išlaidas, galima pasinaudoti vadinamąja „keturių vokų“ sistema. Šios sistemos esmė – paimami keturi vokai, nusprendžiama, kiek galima išleisti pinigų per mėnesį. Jie paskirstomi į keturias dalis kiekvienai savaitei. Kiekvienos savaitės numatyta suma įdedama į atskirą voką. Per savaitę galima išleisti tik tiek pinigų, kiek yra voke. Jokiomis kortelėmis ir banko pavedimais naudotis negalima. Iš ateinančių savaičių vokų pinigų imti negalima.

Tai itin paprasta ir ypač veiksminga kasdienių išlaidų mažinimo priemonė. Tačiau „keturi vokai“ visiškai netinka valdyti metinėms, vienkartinėms išlaidoms ir sunkiai valdomoms išlaidoms. Šioms išlaidoms valdyti reikia kitų priemonių.

Kai žinoma, kiek kainuoja gyventi tenkinant būtinuosius poreikius, normaliai arba prabangiai, galima nustatyti, koks turi būti asmeninių arba šeimos saugumo atsargų dydis. Tarkime, šeimai pakanka 5 000 Lt per mėnesį palaikyti minimalų gyvenimo lygį, normaliai gyventi reikėtų 8 000 Lt, o prabangus gyvenimas kainuotų 17 000 Lt. Tada, žinant, kad saugumo atsargos kuriamos siekiant palaikyti pasirinktą gyvenimo lygį vienus metus, galima paskaičiuoti, kad minimalios saugumo atsargos turėtų būti 60 000 Lt, normaliam gyvenimui garantuoti reikėtų 96 000 Lt, o prabangiam gyvenimui – 204 000 Lt. Todėl šeima turėtų priimti sprendimą ir saugiai „pasidėjusi juodai dienai“ turėti 60 000, arba 96 000 arba 204 000 Lt atitinkančią pinigų sumą įvairia valiuta, kad būtų galima bent iš dalies apsaugoti nuo valiutų kursų svyravimo.

Valdantys asmeninius finansus žmonės atsargoms kaupti skirtus pinigus turi pervesti į tam skirtas sąskaitas. Kaip jau buvo minėta, tai galima padaryti sukuriant privalomus periodinius neatšaukiamus pervedimus į atsargų sąskaitą. Tokio pobūdžio priemonių įdiegimas į asmeninių finansų sistemą sudaro prielaidas automatiškai kaupti reikiamą sumą.

3. Įplaukos ir jų valdymas

Įplaukų rūšys

Kai asmeninės ar šeimos išlaidos jau žinomos, galima pereiti prie klausimo apie įplaukų valdymą. Galime vartoti srauto sąvokas – pereiname prie „vamzdžio viršaus“ ir tyrinėsime pinigų „įplaukimą“ Q^1 į asmeninių finansų sistemą. Tai – ypač svarbus klausimas, nuo kurio sprendimo sėkmės priklauso, ar žmogus galės pasiekti savo finansinį tikslą.

Asmeninių finansų tikslą suformulavome kaip finansinės laisvės siekį. Finansinę laisvę pasiekiamo, kai pasyviosios įplaukos (gaunamos pačiam tiesiogiai dėl jų nedirbant) padengia gyvenimo išlaidas. Kadangi išlaidų tyrimas leido išsiaiškinti, kiek kainuoja norimas gyvenimas, – reikia rasti „vištą, dedančią auksinius kiaušinius“.

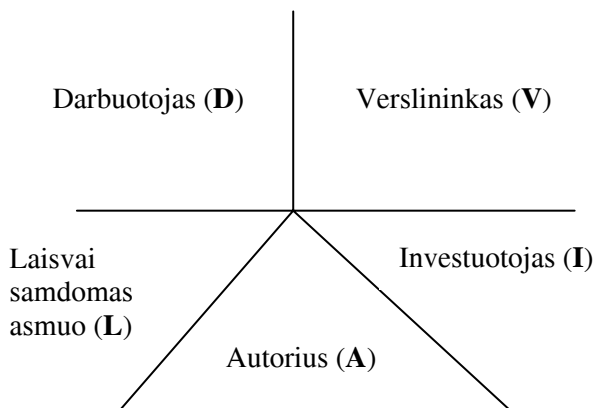
Pradėkime nuo šaltinių, iš kurių gaunami pinigai, tyrimo, t. y. kalbėkime apie įtekančio srauto plotą A^1 . Kuo didesnis plotas ir kuo didesnė įplaukų rūšių įvairovė, tuo didesnė pasirinkimo galimybė ir aukštesnis laisvės laipsnis. Šaltinius, iš kurių gaunami pinigai, galima suskirstyti į penkis didelius skyrius (žr. 22 pav.).

Jau minėto R. Kiyosaki²¹ nuomone, žmogus gali gauti pinigų keturiais būdais. Jis gali būti: darbuotojas; samdomas žmogus, dirbantis sau; verslininkas arba investuotojas. Mūsų nuomone, yra ir penktas būdas – kai žmogus gauna pinigų kaip darbų autorius.

Darbuotojas – žmogus, dirbantis įmonėje, įstaigoje ar organizacijoje pagal darbo sutartį ir gaunantis numatytą atlygį už savo darbą. Šioje srityje dirbantys žmonės dažniausiai gauna nors ir ne itin didelį, bet stabilų atlyginimą, turi visas galimas socialines garantijas. Jie dirba ne sau, todėl nepatiria labai didelės įtampos. Pinigų srauto valdymo požiūriu ši pozicija nesuteikia didelių galimybių, nes gana sunku reikšmingai padidinti „srauto greitį v^{14} “ (gauti didesnę atlygį už savo darbą). Todėl žmonių, dirbančių samdomą darbą ir gaunančių stabilų atlyginimą, asmeni-

²¹ Kiosaki, R.: Lechter, Š. *Pinigų srauto kvadrantas: turtingojo tėčio vadovas, kaip pasiekti finansinę laisvę*, Vilnius: Sirokas, 2005, 261 p.

nių finansų valdymo priemonių visuma yra menka ir iš esmės reiškia savo poreikių ribojimą (taip mažinamos išlaidos) bei taupymą (taip sukaupiamos reikiamos atsargos).

22 pav. Pinigų gavimo šaltiniai (būdai)

Laisvai samdomas asmuo – tai neturintis nuolatinės darbo sutarties ir nedirbantis konkrečioje darbovietėje žmogus. Dažniausiai taip dirba menininkai, sportininkai, atlikėjai, treneriai, konsultantai, architektai. Jie dirba įvairiose įmonėse pagal konkrečių darbų sutartis, gali uždirbti daugiau pinigų negu darbuotojai, bet jų įplaukos ne visada stabilios, nes neturėdami darbo negauna jokių įplaukų. Pinigų srauto požiūriu laisvai samdomų žmonių galimybės yra didesnės, jie gali rinktis kur, kam ir kiek dirbti (didinti įtekėjimo plotą A^1) ir taip reguliuoti srauto greitį v^1 derėdamiesi ir ieškodami, kam brangiau parduoti savo paslaugas. Todėl labai gerai apmokami šios srities žmonės gali sau leisti rinktis darbus ir nepersidirbti. Kita vertus, galima patirti ir visišką finansinį fiasko.

Laisvai samdomų žmonių asmeninių finansų valdymo galimybės yra didesnės, nes dauguma jų gauna daugiau už savo darbą negu darbuotojai. Tokiems žmonėms būtina atkreipti dėmesį į finansinės rizikos valdymą. Jų asmeninių finansų sistemoje gali būti kaupiamos papildomos atsargos, skirtos išgyventi laikotarpį, kai nėra užsakymų ir negaunama

pinigų. Be to, privalu kurti investicijas sėkmės metu, kai uždirbama daugiau, nei tuo metu reikia pragyventi.

Verslininkai – tai tie žmonės, kuriems pinigus uždirba jiems priklausantis verslas. Nereikėtų painioti verslininkų su žmonėmis, kurie dirba savo įkurtose įmonėse ir gauna už tai atlyginimą. Verslininku laikytinas tas žmogus, kuris, *sukūręs ar nusipirkęs* verslą, gauna iš jo dividendus kaip gražą už savo investiciją. Šiuo atveju „investicija“ galima suprasti dvejopai. Verslo kūrimo atveju tai – idėjų, laiko, sveikatos ir nervų „investavimas“ į savo verslą. Jei pasiseka – sukuriama įmonė ar įmonių sistema, kuri pradeda funkcionuoti jau be savininko dalyvavimo. Kai sukurtas verslas veikia sėkmingai, savininkas gali gauti pinigų srautą iš pelningai veikiančios įmonės. Pinigų srauto požiūriu tai – naujas pinigų „įtekėjimo“ į asmeninių finansų sistemą šaltinis, kitais žodžiais, papildomas „plotas“ A¹, kuris gali padėti pasiekti tikslą – sukurti pasyviųjų įplaukų srautą, galintį padengti reikiamas gyvenimo išlaidas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad versle svarbu ne tik ir ne tiek verslo idėja, kiek šios idėjos įgyvendinimas. Labai sėkmingai skirtumą tarp verslo ir darbuotojo nusako paplitęs kalambūras, kad skanesnę bandelę nei McDonaldas gali iškepti daugelis žmonių, tačiau iš to padaryti didžiulį verslą pavyko tik jam vienam.

Kitas investavimo į verslą variantas – turint pakankamai pinigų tiesiog nusipirkti jau veikiančią įmonę (ar jos dalį) ir iš to turėti finansinės naudos.

Tarp verslininkų asmeninių finansų valdymo priemonių turi būti tokių, kurios tolygiai paskirsto išlaidas. Jų reikia todėl, kad dividendai gaunami kartą per metus, o didžioji dalis išlaidų patiriama nuolat. Dar vienas labai svarbus verslininko finansų valdymo ypatumas yra tai, kad verslininkas turi gana gerai išmanyti įmonių finansų sritį. Šie gebėjimai jam reikalingi, kad galėtų nuspręsti, kiek daugiausia iš savo įmonės gali pasiimti dividendų (verslininko atžvilgiu tai srauto „greitis“ v¹), ir palikti įmonėje tiek pinigų, kad ji galėtų sėkmingai funkcionuoti toliau. Kitaip sakant, labai svarbu nepapjauti „vištos, dedančios auksinius kiaušinius“.

Investuotojas – tai žmogus, kuris savo turimus pinigus investuoja į tai, kas gali duoti finansinės naudos. Tai gali būti nekilnojamasis turtas, vertybiniai popieriai, įvairios finansinės priemonės, brangenybės, meno kūriniai ir kt.

Kaip ir bet koks skirstymas, taip ir šis yra sąlygiškas. Pavyzdžiui, investicijos į įmonės akcijas buvo priskirtos prie *verslininko* veiklos, nors iš esmės atitinka investicijų sampratą. Taip padaryta todėl, kad verslą turėti ir valdyti reikia specifinių sugebėjimų bei žinių, o kaip tas verslas įsigytas, investuojant pinigus ar sveikatą – kitas klausimas.

Investicijos sąvoka yra labai plati ir aprėpia daug skirtingų dalykų. Todėl, kalbėdami apie investicijas²², aptarsime ir paprastą taupymą, spekuliaciją bei ilgalaikį investavimą.

Asmeninių finansų sistemos požiūriu *investicija* – tai pinigai, sukaupti kaip *finansinės gerovės* ar *finansinės rizikos* atsargos. Investavimo tikslas – pasirinkti investicijų rūšis (padidinti „įplaukiančių“ pinigų plotą A^1), duodančias tokią naudą („srovės“ greitis v^1), kad būtų galima pasyviosiomis įplaukomis padengti savo gyvenimo išlaidas. Kokiu būdu tą padaryti, nagrinėsime vėliau.

Autorius – žmogus, gaunantis pinigų už savo sukurtus produktus, kurie gyvuoja gana ilgą laiką ir juos vartoja kiti žmonės, mokėdami už tai pinigus šio produkto autoriui. Tradiciškai autoriai – knygų, muzikos kūrinių, kino filmų ir kitų autorių teisių objektų kūrėjai. Jei kūrinį lydi sėkmė, kūrėjo gaunamas pinigų srautas gali padengti visas jo gyvenimo išlaidas ir net iš esmės pakeisti žmogaus finansinę situaciją. Puikus pavyzdys – Joanne Kathleen Rowling, itin populiarių knygų apie Hari Poterį autorė.

Kita autorių kūrinijų grupė – kompiuteriniai ir internetiniai produktai, kurių kūrėjų pavardžių vartotojai net nežino. Tai – labai greitai plintanti produktų grupė, teikianti savo kūrėjams kartais milžiniškas pinigų sumas.

Pinigų srautui iš autorių kūrinijų būdinga tai, kad jam gauti nereikia beveik jokių pradinių investicijų. Pakanka tik geros idėjos ir sugebėjimo ją įgyvendinti. R. Kiyosaki taip pat yra šios srities įplaukų atstovas, nors pats to nepabrėžia. Jo gaunami honorarai už žaidimus „Pinigų srautas“ ir knygas tikriausiai jam leistų gyventi nieko daugiau nedarant dėl pinigų.

Kitas šios srities bruožas – tai, kad autoriams būna gana sunku suvaldyti savo pinigų srautą, nes jie dažniausiai neturi sukūrę asmeninių finansų valdymo sistemos, ir pinigai tiesiog „nuteka“ arba būna nesėkmingai investuojami.

²² Išsamiai investicijų analizei skirtas klausimas „Turto valdymas“.

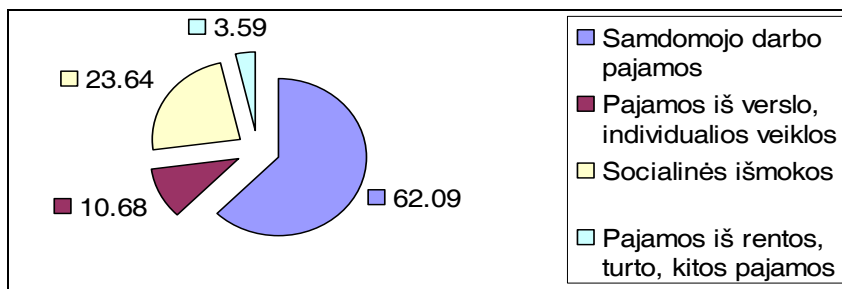
Galime teigti, kad D ir L dėl pinigų turi dirbti patys. Srauto sąvokomis kalbant, jie patys „stovi prie vamzdžio pradžios“ ir tarsi kibirėliu „pila“ pinigus į savo asmeninių finansų sistemą. Jiems pasitraukus, dingsta ir pinigų įplaukos. V ir I atveju „pinigai dirba už žmogų“, t. y. žmogus gali kuriam laikui atsitraukti nuo „vamzdžio“, ir jo pinigų srautas neišsėks. Už A dirba jo kūriniai.

Taigi siekiant asmeninių finansų tikslo iš D ir L zonų tikslinga pereiti į V, I arba A pinigų gavimo zonas.

Analizė:

Kokia apytikslė Jūsų pajamų struktūra? Kiek procentų pajamų sudaro D; L; V; I; A?

Patyrinėjus situaciją Lietuvoje (žr. 23 pav.), matyti, kad vidutinio statistinio lietuvių įplaukose dominuoja D zonos įplaukos (62 proc.), V sudaro (11 proc.), I – (4 proc.). Labai aiškiai matyti mūsų neaptartas šaltinis – socialinės išmokos (24 proc.). Tai rodo, kad Lietuvoje nemaža žmonių dalis gyvena iš socialinių išmokų. Lietuvoje 2011 m. pradžioje buvo apie 1,1 mln. įvairių pensijų ir apie 0,28 mln. bedarbio pašalpų gavėjų, todėl šis skaičius neturėtų stebinti. Tai, ar žmogų gali patenkinti asmeninių finansų strategija visą gyvenimą būti D ir sulaukus senatvės gyventi iš socialinių išmokų, aptarėme, kai formulavome asmeninių finansų tikslą.

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

23 pav. Įplaukų (sumokėjus mokesčius) struktūra 2008 m.

Žinodamas savo įplaukų struktūrą, kiekvienas žmogus gali pradėti svarstyti, kiek jį tenkina esama situacija, ar ji atitinka norimą būklę. Jei situacija netenkina – tikslinga išsiaiškinti, kodėl žmogus pateko į šią situaciją, kiek prie to prisidėjo jis pats. Kitas žingsnis – priimti tokius sprendimus ir atlikti tokius veiksmus, kurie leistų esamą finansinę situaciją pakeisti į pageidaujamą.

Įplaukų valdymas

Skaičiuodami įplaukas taikykime srauto formulę ($Q = A \times v$): A yra įplaukų rūšys (šaltiniai), o v yra įplaukų dydis vertine išraiška per mėnesį (kitaiip galima pavadinti įplaukų rūšies kaina). Nors kalbėdami apie įplaukas taikome tą pat srauto formulę, kaip ir išlaidoms, tačiau įplaukų valdymo principai iš esmės skiriasi nuo išlaidų valdymo.

Įplaukų valdymo tikslas ir kryptis yra *kiek tik galima* padidinti srautą Q^1 . Tai padaryti galima didinant įplaukų rūšių A^1 kiekį (laikoma, kad žmogui tikslinga turėti mažiausiai tris vienas nuo kito nepriklausančius įplaukų šaltinius) bei keliant jų kainą v^1 .

Jau aptarėme visas galimas įplaukų rūšis ir žinome, iš kur teoriškai galima gauti pinigų. Aiški ir kryptis – įplaukų didinimas. Papildomas asmeninių įplaukų valdymo niuansas yra tai, kad reikia kurti tokias įplaukų rūšis (pasyviausias įplaukas), kad nereikėtų nuolatinio tiesioginio žmogaus dalyvavimo jas gaunant. Tai – jau aptartos VIA zonų veiklų įplaukos. Reikia tik atsakyti į vieną iš pirmo žvilgsnio paprastą klausimą: KA konkrečiai reikia daryti?

Vienas iš galimų ir gana saugių būdų yra pirmiausia uždirbti daug pinigų, bet jų neišleisti, o sukaupti. Tada šiuos pinigus reikėtų investuoti taip, kad jie duotų kuo daugiau naudos. Kai „višta pradeda dėti aukišnius kiaušinius“, galima tapti pensininku. Vienas šio būdo trūkumas – jis trunka gana ilgai ir dažnai žmonėms neužtenka stiprybės laikytis pasirinktos strategijos. Pasirinkus šitokią kelią tenka pereiti du etapus: kaupimo ir investavimo. Suprantama, ir šis skirstymas neapėpia visų atvejų. Pavyzdžiui žmogus, kuriantis savo verslą, kaupia ne pinigus, o patirtį ir iš karto „augina“ investiciją į savo ateitį. Tačiau bet kuriuo atveju kaupimo etapo išvengti beveik niekam nepavyksta. Kokios taisyklės galioja šiame etape ir į ką verta atsižvelgti pradedant ar keičiant savo finansinį gyvenimą? Pirmiausia, matyt, reikia surasti veiklos sritis, kurios

leistų uždirbti. Tai būtų naujų A¹ paieška, jei kalbėtume srauto sąvokomis.

Pasvarstykite:

Jei dabar norėtumėte pradėti savarankišką veiklą, kaip nuspręstumėte, kurioje srityje galite padaryti „biznį“?

Kodėl vieniems sekasi, o kitiems ne?

Visuomet lengviau ieškoti, kai žinai, ko ieškai. Tas pat ir versle. Jei žinote požymius, pagal kuriuos galima sukurti *sau asmeniškai tinkamą* verslą, tada tiesiog reikia atidžiai stebėti aplinką. Jei tokie požymiai nežinomi, nepadės nei geri norai, nei darbštumas, nei motyvacija. Tuomet dažniausiai visam gyvenimui apsisojama D sektoriuje ir laukiama pensinio amžiaus, kuris tolsta kaip horizontas. Požymiai, pagal kuriuos galima nustatyti, ar veiklos sritis yra tinkama konkrečiam žmogui ir ar joje galima sukurti verslą, yra visiškai paprasti.

Pirmasis požymis – *esama problema arba stygius*. Tai gali būti bet kas – dantų skausmas, poreikis išsikalbėti, pastatyti namą, auklėti vaikus, pervežti krovinį... Sąrašą galima tęsti iki begalybės.

Antrasis požymis – Jūs arba Jūsų įmonė gali *profesionaliai išspręsti šią problemą*. Jei kartą su Jumis susidūręs klientas, iškilus tai pačiai problemai, nebeieško kitų, o kreipiasi į Jus kaip į profesionalą – tai gana patikimas Jūsų darbo kokybės rodiklis.

Trečiasis požymis – Jums *asmeniškai patinka* daryti tuos darbus, kurių reikia sprendžiant problemą. Šis požymis yra labai svarbus, nes, jei žmogus daro ne tą darbą, kuris jam patinka, anksčiau ar vėliau susidurs su motyvacijos stoka ir turės save prievartauti.

Ir **ketvirtasis požymis** – už problemos išsprendimą žmonės sutinka *mokėti pinigų*.

Visų šių keturių požymių buvimas vienu metu rodo, kad yra didelė tikimybė, jog toje srityje šis žmogus gali užsidirbti pinigų. Tačiau pradinis ir svarbiausias požymis – nustatyti esamą stygių (problemą). Pradėjus matyti egzistuojančias problemas ir galimus jų sprendimo būdus, suvokiama, kad kalambūre „pinigai tiesiog mėtosi ant žemės“ yra nemaža dalis tiesos. Pavyzdžiui, prasidėjus ekonominei krizei ir bankams nusto-

jus dalinti paskolas, atsirado grynųjų pinigų trūkumas. Šią problemą tuoj pat išsprendė greitųjų kreditų bendrovės. Buvo laikotarpis, kai Lietuvoje buvo neįmanoma įsigyti investicinio aukso. Šuo metu net juvelyrinių dirbinių parduotuvėse galima nusipirkti aukso, kad ir 1 gramą. Trūksta valstybės finansuojamų darželių – kuriami privatūs. Sąrašą galima tęsti ilgai.

Teisybės dėlei reikėtų pasakyti, kad kartais problemų sukuriama dirbtinai. Sakykim, pardavėjai visais būdais stengiasi įtikinti pirkėją, kad be garsios firmos rankinės (batų, kostiumo, kvepalų, automobilio, slidinėjimo *Courchevel*...) jis yra niekas, bet jie gali tuoj pat ištaisyti šią fatališką klaidą. Nusikaltėliai elgiasi dar paprasčiau – tiesiog pavagia daiktą ir reikalauja išpirkos arba net nesivargina, o tiesiog pasiūlo apsaugą nuo pačių savęs.

Taigi idėjų, iš kur gauti pinigų, yra daug. Tačiau padorumo ir etikos požiūriu prasmingas yra tas verslas, kuris išsprendžia realias, jau egzistuojančias, o ne išgalvotas ar kitų žmonių sukurtas problemas.

Ne mažiau svarbus klausimas, kaip profesionaliai galite šią problemą išspręsti. Gana dažnai reikia specialių žinios arba įgūdžių. Vien gerų norų padėti žmogui, kuriam reikia pašalinti apendiksą, tikrai nepakanka. Kalbant apie verslą vis dėlto pabrėžtinai ne šiaip sugebėjimas ką nors padaryti, bet būtent *profesionalumas*. Vienas iš profesionalumo požymių yra tai, kad Jūsų draugai nuolat prašo patarimų. Jei tai – profesinės srities patarimai, tikriausiai esate profesionalas arba bent jau tas, kuris, kitų nuomone, gali padėti išspręsti problemas.

Veikla, kuria žadama užsiimti siekiant gauti už tai pinigų, turi patikti. Kai kurių autorių²³ nuomone, tai turėtų būti netgi aistringas pomėgis. Tai svarbu todėl, kad žmonės, dirbantys mėgstamą darbą, nesusiduria su motyvacijos stygiu, todėl padaro darbą žymiai veiksmingiau ir greičiau, negu tie, kuriems darbas yra tiesiog nemaloni pareiga. Gal ne be reikalo juokaujama, kad, jei darote tai, kas patinka, tai negali būti laikoma darbu.

Mažas testas. Jei po darbo dienos jaučiatės žvalus ir taip pat gerai, kaip ir ryte, greičiausiai darote tai, kas patinka.

Taigi, jei egzistuoja problema, už jos išsprendimą žmonės dažniausiai yra linkę atsilyginti. Čia susiduriama su paslaugos kaina. Srauto sąvokomis tai – įplaukų greitis v^1 . Kuo didesnė paslaugos kaina – tuo di-

²³ Shafer, B. *Kelias į finansinę laisvę*. Vilnius: Alma littera, 2003, 304 p.

desnis pinigų srautas per laiko vienetą. Šiuo atveju labai gerai veikia pasiūlos ir paklausos dėsnis. Kuo didesnė kaina – tuo mažiau vartotojų paslauga gali įpirkti. Ir atvirkščiai – kuo pigiau prašoma už reikalingą paslaugą, tuo daugiau klientų linkę ja pasinaudoti. Todėl paslaugos kainos nustatymas srityse, kuriose egzistuoja konkurencija, visuomet buvo ir bus sunkus klausimas. Nustatyti didelę paslaugos kainą trukdo ne tik objektyvios, bet ir subjektyvios priežastys. Daug žmonių save ir savo sugebėjimus linkę nuvertinti ir nustato mažesnę kainą už savo paslaugas, todėl jiems reikia dirbti daugiau palyginti su tais, kurie turi pakankamai drąsos prašyti daugiau.

Teisybės dėlei būtina paminėti, kad pinigų kaupimas sprendžiant kitų žmonių problemas yra gana ilgas ir ne vienus metus trunkantis procesas. Tik tada, kai sukaupiama pakankamai pinigų atsargoms, pereinama prie antrojo finansų valdymo etapo – jų investavimo tikintis gauti iš to naudos.

Suprantamas žmonių noras turėti visko daug ir tuoj pat. Todėl, jei jau yra tokia problema (tik šiuo atveju tai – Jūsų problema, vadinasi, verslą darys kiti, naudodamiesi Jūsų pinigais), bus ir norinčių ją spręsti. Dabar labai patraukliai reklamuojama galimybė greitai „daryti pinigus iš nieko“ taikant įvairias išvestines finansines priemones²⁴. Turint žinių, įgūdžių ir nuojautos, taip galima uždirbti išpūdingas sumas. Tačiau, kaip sakoma, „nemokamų pietų nebūna“. Finansines priemones taip pat reikia pirkti, bet pradinės įmokų sumos gali būti nedidelės. Be to, tokių priemonių taikymas labiau pamena azartinį žaidimą: kažkas laimi, kažkas būtinai pralošia. Ir dažniausiai pralošusiųjų daugiau. Tam tikrais atvejais praloštos pinigų sumos gali būti laikomos užmokesčiu už problemos (noro praturtėti labai greitai) profesionalų sprendimą. Tačiau gali būti ir taip, kad neapgalvotai prisiimti išsipareigojimai taps finansine našta visą likusį gyvenimą.

Išsiaiškinus, KĄ verta daryti siekiant uždirbti pinigų, kitas svarbus klausimas – KAIP tą daryti. Kiekvienas žmogus yra savitas. Vienas linkęs dirbti vienas ir taip jaučiasi labai gerai. Kitas be kolektyvo negali apsieiti, o dirbti vienam yra kančia. Į tai verta atsižvelgti planuojant būdą, kaip užsidirbti pinigų. Todėl, prieš pradėdant bet koki verslą, būtina išsiaiškinti savo prioritetus. Jei dar neišsiaiškinote šio klausimo, žemiau

²⁴ Šias priemones aptarsime vėlesniuose skyriuose.

pateiktas paprastas testas gali padėti tą padaryti. Pirmiausia atsakykite į du klausimus.

<p><i>Ar siekiate aukštų laimėjimų ir sėkmės profesinėje veikloje?</i></p> <p>TAIP NE</p>	<p><i>Kada jaučiatės laimingesnis?</i></p> <p>(a) Dirbdamas organizacijoje, įmonėje (b) Būdamas pats sau darbdavys ir savarankiškas (c) Samdydamas ir organizuodamas kitus</p>
---	--

Dabar telieka susirasti Jūsų atsakymų derinį žemiau pateiktoje lentelėje ir pasižiūrėti, kiek pateiktas apibūdinimas tinka Jums.

<p>TAIP a</p> <p>Ambicingi. Mieliau dirba aplinkoje, kurią organizuoja kiti.</p>	<p>TAIP b</p> <p>Profesionalai, norintys būti pripažinti ir geriausi savo srityje. Nori būti nepriklausomi ir nepritampa prie organizacijų.</p>	<p>TAIP c</p> <p>Siekiai dideli, bet nemėgsta dirbti kitiems, netinka ir pavienio prekiautojo veikla. Nori aplink save sukurti tinklą ar struktūrą.</p>
<p>NE a</p> <p>Neturi didelės motyvacijos siekti profesinės veiklos laimėjimų. Mėgsta dirbti su kitais.</p>	<p>NE b</p> <p>Neambicingi, bet trokšta autonomijos.</p>	<p>NE c</p> <p>Poreikis siekti profesinės veiklos pergalių mažas. Mėgsta organizavimo ir kitų tobulinimo procesą. Dažnai svarbu procesas, bet ne tikslas.</p>

Jei žmogus yra „vienišius“ (atsakymas b), jam tinka veikla, nereikalaujanti daug bendrauti su kitais žmonėmis ir būti nuo jų priklausomiems. Ambicijų turintys žmonės, siekiantys karjeros aukštumų, gali savo įplaukas didinti keldami paslaugų kainą v todėl, kad jie dažnai teikia unikalias paslaugas. Paprastai tai – L ir A zonų atstovai, nemažai jų ir I zonoje.

Neambicingiems „vienišiams“ geriausiai sekasi atlikti konkrečias užduotis, nesusijusias su kitų žmonių darbu. Tokiam žmogui geriausia

daryti konkrečius darbus, už kuriuos ir gauna atlygį. Programuotojai – geriausias šios žmonių kategorijos pavyzdys. Šie žmonės gerai jaučiasi D ir L zonoje.

Jei žmogus geriausiai jaučiasi kolektyve (atsakymas b), jam tinka veikla D zonoje. Ambicingieji paprastai būna geri vadovai, dažnai gaunantys gerą atlygį už savo darbą. Šie žmonės dažniausiai taip užsiėmę, kad nebeturi laiko galvoti apie ilgalaikę savo finansų perspektyvą ir veiklą I zonoje. Neambicingieji – tiesiog geri darbuotojai, kai užsiima ta veikla, kuri jiems patinka. Jei jie daro nepatinkantį darbą, dažnai susiduria su motyvacijos stoka.

Ambicingi „organizatoriai“ (atsakymas c) geriausiai jaučiasi organizuodami kitus, todėl suradę veiklos sritį ją užsiima ne patys, bet padaro taip, kad jiems dirbtų kiti. Tai – tipiniai V zonos atstovai, kurie paprastai tiesiog negali dirbti D. Jiems lengviau sukurti įmonę, negu dirbti konkrečius darbus patiems.

Neambicingi organizatoriai gerai jaučiasi D, kai turi konkrečią apėriamą sritį, už kurios veiklą yra atsakingi. Orientuotiems į procesą žmonėms labai tinka pasikartojantis, žinomas darbas. Klasikinis pavyzdys – buhalteris, kuris pastoviai atlieka pasikartojančias operacijas, ir jam tas nenusibosta.

Taigi retas žmogus iš prigimties yra investuotojas (zona I). Dauguma žmonių šioje srityje jaučiasi nejaukiai ir dažniausiai linkę patikėti savo uždirbtus pinigus profesionalams arba „profesionalams“. Todėl tai yra problema, kurią imasi spręsti investavimo konsultantai.

Taigi, valdant asmeninius finansus, pirmajame – kaupimo – etape, nustatoma, KĄ ir KAIP daryti siekiant uždirbti pinigų. Tada pinigai kaupiami siekiant vėliau pereiti iš D ir L zonų į V ir I. Toks perėjimas reikalauja daug pastangų, nes tai – iš esmės visiškai nauja, nežinoma sritis. Labai svarbu suprasti, kad klausimas „KAIP daryti verslą?“ reiškia klausimą „KAIP organizuoti verslą siekiant uždirbti pinigų iš tos veiklos, kuri patinka?“

Verslo organizavimo formos

Yra daug verslo idėjų įgyvendinimo formų. Kiekvienoje šalyje galioja savi įstatymai ir verslo taisyklės. Apžvelgsime tik Lietuvoje gyvuojančias verslo organizavimo formas.

Klausimas:

Kokiais būdais Lietuvoje galima uždirbti pinigų?

Mus domina tik teisėti būdai

Paprastai pirmiausia į galvą ateina mintis apie darbą už atlyginimą ir įvairių rūšių įmones. Kad būtų lengviau ieškoti kitokių atsakymų, tarime, kad žmonės tiesiog graibstyte graibsto trikampių riestainius su kvadratine skylė, iškeptus pagal Jūsų močiutės slaptą receptą. Kaip patenkinsite šį žmonių troškimą? Galimi variantai:

- a) patys kepsite ir pardavinėsite;
- b) patys kepsite ir samdysite pardavėjus;
- c) samdysite kepėjus ir pardavėjus, patys gaminsite tik tešlą;
- d) sukursite kepyklą ir produkciją pardavinėsite prekybos tinklams;
- e) gaminsite „slaptą“ priedą tešlai ir jį pardavinėsite kepykloms;
- f) užpatentuosite receptą;
- g) parduosite receptą už didelius pinigus;
- i) kiti variantai.

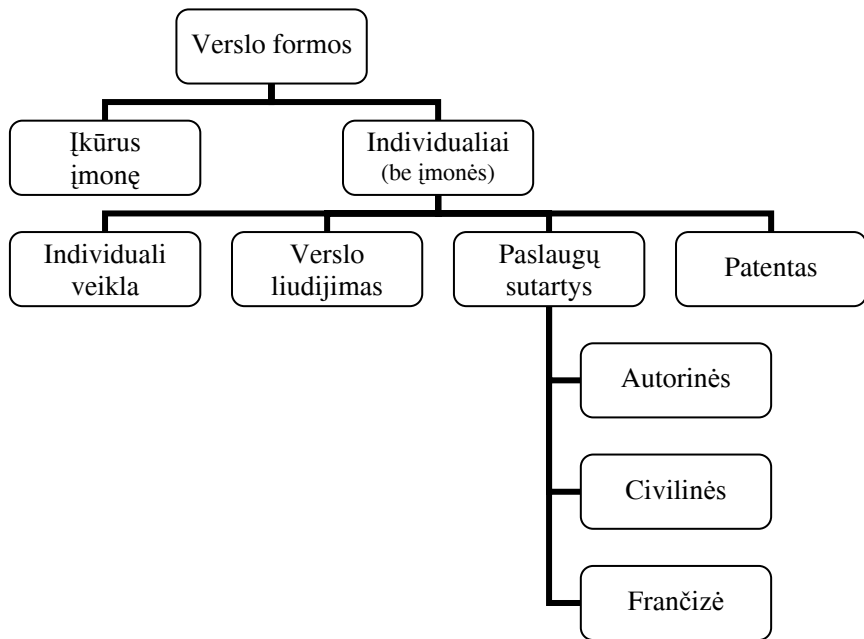
Kaip matyti, būdų pinigams uždirbti yra daug. Jie skiriasi savo masiais, rizika, trukme, laiko sąnaudomis. Lietuvoje galimos verslo organizavimo formos apibendrintai pateiktos 24 pav.

Pradėkime nuo įmonių. Lietuvos Respublikoje gali veikti tokios įmonės²⁵:

- 1) individualios (personalinės) įmonės;
- 2) tikrosios ūkinės bendrijos;
- 3) komandinės (pasitikėjimo) ūkinės bendrijos;
- 4) akcinės bendrovės, uždarnosios akcinės bendrovės;
- 5) žemės ūkio bendrovės;
- 6) kooperatinės bendrovės (kooperatyvai);
- 7) valstybės įmonės;
- 8) savivaldybės įmonės.

Esminiai įmonių (išskyrus valstybės ir savivaldybės įmones) požymiai pateikti 2 lentelėje.

²⁵ Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. I-196. 2003-07-04.

24 pav. Verslo organizavimo formos

Iš lentelės matyti, kad skirtingų rūšių įmonės skiriasi ir esmiu požymiu, ir atsakomybės lygiu, ir gyvavimo trukme. Matyti įmonių pranašumai ir trūkumai. Personalinėms įmonėms įkurti nereikia pradinio įnašo, savininkas bet kuriuo metu gali lengvai ir įnešti, ir pasiimti pinigus iš įmonės. Tai – teigiami tokios verslo įmonės bruožai. Prie neigiamų reikėtų priskirti tai, kad personalinės įmonės savininkas pagal įmonės prievolės atsako visu savo turtu. Panašiai veikia ir ūkinės bendrijos.

Įmonės, kurių savininkų atsakomybė už įmonių veiklą yra apribota, – tai tokios įmonės, kurių steigimo metu įnešamas tam tikras turtas. Tai – įvairios bendrovės. Jų savininkai rizikuoja tik savo įneštu turtu. Tačiau tokių bendrovių (ypač akcinių) valdymas yra žymiai sudėtingesnis negu personalinių įmonių arba bendrijų.

2 lentelė. Įmonių rūšys

<i>Pavadinimas</i>	<i>Esminis požymis</i>	<i>Turtinės atsakomybės laipsnis</i>	<i>Gyvavimo trukmė</i>
Individuali (personalinė) įmonė	Įmonė nuosavybės teise priklauso fiziniam asmeniui arba keliems fiziniams asmenims bendrosios jungtinės nuosavybės teise.	Pagal įmonės prievolės savininkas atsako visu savo turtu, taip pat ir po įmonės likvidavimo.	Priklauso nuo savininkų gyvenimo trukmės ar noro.
Tikroji ūkinė bendrija	Įsteigta bendrosios jungtinės veiklos sutartimi sujungus kelių fizinių ar juridinių asmenų turta į bendrąją dalinę nuosavybę komercinei ūkinei veiklai.	Pagal tikrosios ūkinės bendrijos prievolės nariai atsako solidariai visu savo turtu, taip pat ir po įmonės likvidavimo.	Priklauso nuo savininkų gyvenimo trukmės ar noro.
Komanditinė (pasitikėjimo) ūkinė bendrija	Bendriją sudaro bendros įmonės vardu veikiantys tikrieji nariai ir nariai komanditoriai, kuriems įmonės turtas priklauso bendrosios dalinės nuosavybės teise.	Bendrijos tikrieji nariai solidariai atsako visu savo turtu, taip pat ir po įmonės likvidavimo, o nariai komanditoriai – tik ta savo turto dalimi, kurią pagal sutartį yra perdavę bendrai veiklai.	Priklauso nuo kiekvieno tikrojo nario gyvenimo trukmės ar noro.
Akcinė bendrovė ir uždaroji akcinė bendrovė	Bendrovės įstatinis (nuosavas) kapitalas yra padalytas į dalis – akcijas. Savininkai gali pretenduoti į dalį bendrovės pelno. Likvidavimo atveju pretenduoja į dalį turto, likusio po bendrovės išpareigojimų įvykdymo.	Akcininkai atsako tik savo įnešta į bendrovę turto dalimi.	Neribota.
Žemės ūkio bendrovė	Fizinių asmenų pagal Žemės ūkio įmonių turto privatizavimo įstatymą privatizuota buvusi žemės ūkio įmonė arba, sudarius steigimo sandorį, fizinių ir juridinių asmenų įsteigta įmonė.	Bendrovės prievolės vykdomos iš jos turto. Nariai ir pajininkai atsako tik savo įnešta į bendrovę turto dalimi.	Neribota.

<i>Pavadinimas</i>	<i>Esminis požymis</i>	<i>Turtinės atsakomybės laipsnis</i>	<i>Gyvavimo trukmė</i>
Kooperatinė bendrovė	Fizinių ir (arba) juridinių asmenų įsteigta įmonė, skirta narių ekonominiams, socialiniams bei kultūriniais poreikiams tenkinti.	Narys pagal kooperatinės bendrovės priedo atsako už pajų priklausančiu įmokėti pajiniu įnašu.	Neribotas.

Kitas 25 pav. parodytas verslo būdas – nusteigti įmonės ir pasinaudoti įstatymų numatyta galimybe verslą tvarkyti individualiai. Dažniausiai pagal šią verslo organizavimo formą gali teisėtai dirbti vienas konkretus žmogus. Tai gali būti *individualios veiklos* užregistravimas. Individuali veikla suprantama kaip žmogaus vykdoma savarankiška veikla, kuria versdamasis jis siekia gauti pinigų per tęstinį laikotarpį²⁶. Tokią verslo organizavimo formą galima pavadinti „žmogumi įmone“. Nuo personalinės įmonės ji skiriasi tuo, kad individualios veiklos registravimas yra dar paprastesnis.

Kitas variantas – *verslo liudijimas*. Liudijimas perkamas konkrečiai numatyta veiklai ir konkrečiam laikotarpiui. Numatyto laikotarpio metu žmogus turi teisę užsiimti numatyta liudijime veikla²⁷.

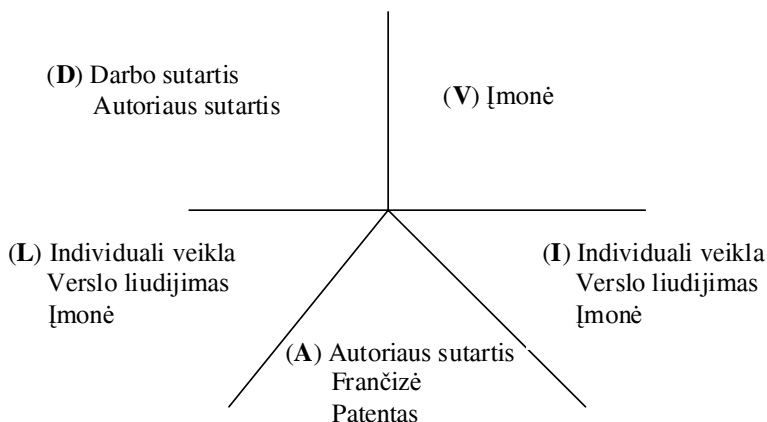
Autoriaus ir kitos paslaugų teikimo *sutartys* leidžia užsiimti sutartyje numatyta veikla, jei ji nedraudžiama įstatymais. Tokių verslo organizavimo formų trūkumas – žmogus turi dirbti pats. Kitų samdyti atlikti darbą už save jis beveik negali. Todėl dažniausiai tai – smulkus verslas (išskyrus atvejus, kai suteikiamos paslaugos yra unikalios (atliekamos sportininkų, atlikėjų, dailininkų) ir labai brangiai apmokamos), jo augimą riboja darbo laiko trukmė ir klientų gebėjimas mokėti deramą kainą už suteikiamas paslaugas.

Lietuvoje gana naujas verslo modelis yra *frančizė*, t. y. vienas verslo subjektas leidžia parduoti prekes ar paslaugas su atitinkama verslo struktūra kitam verslininkui. Plačiausiai žinomas pavyzdys – greitojo maisto restoranai *McDonald's*, veikiantys pagal frančizės modelį.

Apibendrinant tai, kas pasakyta apie pinigų gavimo šaltinius ir verslo organizavimo formas (žr. 25 pav.), matyti, kad skirtingoms įplaukų rūšims uždirbti tinka skirtingos verslo organizavimo formos.

²⁶ Plačiau apie individualią veiklą: <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=101421>.

²⁷ Kokią veiklą gyventojas gali vykdyti išsigijęs verslo liudijimą, žiūrėkite: <http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10132736>.

25 pav. Pinigų gavimo šaltiniai ir verslo organizavimo formos

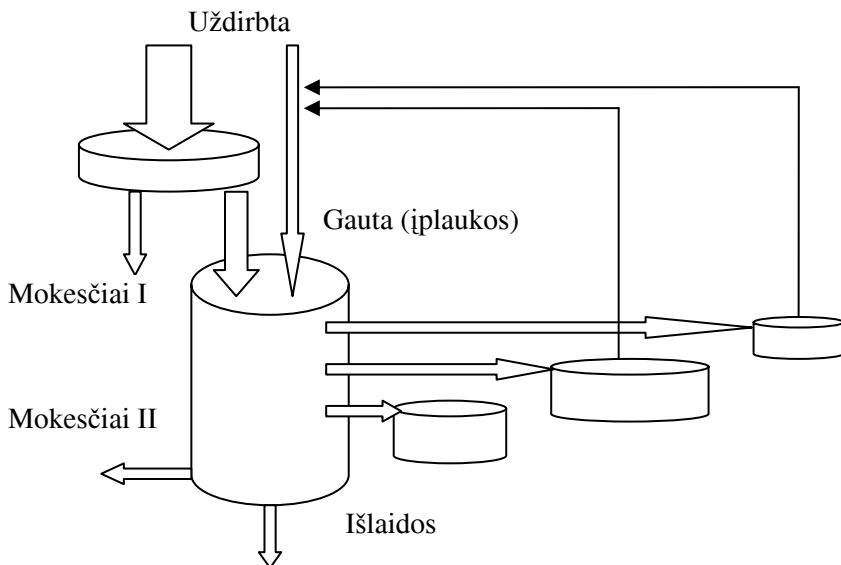
Aiškliai matyti, kad pati verslo forma nenulemia, ar žmogus gauna pasyviųjų įplaukų, kai jam tiesiogiai nereikia dirbti dėl pinigų. Tai lemia ne forma, bet šaltinio kilmė. Šių dviejų pinigų gavimo aspektų derinys yra svarbus tuo, kad nulemia verslo valdymo sistemos dydį ir sudėtingumą. Akivaizdu, kad valdyti personalinę įmonę yra paprasčiau negu akcinę bendrovę. Todėl turint gerą verslo idėją (atitinkančią visus keturis verslo požymius) dar reikia pasirinkti tinkamiausią verslo formą tai idėjai įgyvendinti. Šis dalykas svarbus ne tik organizaciniu požiūriu, bet ir tuo, kad nuo verslo organizavimo formos priklauso ir labai svarbi asmeninių finansų sistemos išlaidų dalis – mokesčiai.

Mokesčiai

Remiantis Benjamino Franklino fraze, kad mirties ir mokesčių nepavyksta išvengti nė vienam žmogui, galima daryti išvadą, kad apie mokesčius reikia žinoti viską, ir žymiai naudingiau jų sumokėti tiek, kiek priklauso, ir laiku. Daryti „biznį“ iš mokesčių nemokėjimo – tai jau še-

šėlinė verslo pusė su kitomis žaidimo taisyklėmis, apie neteisėtą veiklą mes nekalbame.

Gyventojų mokami mokesčiai yra tarsi filtras prieš asmeninių finansų sistemos „vamzdžio“ pradžią, kuris dalį žmogaus uždirbtų pinigų „nusiurbia“ į valstybės biudžetą. Visų be išimties žmonių asmeninių finansų sistema iš tiesų atrodo taip, kaip pavaizduota 26 pav.

26 pav. Asmeninių finansų sistema

Schemeje pavaizduoti du mokesčių srautai: vienas (Mokesčiai I) – tai tie mokesčiai, kuriuos už žmogų išskaičiuoja ir sumoka tas, kas moka pinigus už darbą ar paslaugas (toliau – MIA²⁸), kitas srautas (Mokesčiai II) – situacija, kai žmogus gauna visą pinigų sumą kartu su mokesčiais, kuriuos jis turi PATS susimokėti. Tai yra sudėtingiau, nes žmogui būtina žinoti, kokius, kada ir kiek mokesčių reikia sumokėti. Todėl žmonių, gaunančių įplaukų iš L, V, I ir A, išlaidų sąrašė paprastai būna dar vie-

²⁸ Mokesčius išskaičiuojantis asmuo.

nas labai svarbus straipsnis – *Mokesčiai*. Žmonės, gaunantys tik įplauką iš D, dažnai net nežino, kad jie moka mokesčius.

Klausimas:

Nurodykite tiksliai – kiek (procentais nuo gautų pinigų) ir kokių mokesčių sumokate.

Šis klausimas ypač svarbus D zonos žmonėms

Siekiančiam valdyti savo asmeninius finansus žmogui būtina žinoti, kokius mokesčius reikia mokėti, kiek jų reikia mokėti ir kaip jie skaičiuojami. Nuo to, kaip protingai bus parinkta verslo forma, didele dalimi priklauso ne tik tai, kiek pinigų mokesčiams reikės sumokėti, bet ir kokius mokesčius reikės mokėti, taip pat ir mokesčių sumokėjimo terminai, juk laikas valdant asmeninius finansus ir pinigų srautus yra ne paskutinės svarbos klausimas. Mokamų mokesčių rūšys ir tarifai priklauso nuo to, koku būdu organizuotas verslas. Todėl, jei žmogus nenori steigti įmonės, kad galėtų uždirbti pinigų, jis turi galimybę veikti individualiai. Tokiu atveju jis moka šiuos mokesčius:

- a) gyventojų pajamų²⁹ mokestį (GPM);
- b) privalomojo sveikatos draudimo įmokas (PSD);
- c) socialinio draudimo įmokas (SODRA);
- d) pridėtinės vertės mokestį (PVM)³⁰.

Mokesčių suma priklauso nuo to, kokią konkrečiai pinigų uždirbimo formą pasirinks žmogus. Mokesčių dydžio ir verslo formų sąryšis pateiktas 3 ir 4 lentelėse.

²⁹ Atkreipiame dėmesį, kad aptardami asmeninius finansus vartojome terminą „įplaukos“. Įstatymuose, reglamentuojančiuose mokesčius, vartojamas terminas „pajamos“. Todėl rašydami apie mokesčius vartosime terminą „pajamos“, kai mintys susijusios su įstatymų nuostatomis.

³⁰ Jei įplaukos per paskutinius 12 mėnesių viršija 100 000 Lt.

3 lentelė. Mokesčių tarifų³¹ priklausomybė nuo verslo formos

<i>Verslo forma (neregistruojant įmonės)</i>				
<i>Autoriaus sutartis (kai sudaroma ne su darbdaviu)</i>	<i>Verslo liudijimas</i>	<i>Individuali veikla</i>	<i>Civilinė sutartis</i>	<i>Frančizė, patentas</i>
<i>Suma, nuo kurios skaičiuojami mokesčiai</i>				
<i>Priskaičiuota suma (neatskaičius mokesčių)</i>	<i>Fiksuota suma</i>	<i>Apskaičiuotos apmokestinamosios pajamos (AP)³²</i>	<i>Gauta suma</i>	<i>Gauta suma</i>
L 1. Nuo asmeniui apskaičiuotos sumos: GPM – 15 proc.; PSD – 6 proc.; SODRA – 3 proc. nuo <u>50</u> proc. pajamų pagal autoriaus sutartį sumos. 2. Užmokestį išmokėjęs asmuo: SODRA – 26,7 proc.; PSD – 3 proc. nuo <u>50</u> proc. pajamų pagal autoriaus sutartį sumos. 3. Pats asmuo: PVM – 21 proc. (jeigu atlygis per paskutinius 12 mėn. viršija 100 000 Lt).	GPM – fiksuota savivaldybės nustatyta suma ³³ ; PSD – 72 Lt per mėn., jeigu VL išduotas mėnesiui, jeigu trumpesniam laikui – atitinkama suma dienoms; SODRA – 180 Lt per mėn.; PVM – 21 proc. (jeigu atlygis per paskutinius 12 mėn. viršija 100 000 Lt)	1. Individuali veikla, įskaitant laisvasias profesijas ir vertybinių popierių (įskaitant išvestines finansines priemones) pardavimo individualią veiklą GPM – 15 proc.; { PSD – 9 proc.; SODRA – 28,5 proc. nuo 50 proc. AP ³⁴ . 2. Kita individuali veikla (išskyrus įsigijusiuosius verslo liudijimus, advokatus, antstolius, notarus, laisvasias profesijas ir vertybinių popierių (įskaitant išvestines finansines priemones) pardavimo individualią veiklą) GPM – 5 proc.; { PSD – 9 proc.; SODRA – 28,5 proc. nuo 50 proc. AP ³⁴	GPM – 15 proc.	Netaikoma
A 1. Nuo asmeniui apskaičiuotos sumos: GPM – 15 proc.; PSD – 6 proc.; SODRA – 3 proc. nuo <u>50</u> proc. pajamų pagal autoriaus sutartį sumos.	Netaikoma	GPM – 5 proc.; { PSD – 9 proc.; SODRA – 28,5 proc. nuo 50 proc. AP ³⁴	Netaikoma	GPM – 15 proc.

³¹ Galiojantys 2011 m. vasario 1 d.³² Apmokestinamosios pajamos (AP) apskaičiuojamos iš uždirbtų pajamų atėmus sąnaudas, susijusias su pajamų uždirbimu, neatskaičius PSD ir SODRA.

	2. Užmokestį išmokėjęs asmuo: SODRA – 26,7 proc.; PSD – 3 proc. nuo 50 proc. pajamų pagal autoriaus sutartį sumos. 3. Pats asmuo: PVM – 21 proc.; (jeigu atlygis per pasakutinius 12 mėn. viršija 100 000 Lt)				
I	Netaikoma		Individuali veikla, įskaitant vertybinių popierių (įskaitant išvestines finansines priemones) pardavimo individualią veiklą GPM – 15 proc.; PSD – 9 proc.; SODRA – 28.5 proc. nuo 50 proc. AP ³⁵	Netaikoma	Netaikoma

Kaip matyti iš lentelės, kai kurioms pinigų uždirbimo formoms tam tikros veiklos formos netaikomos. Žmogus, gaunantis įplaukų iš zonos L, savo verslą gali organizuoti sudarydamas su klientu autoriaus ar civilines sutartis, nusipirkęs verslo liudijimą arba užregistravęs individualią veiklą. Autoriai (A zona) savo kūriniais, kurie jiems nuolat kuria pinigų srautą, kaip verslą įforminti gali pasitelkdami autorių sutartis, individualią veiklą, frančizę arba juos užpatentuoti. Šios situacijos nereikia paisyti su situacija, kai autoriai tiesiog parduoda savo kūriniai pirkėjui. Tuomet tai L, bet ne A pinigų gavimo zona. Tarkime, dailininkas, pardavęs savo paveikslą, daugiau pinigų už jį jau nebegauna, kad ir kiek jis vėliau kainuotų. Investuotojas (zona I) savo veiklą individualiai (neįsteigęs įmonės) gali organizuoti dviem būdais: įsigydamas verslo liudijimą, jei jo veiklai tai taikoma, arba įregistruodamas individualią veiklą.

³³ Priklauso nuo veiklos rūšies, vietos ir liudijimo trukmės. Žr.: <http://www.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=1081622>.

³⁴ Ne daugiau kaip nuo 56 160 Lt per metus.

³⁵ Ne daugiau, kaip nuo 56 160 Lt per metus.

Žmogus gali savo verslą organizuoti per jau esamą ar įsteigdamas naują įmonę. Mokesčiai, kuriuos sumoka žmogus³⁶, kai jis savo verslą organizuoja per įmonę, pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. **Mokesčių tarifų³⁷ priklausomybė nuo verslo formos**

<i>Verslo forma (įsteigus įmonę)</i>			
<i>Individuali įmonė</i>	<i>Ūkinė ar tikroji ūkinė bendrija</i>	<i>Uždaroji akcinė bendrovė</i>	<i>Kooperatinė bendrovė</i>
<i>Suma, nuo kurios skaičiuojami mokesčiai</i>			
<i>Savininko pasiimti iš įmonės pinigai po pelno apmokestinimo</i>	<i>Bendrijos nario pasiimti iš bendrijos pinigai po pelno apmokestinimo</i>	<i>Skirstant įmonės pelną nuo paskirtos gyventojui dividendų sumos</i>	<i>Skirstant bendrovės pelną nuo paskirtos gyventojui sumos</i>
GPM – 15 proc.; PSD – 9 proc. nuo MMA; SODRA – 26,3 proc. ³⁸ nuo IĮ savininko išsiimama asmeniniams poreikiams sumos, kuri deklaruojama Valstybinei mokesčių inspekcijai kaip su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos.	GPM – 15 proc.; PSD – 9 proc.; SODRA – 26,3 proc. ³⁹ nuo ūkinės bendrijos tikrojo nario asmeniniams poreikiams išsiimamos sumos, kuri deklaruojama Valstybinei mokesčių inspekcijai kaip su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos.	GPM – 20 proc.	GPM – 20 proc.

Kaip matyti iš 4 lentelės, V zonos įplaukų galima gauti tik įsteigus įmonę ir kai toje įmonėje dirba samdomų žmonių, o jos savininkas pasiima „kitų uždirbtus“ pinigus. Jei žmogus įregistruoja įmonę ir joje dirba vienas – jis gali pasiimti pinigų dviem būdais: mokėti sau atlyginimą (D

³⁶ Po to, kai sumokami įmonės mokesčiai.

³⁷ Galiojantys 2011 m. vasario 1 d.

³⁸ Ne daugiau kaip nuo 56 160 Lt per metus.

³⁹ Ne daugiau kaip nuo 56 160 Lt per metus.

zonos įplaukos); pasiimti dalį pinigų kaip savininkas (V zonos įplaukos). Kadangi mokesčių suma, sumokama už savininko pasiimtus pinigus, yra daug mažesnė negu atlyginimo mokesčiai, įstatymuose numatyta, kad dalis pinigų turi būti išmokama kaip atlyginimas. Akcinės bendrovės savininkas (jei nėra kitų samdomų darbuotojų) turi būti sudaręs su įmone darbo sutartį ir mokėti sau bent 800 Lt mėnesinį minimalųjį atlyginimą, kai dirba visu etatu. Pinigų dalis, paimama kaip dividendai, apmokestinama 4 lentelėje nurodytu tarifu.

Individualios įmonės savininkas arba ūkinės bendrijos tikrasis narys, jei jis yra sudaręs su savo įmone darbo sutartį, moka mokesčius kaip ir bet kuris samdomas darbuotojas (D zona). Jei individualios įmonės savininkas arba ūkinės bendrijos tikrasis narys dirba nesudaręs su įmone darbo sutarties, jis taip pat turi teisę pasiimti pinigų iš įmonės. Tuo atveju jis moka mokesčius, kaip nurodyta 4 lentelėje. Jei individualios įmonės savininkas arba ūkinės bendrijos tikrasis narys kas mėnesį nepasiima pinigų, jis vis tiek turi mokėti socialinio ir sveikatos draudimo įmokas (jos skaičiuojamos nuo 800 Lt „menamo atlyginimo“). Pasibaigus metams paimtos sumos tikslinamos jas deklaruojant ir, jei reikia, papildomai sumokami priklausantys mokesčiai.

3 ir 4 lentelėse nepateikiami duomenys apie D zonos (samdomų darbuotojų) teikiamų įplaukų apmokestinimą. Šis atvejis yra specifinis ir turi būti aptartas atskirai. Taip yra todėl, kad samdomas darbuotojas dirba kitų žmonių įsteigtoje įmonėje ir, žiūrint tik iš jo pozicijų, jis sumoka tiek mokesčių, kiek parodyta 5 lentelėje.

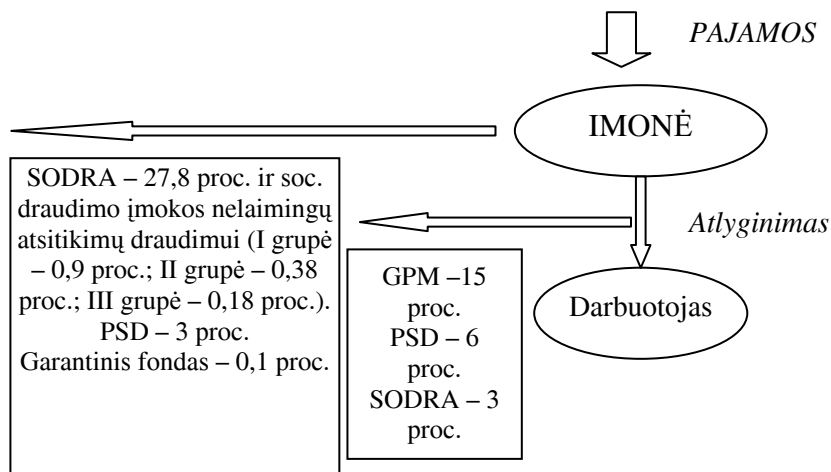
Iš lentelės matoma, kad tam tikrais atvejais tas pats darbuotojas, dirbdamas pagal darbo sutartį, kai kuriems darbams atlikti gali sudaryti autoriaus sutartį, jei atliekamas darbas yra autoriaus sutarties objektas. Jei žmogus nedirba įmonėje, tada jo autoriaus sutartis apmokestinama taip, kaip parodyta 3 lentelėje.

Žvelgiant į 5 lentelę gali susidaryti neteisingas įspūdis, kad dirbant pagal darbo sutartį mažiausi mokesčiai mokami D zonoje. Taip yra todėl, kad dalis mokesčių „pasislepia“ po vadinamaisiais darbdavio mokesčiais, kuriuos sumoka įmonė. Todėl tvarkant asmeninius finansus, kad ir kaip paradoksaliai skamba, reikia labai gerai žinoti, kokius mokesčius moka įmonės. Grandinė „mokesčių sistema – įmonė – darbuotojas“ atrodo taip, kaip parodyta 27 pav.

5 lentelė. Mokesčių tarifai⁴⁰ dirbant samdomą darbą

	<i>Darbo sutartis</i>	<i>Autoriaus sutartis, jei ji sudaroma su darbdaviu</i>
<i>Suma, nuo kurios skaičiuojami mokesčiai</i>		
	<i>Nuo priskaičiuotos sumos (neatskaičius mokesčių)</i>	<i>Nuo priskaičiuotos sumos (neatskaičius mokesčių)</i>
D	<p>1. Nuo asmeniui apskaičiuotos sumos: GPM – 15 proc.; PSD – 6 proc.; SODRA – 3 proc. arba 0 proc.*</p> <p>2. Užmokestį išmokėjęs asmuo nuo apskaičiuotos sumos: PSD – 3 proc.; SODRA – 27,8 proc. ir soc. draudimo įmokos nelaimingų atsitikimų draudimui (I grupė – 0,9 proc.; II grupė – 0,38 proc.; III grupė – 0,18 proc.). Arba 4,5 proc.* ir soc. draudimo įmokos nelaimingų atsitikimų draudimui (I grupė – 0,9 proc.; II grupė – 0,38 proc.; III grupė – 0,18 proc.).</p> <p>* Tarifai taikomi asmenims, dirbantiems pagal darbo sutartis, kurie nuo 2010 m. rugpjūčio 1 d. pagal darbo sutartį įsidarbina pirmą kartą ir kurių darbo užmokestis neviršija 3 minimaliųjų mėnesinių algų dydžio, ne daugiau kaip vienus jų darbo metus (skaičiuojant nuo įsidarbinimo pirmą kartą pradžios ir sumuojant darbo laikotarpius).</p>	<p>1. Nuo asmeniui apskaičiuotos sumos: GPM – 15 proc.; PSD – 6 proc.; SODRA – 3 proc.</p> <p>2. Užmokestį išmokėjęs asmuo nuo apskaičiuotos sumos: PSD – 3 proc.; SODRA – 27,8 proc. ir soc. draudimo įmokos nelaimingų atsitikimų draudimui (I grupė – 0,9 proc.; II grupė – 0,38 proc.; III grupė – 0,18 proc.).</p>

⁴⁰ Galiojantys 2011 m. vasario 1 d.

27 pav. Įmonės ir darbuotojo mokami mokesčiai, susiję su darbo apmokėjimu

6 lentelė. **Tikrieji mokesčių tarifai⁴¹ dirbant samdomą darbą**

	<i>Darbo sutartis</i>	<i>Autoriaus sutartis, jeigu ji sudaroma su darbdaviu</i>
D	GPM – 15 proc.; PSD – 6 proc.; Sodra – 3 proc.	GPM – 15 proc.; PSD – 6 proc.; SODRA – 3 proc.;
	PSD – 3 proc. SODRA – 27,8 proc. ir soc. draudimo įmokos nelaimingų atsitikimų draudimui (I grupė – 0,9 proc.; II grupė – 0,38 proc.; III grupė – 0,18 proc.). Garantinis fondas – 0,1 proc.	PSD – 3 proc. SODRA – 27,8 proc. ir soc. draudimo įmokos nelaimingų atsitikimų draudimui (I grupė – 0,9 proc.; II grupė – 0,38 proc.; III grupė – 0,18 proc.). Garantinis fondas – 0,1 proc.
Iš viso nuo priskaičiuoto darbo užmokesčio	55,08 proc. – 55,8 proc.	55,08 proc. – 55,8 proc.

⁴¹ Galiojantys 2011 m. vasario 1 d.

Šiais laikais, matyt, niekam nereikia aiškinti, kad tai, kas vadinama „darbdavio“ mokesčiais, turi užsidirbti pats žmogus. Todėl, norint palyginti visas galimybes uždirbti pinigų mokesčių požiūriu, darbuotojo mokamus mokesčius reikėtų perskaičiuoti (žr. 6 lentelę).

Panagrinėkime paprastą situaciją. Samdomas darbuotojas nori gauti 3 000 Lt „į rankas“. Kiek pajamų jis turi mažiausiai uždirbti įmonei, kad gautų pageidaujamą sumą? Skaičiavimo rezultatai⁴² pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė. Atlyginimas ir mokesčiai

Priskaičiuotasis atlyginimas	3 947.37
Pajamų mokestis 15 proc.	592.11
Sodra. Sveikatos draudimas 6 proc.	236.84
Sodra. Pensijų ir soc. draudimas 3 proc.	118.42
Išmokamasis atlyginimas	3 000
Darbdavio sumokami mokesčiai	
Sodra 30.98 proc.	1 222.9
Įmokos į garantinį fondą 0.1 proc.	3.95
Iš viso darbuotojui reikia uždirbti	5 174.22

Čia reikėtų atkreipti dėmesį, kad apskaičiuota suma yra tik tai, ką žmogui būtina uždirbti, kad galėtų gauti 3 000 Lt atlyginimą į „rankas“. Kadangi savininkas paprastai kuria įmonę ne todėl, kad sudarytų kitiems galimybę užsidirbti, o kad jam pinigų uždirbtų samdomi darbuotojai, tai dar reikėtų atsižvelgti ir į savininko interesus. Kitaip tariant, kiekvienas samdomas darbuotojas turi uždirbti pelno. Pelnas savo ruožtu taip pat apmokestinamas, nors darbuotojas to „nebejaučia“ tiesiogiai. Taigi dar vienas veiksnys, į kurį turi atsižvelgti samdomas darbuotojas, kai svarsto apie savo atlyginimą, – pelno mokestis, kurį įmonė sumoka nuo jo uždirbto pelno. Todėl mūsų aptariamam atveju 5 174 Lt yra tik pradinė suma, kurią turi uždirbti darbuotojas įmonei, kad gautų savo atlyginimą. Ši suma gali būti ir dešimtis kartų didesnė.

⁴² Pasinaudota www.tax.lt skaičiuoklėmis.

Kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, mokesčių sistemos supratimo požiūriu D zona yra sudėtingiausia. Matyt todėl samdomi darbuotojai dažniausiai pasirenka „stručio“ poziciją ir visiškai nesidomi savo mokamais mokesčiais. Kitų įplaukų uždirbimo zonų ir verslo formų atstovai neturi kitos išeities – tik puikiai išmanyti privalomų mokėti mokesčių įvairovę. Priešingu atveju jie gali susidurti su situacija, panašia į aprašytą III priede.

Baigiant nagrinėti gyventojų mokamus mokesčius, būtina paminėti dar vieną. Tai – pridėtinės vertės mokestis (PVM). Šį mokestį privalo mokėti visi verslo subjektai (taip pat ir gyventojai, užsiimantys individualiu verslu arba sudarantys civilines sutartis) tada, kai jų pajamos per paskutinius 12 mėnesių viršija 100 000 Lt.

Gal dar pamenate estrados žvaigždžių skundus iš televizijos ekranų dėl to, kad Mokesčių inspekcija jiems liepė susimokėti PVM už praėjusius laikotarpius todėl, kad jų pajamos viršijo 100 000 Lt per paskutinius 12 mėnesių. Nors jie teigė, jog nežinojo, kad tapo PVM mokėtojais, tačiau šis argumentas nepadėjo išvengti nei paties mokesčio, nei priskaičiuotų baudų bei delspinigių.

Todėl darytina išvada, kad užsiimant verslu (autorius sutartys irgi verslas), mokesčių sistemą reikia gerai išmanyti pačiam arba pasitelkti profesionalius mokesčių konsultantus.

Verta prisiminti:

- ✓ Pinigų srautą galima „pasverti“ ir palyginti įplaukas bei išlaidas.
- ✓ Srautui „sverti“ naudojama pinigų srauto ataskaita.
- ✓ Valdant išlaidas:
 1. Ieškoma optimalaus išlaidų rinkinio, galinčio patenkinti poreikius.
 2. Optimizuojamas vartojamų prekių ir paslaugų kiekis.
 3. Renkamasi kuo mažesnė vartojamų prekių ir paslaugų kaina.
- ✓ Valdant įplaukas:
 1. Iš D ir L zonų siekiama pereiti į V, I ar A zonas.
 2. Tiriama galimi asmeninių įplaukų šaltiniai (jų turėtų būti bent trys).

3. Atsižvelgiant į verslo požymius (problema, aš galiu, man patinka, moka pinigus), ieškoma naujų pinigų uždirbimo galimybių.
 4. Turint gerą verslo idėją (atitinkančią visus keturis verslo požymius) pasirenkama tinkamiausia verslo forma tai idėjai įgyvendinti.
- ✓ Mokamų mokesčių įvairovė ir dydžiai priklauso nuo verslo formos, konkrečios veiklos ir veiklos masto.
 - ✓ Paprastai asmuo moka gyventojų pajamų, privalomojo sveikatos draudimo, socialinio draudimo mokesčius. Tam tikrais atvejais jam reikia mokėti ir pridėtinės vertės mokesčių.

SAVITIKROS KLAUSIMAI

1. Kokia ataskaita remiantis galima išmatuoti pinigų srautą? Apibūdinkite jos esmę.
2. Kaip gali būti skirstomos asmeninės išlaidos?
3. Kuo skiriasi išlaidų optimizavimas nuo išlaidų minimizavimo?
4. Kokie veiksniai daro įtaką išlaidoms ir kaip šių veiksmų įtaka gali būti valdoma?
5. Nurodykite galimus pinigų gavimo šaltinius. Trumpai apibūdinkite kiekvieno šaltinio esmę.
6. Kokie pinigų gavimo šaltiniai leidžia pasiekti finansinę laisvę?
7. Nurodykite ir pakomentuokite keturis verslo požymius. Pateikite galimų verslo pavyzdžių.
8. Nurodykite ir pakomentuokite Lietuvoje egzistuojančias verslo organizavimo formas.
9. Kokios įmonės gali veikti Lietuvoje?
10. Kokius mokesčius moka fizinis asmuo nuo savo gaunamų pajamų?

V. TURTAS IR JO VALDYMAS

Penktojo skyriaus tikslas – išnagrinėti asmeninio turto reikšmę finansų sistemoje ir jo valdymo klausimus. Pirmiausia pateikiami įvairūs turto klasifikavimo kriterijai, juos pasitelkiant atskleidžiama turto sampratos esmė asmeninių finansų sistemoje. Parodoma kiekvienos turto rūšies įtaka kuriant įplaukų arba išlaidų srautus.

Nagrinėjama galimybė išmatuoti asmeninį turtą taip, kad būtų galima gauti daugiausia naudingos informacijos. Tuo tikslu pasitelkiama svarstyklių metafora, kuri vėliau perdaroma į paprastą ataskaitos formą – turto ir skolų balansą. Šios formos pagrindu pateikiama pagrindinė asmeninių finansų lygybė.

Kadangi asmeninis turtas, kuriuo disponuoja žmogus, daro įtaką pinigų išlaidoms arba jų įplaukoms, papildomai analizuojama, kaip turimas turtas veikia asmeninių finansų sistemos pasyviuosius pinigų srautus. Detaliai aptariamas tas turtas, dėl kurio patiriama išlaidų.

Išsamiai nagrinėjama skolų reikšmė. Apibūdinamos pagrindinės klaidos, susijusios su skolų įtaka asmeniniams finansams. Pateikiama speciali ataskaitos forma, kuri leidžia praktiškai išmatuoti pasyviuosius pinigų srautus.

Skyrium nagrinėjami investavimo klausimai. Pirmiausia atskleidžiami sąvokų spekuliacijos, taupymas ir investavimas skirtumai. Tai leidžia suvokti investavimo esmę. Išskiriamos dvi pagrindinės investavimo strategijos. Išsamiai nagrinėjami šių investicijų kūrimo, vertinimo ir naudingumo klausimai. Pateikiamos investicijų efektyvumo apskaičiavimo formulės.

Išnagrinėjęs šią dalį studijuojantysis gebės:

- Paaiškinti turto sampratą asmeninių finansų sistemoje.
- Atskirti pinigų įplaukas arba išlaidas kuriantį turtą.
- Analizuoti galimus investavimo variantus ir juos kvalifikuotai palyginti.

- Įvertinti skolų naudojimo poveikį investavimo rezultatams ir asmeniniams pinigų srautams.
- Parengti asmenines finansines pinigų srauto, turto ir skolų ataskaitas.

1. Turto rūšys

Išnagrinėję visus reikiamus klausimus apie įplaukas ir išlaidas, dar kartą grįžkime prie asmeninių finansų tikslo ir būdų jį pasiekti. Jei pamenate, tas tikslas – finansinė laisvė, kuri pasiekiamą tada, kai žmogui nebereikia dirbti dėl pinigų. Jis turi „vištą, dedančią auksinius kiaušinius“, t. y. turi tokį turta, kurio kuriamas pinigų srautas (pasyviosios įplaukos) padengia visas reikiamas jo gyvenimo išlaidas. Taigi dabar kyla klausimas, susijęs su turto samprata.

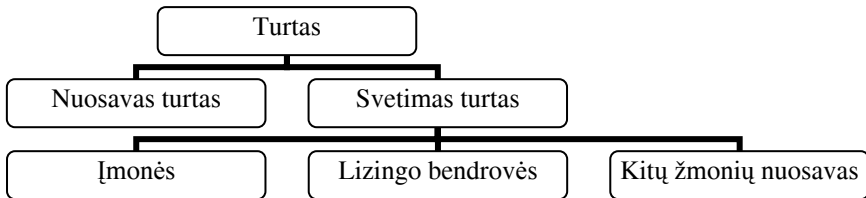
Pasvarstykite:

Kokį žmogų laikysime turtingu? Ar tą, kuris turi daug visokių daiktų (namų, automobilių, lėktuvą ar pan.) ir daug skolų, ar tą, kuris turi nedaug daiktų, bet niekam nėra skolingas?

Atsakymas nėra toks paprastas...

Turto sąvoka yra labai plati ir įvairiai interpretuojama. Buitiniu požiūriu žmogaus turtas suprantamas kaip jo turimų daiktų visuma. Viešojoje erdvėje žmogus pripažįstamas turtingu, jei jis turi daug visokių daiktų. Prisiminkime kokią nors istoriją, kai žurnalistai žmogų „pakrikštijo“ milijonieriumi. Būtų įdomu sužinoti, ką jie turėjo galvoje ir kokį kriterijų taikė, priskirdami žmogų prie turtingų žmonių grupės. Įdomu ir tai, kaip sąvoką „milijonierius“ supranta tie žmonės, kurie skaito istorijas apie tikrus ar menamus milijonierius. Jei daiktus įvertintumėme Baltarusijos rubliais, Lietuvoje būtų labai daug „milijonierių“. Taigi vienas iš svarbiausių yra įvertinimo klausimas, apie tai kalbėsime vėliau. Tačiau dar svarbesnis yra sąvokos esmės klausimas. Labai svarbu susitarti,

ką vadinsime turtu. Pirmiausia į galvą ateina mintis apie daiktus, kuriuos turi žmogus. Kalbėdami apie turtą kaip apie daiktus, pirmiausia susiduriame su klausimu, kam tie daiktai priklauso, kitaip sakant, su *teisiniu* turto aspektu. Šiuo požiūriu turtas gali būti suskirstytas į nuosavą ir svetimą turtą (žr. 28 pav.). Atkreiptinas dėmesys, kad įmonės savininko naudojamas jo įmonės turtas teisiniu požiūriu yra ne žmogaus, bet įmonės turtas. Šį dalyką gal sunkoka suvokti, jei žmogus yra vienintelis įmonės savininkas, tačiau kai savininkų yra keletas – po kiek laiko (keleto konfliktų) tampa aišku, kad įmonės turtas nėra nuosavas įmonės savininko turtas. Todėl tokiu turtu naudotis reikėtų kaip bet kokiu svetimu turtu, t. y. sudaryti reikiamas (nuomos, panaudos) sutartis bei mokėti savo įmonei pinigų už jos turto naudojimą.

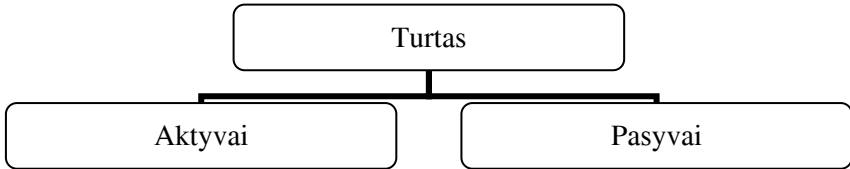
28 pav. Turtas teisės požiūriu

Šis suskirstymas gana gerai išryškina rizikos prarasti turtą laipsnį. Iš susidūrusio su finansiniais sunkumais žmogaus svetimas turtas gali būti tiesiog atimtas, jis negauna jokios kompensacijos už jau įmokėtus už naudojimąsi šiuo turtu pinigus. Nuosavo turto praradimo rizika yra žymiai mažesnė. Tam tikrais atvejais nuosavas turtas gali netgi suvaidinti „finansinės pagalvės“ funkciją.

Kitas turto aspektas – *ekonominis*. Kalbant apie asmeninius finansus šis aspektas yra ypač svarbus, gal net kritinis. Kol nesuvokiama ekonominė turto prasmė, tol turtu bus laikomi brangiai kainuojantys beveičiai blizgučiai.

Ekonominę turto prasmę išreiškia jo paskirtis ir įtaka asmeninių finansų tikslo siekimui. Kitaip sakant, daiktus galima vertinti pagal tai, kiek jie priartina žmogų prie jo finansinio tikslo. Jei turtas suteikia galimybę greičiau pasiekti finansinę laisvę, jis laikytinas turtu. Jei turtas fi-

nansinę laisvę atitolina – šis turtas negali būti laikomas tikru turtu. Ši labai svarbų turto aspektą gerai atspindi 29 pav. parodytas turto skirstymas į aktyvus ir pasyvus⁴³.

29 pav. Turtas ekonominiu požiūriu

Atsižvelgiant į ekonominę naudą turtas skirstomas į aktyvus ir pasyvus. Aktyvai – tai tas turtas, kuris priartina prie finansinės laisvės. Vienas iš pagrindinių finansinės laisvės siekimo būdų yra teigiamo pinigų srauto kūrimas. Kalbant srauto sąvokomis, asmeninių finansų sistemoje atsiranda kokybiškai naujas įplaukų srautas Q^1p . Tai – vadinamosios „pasyviosios įplaukos“.

Pasyvais laikysime tą turta, kuris nutolina nuo finansinės laisvės. Vienas iš būdų – neigiamo pinigų srauto generavimas. Kitaip tariant, asmeninių finansų sistemoje atsiranda kokybiškai naujas išlaidų srautas Q^2p . Tokias išlaidas galima pavadinti „pasyviosiomis išlaidomis“.

Taigi galima konkretizuoti savo asmeninių finansų tikslo siekį. Žmogui reikia kurti kiek galima daugiau aktyvų (turto, duodančio pinigų Q^1p) ir turėti kiek galima mažiau pasyvų (turto, atimančio pinigus Q^2p).

Dabar, sujungę abi aukščiau paminėtas turto klasifikavimo lenteles į vieną, gauname daug papildomos ir naudingos informacijos apie turto valdymą (žr. 8 lentelę).

Aiškliai matyti keturios skirtingos turto rūšys. Pirmoji – *nuosavas aktyvusis* turtas – tai žmogui priklausantis turtas, kuriantis įplaukas. Šio pobūdžio turtas nėra įkeistas, jis paprastai įsigyjamas sukaupus pakankamai pinigų. Nuosavo aktyviojo turto turėjimas ir gyvenimas iš jo finansinės rizikos požiūriu yra saugiausias. Net ir verslo nesėkmės atveju šis turtas neprarandamas.

⁴³ Kiosaki, R.; Lechter, Š. *Pinigų srauto kvadrantas: turtingojo tėčio vadovas, kaip pasiekti finansinę laisvę*. Vilnius: Sirokas, 2005, 261 p.

8 lentelė. Teisinis ir ekonominis turto aspektai

	<i>Nuosavas</i>	<i>Svetimas</i>
<i>Aktyvai</i>	Savas turtas, naudojamas nuosavoms pasyviosioms įplaukoms kurti. „Verslo darymas savais pinigais“	Svetimas turtas, naudojamas nuosavoms pasyviosioms įplaukoms kurti. „Verslo darymas svetimais pinigais“
<i>Pasyvai</i>	Savas, reikalaujantis išlaikymo išlaidų turtas.	Svetimas, reikalaujantis išlaikymo išlaidų turtas. Papildomai reikia išleisti pinigų skoloms gražinti ir palūkanoms mokėti.

Nuosavas pasyvusis turtas – labiausiai paplitusi turto rūšis. Tai – asmeninio naudojimosi turtas, kuriam išlaikyti reikia išleisti pinigų. Valdant turta ir siekiant finansinės laisvės ši turto rūšis turi būti tvarkoma taip, kad būtų kiek galima mažiau nuosavo pasyviojo turto ir jo išlaikymo išlaidos būtų kiek galima mažesnės. Pabrėžtina, kad šioje turto grupėje dar reikėtų išskirti būtinajį ir nebūtinajį turta. Būtinasis turtas – tai toks turtas, be kurio neįmanoma apsieiti. Pirmiausia tai – gyvenamasis būstas. Namų apyvokos daiktai ir baldai taip pat priskirtini prie būtinojo turto. Šiais laikais, matyt, prie būtinojo turto reikėtų priskirti ir transporto priemones, kompiuterinę bei ryšių techniką ir kitą turta, be kurio būtų sunku išsiversti kasdieniame gyvenime. Kiekvienam žmogui ar šeimai reikėtų turėti būtinojo turto sąrašą, nes nuo sąrašo „ilgumo“ priklauso pinigų kiekis (Q^2p), reikalingas šiam turtui išlaikyti.

Prie nebūtinojo turto priskiriamas visas turtas, kuris nėra būtinas kasdieniame gyvenime ir be kurio galima išsiversti be didesnių sunkumų. Tai – prabangos prekės, papildomi namai, automobiliai ir kiti daiktai. Suprantama, kiekvienas žmogus kitaip supranta ribą tarp *būtinybės* ir *prabangos*, tai priklauso nuo jo uždirbamų ir pasyviųjų įplaukų kiekio.

Kalbant apie būtinus pasyvus, svarbu atsižvelgti ir į šio turto *kainą*, ir į jo *išlaikymo* išlaidas. Kaip jau minėta, šios išlaidos turėtų būti kuo mažesnės. Ypač tai pasakytina apie būtinųjų pasyvų išlaikymo išlaidas, nes šis turtas sukuria *pastovų* išlaidų srautą.

Svetimas aktyvusis turtas – pati naudingiausia pinigų srauto požiūriu turto grupė. Tai – vadinamasis „verslo darymas svetimais pinigais“. Esant palankioms sąlygoms ir turint neeilinių sugebėjimų galima sukurti pinigų srautą vien tik iš idėjos ir skolintų pinigų. Šiuo atveju nebereikia ilgai taupyti, kad būtų galima pradėti nuosavą verslą (arba investuoti). Tačiau tai – ir pati rizikingiausia turto grupė, nes pasikeitus ekonominei situacijai ar nesėkmės atveju prarandamas ne tik skolintas svetimas turtas, galima prarasti ir savo per ilgą laiką užgyventą turtą. Būtina turėti ir specialiųjų gebėjimų, nes reikia ne tik įgyvendinti sugalvotą verslo idėją, bet ir sugebėti balansuoti pinigų įplaukas, kurias kuria toks turtas, su jo išlaikymo bei skolos aptarnavimo išlaidomis.

Svetimas pasyvusis turtas – tai turtas, kuris neduoda pinigų, bet jam išlaikyti tenka leisti savus pinigus. Šiai grupei paprastai priklauso skolon įsigytas asmeninio naudojimosi turtas. Kaip ir nuosavą pasyvųjį turtą, taip ir šios grupės turtą naudinga papildomai suskirstyti į būtinąjį ir nebūtinąjį turtą. Būtinasis, kaip jau buvo kalbėta, – tas turtas, be kurio apsieiti sunku.

Pinigų srauto požiūriu ši turto rūšis yra blogiausia, nes reikia pinigų ne tik tokiam turtui išlaikyti, bet dar ir skolai grąžinti bei palūkanoms mokėti. Todėl turint šio turto reikėtų labai atsakingai apsvarstyti, ar jis būtinas. Jeigu turtas tikrai reikalingas, tuomet reikėtų jį perkelti į *nuosavo pasyviojo* turto grupę. Tai galima padaryti kiek galima skubiau grąžinant skolas. Turto išlaikymo išlaidos, suprantama, lieka, tačiau išvengiama skolos grąžinimo ir aptarnavimo išlaidų.

Apibendrinant galima pasakyti, kad pinigų srauto požiūriu tinkamiausias, bet labai rizikingas yra *svetimas aktyvusis* turtas. Labai geras ir saugus yra *nuosavas aktyvusis* turtas. *Savo pasyviojo* turto turėtina tiek, kiek tikrai yra reikalinga, o *svetimo pasyviojo* turto reikėtų vengti. Verta suvokti, kad šis turtas yra aktyvas, bet ne tam, kas jį naudoja, o tam, kam šis turtas priklauso.

2. Balansas

Turtas ir skolos

Žinodami pinigų srauto matavimo, valdymo ir balansavimo principus ir suvokdami turto esmę, matome, kad turtas yra viena iš asmeninio pinigų srauto priežasčių. Kiekvienam žmogui ar šeimai, turintiems kokio nors turto, tenka išleisti dalį savo pinigų šiam turtui išlaikyti. Kitais žodžiais tariant, jei žmogus yra „turtingas“ (turi daug turto), jis už tai turi atidirbti.

Tyrimas:

Suskirstykite savo turimą turtą taip, kaip parodyta 8 lentelėje. Kurioje srityje jis telkiasi?

Kai kuriems žmonėms šis tyrimas atveria akis

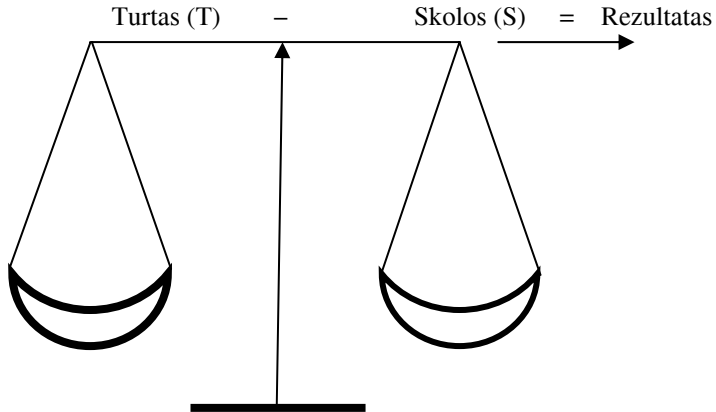
Vidutinio statistinio lietuvio turtas paprastai telkiasi *nuosavų* ir *skolintų pasyvų* dalyse. Ženkliai mažiau turto yra *nuosavų aktyvų* ir labai mažai *svetimų aktyvų* dalyse.

Kyla klausimas, koku būdu „pasverti“ turimą turtą ir nustatyti, ar žmogus yra turtingas, ar tik „turtingas“. Turto klasifikavimas į šį klausimą atsakyti nepadedą.

Mums reikalingas „svėrimo mechanizmas“, kuris leistų įvertinti, kiek turto požiūriu „vertas“ žmogus. Kartą jau pasitelkėme svarstyklės. Padarykime tą dar kartą tirdami teisinį turto aspektą (žr. 30 pav.).

Į kairę svarstyklių lėkštę įdėję turtą, o į dešinę sudėję visas turimas skolas gauname įdomų ir informatyvų rezultatą. Kai turtas viršija skolas – galima sakyti, kad žmogus yra turtingas, nes rezultatas (pavadinkime jį kapitalu – KA) yra teigiamas. Jei skolos viršija turtą, žmogus yra ne

turtingas, bet prasiskolinęs, nes savo turto neturi, o naudojasi svetimu turtu. Tą aiškiai parodo minuso ženklas prie kapitalo skaitinės reikšmės.

30 pav. Turto ir skolų matavimas

Iki šiol dar nekalbėjome apie turto vertę. Pradėjus lyginti turtą su turimomis skolomis, ši klausimą būtina aptarti. Nuo to, kaip bus įvertintas turtas, priklauso matavimo rezultatas. Panagrinėkime paprastą pavyzdį. Žmogus prieš dvejus metus pirkė butą už 250 000 Lt. Šiam butui įsigyti pasiėmė 200 000 Lt paskolą. Šiuo metu buto rinkos kaina 150 000 Lt, likusi negražinta skolos dalis yra 180 000 Lt. Koks yra turto ir skolos palyginimo rezultatas?

Jei palyginsime buto pirkimo kainą su esama skola – gausime teigiamą optimistinį įvertinimą. Tačiau ar toks įvertinimas teisingas? Turto realią vertę *konkrečiu metu* parodo jo rinkos kaina (suma, už kurią galima parduoti turtą). Tai nereiškia, kad tas turtas būtinai bus parduodamas. Šiuo atveju vertinama tik *galimybė* parduoti už konkrečią sumą. Tuomet, jei lyginsime buto rinkos kainą ir skolą, gausime visiškai kitokį – neigiamą rezultatą, –30 000 Lt. Šis skaičius reiškia, kad, pardavęs turimą butą ir visus pinigus paskyręs skolai gražinti, žmogus dar lieka skolingas nemenką pinigų sumą. Tai – situacija, kai turto jau nebėra, o skolų dar lieka, todėl kreditoriai gali pradėti reikšti pretenzijas į kitą to žmogaus turtą.

Reikia atkreipti dėmesį, kad bet koks kintančios situacijos vertinimas, kai laikas yra „sustabdomas“, turi trūkumų. Ypač kalbant apie turto ir skolų santykį. Viena kartą įvertinta situacija nebūtinai lieka tokia pat visą laiką. Ilgainiui padėtis keičiasi. Todėl reikalingas periodinis vertinimas. Tai padaryti ne visada paprasta.

Svarbu suvokti ir tai, kokie veiksniai nulemia turto ir skolų santykio kitimą. Turtas taip pat yra asmeninių finansų dalis. Pinigai⁴⁴, pavirtę turtu, kurio gyvavimo laikas yra ilgas (namas, automobilis), sistemoje „užsiguli“ žymiai ilgiau ir juda daug lėčiau. Be to, pinigai, tapę turtu, tam tikra prasme „praranda“ savo pradinę vertę. Jau kalbėjome, kad turto, nusipirkto už konkrečią kainą, vertė nuo jo įsigijimo momento pradeda svyruoti. Mūsų pavyzdyje buvo vertė nuo pradinės kainos per porą metų nukrito 100 000 Lt. Taigi nieko nedarant turto pradinė kaina (ji tuo metu buvo ir rinkos vertė) nuo 250 000 Lt sumažėjo iki dabartinės rinkos kainos – 150 000 Lt. Dėl šios priežasties kairioji svarstyklių lėkštė pradeda kilti į viršų. Taip atsitinka tik todėl, kad pinigai, „gulintys“ bute, „palengvėjo“ (krito jų vertė) dėl veiksnių, nepriklausančių nuo žmogaus.

Galimas ir kitas variantas. Palankiomis ekonominėmis sąlygomis pinigai, pavirtę turtu, pradeda „sunkėti“ (padidėja jų vertė). Mūsų pavyzdyje buvo rinkos kaina pradeda kilti. Dėl to kairioji svarstyklių lėkštė leidžiasi ir rezultatas gerėja. Visa tai vyksta nepriklausomai nuo žmogaus valios. Taigi matyti, kad asmeninių finansų būklė (apskaičiuotas rezultatas) gali pasikeisti vien dėl *pasikeitusios ekonominės situacijos*, kai turimas turtas brangsta arba pinga.

Kitas veiksnys, darantis įtaką turto ir skolų santykiui, „guli“ dešinėje svarstyklių lėkštėje. Tai – skolos. Skolos „vertė“ yra pinigų suma, kurią žmogus turi gražinti kreditoriui ateityje per numatytą laiką. Pinigų srauto požiūriu tai – būsimos pinigų išlaidos. Skola yra reiškinys asmeninių finansų sistemoje, sukuriantis papildomą išlaidų srautą Q^2p . Tai yra pasyvusis išlaidų srautas, kuris, vieną kartą atsiradęs, nebepriklauso nuo žmogaus valios ir finansinės situacijos. Kadangi Lietuvoje šiuo metu nėra fizinio asmens bankroto įstatymo, visa skolos suma bet kuriuo atveju turės būti gražinta kreditoriui.

Kadangi skolos „vertė“ nuo išorinių sąlygų nepriklauso⁴⁵, vieninte-

⁴⁴ Ekonominiu požiūriu patys pinigai yra turtas. Tačiau aiškumo dėlei kalbėsime apie pinigus ir kitą turtą skyrium.

⁴⁵ Išskyrus tuos atvejus, kai skolos paimtos kita valiuta nei gaunamos įplaukos ir dėl valiutų kursų svyravimo keičiasi bendra skolos suma.

lis būdas ją mažinti ir taip pakeisti turto ir skolų santykį savo naudai yra skolos gražinimas. Kas kartą gražinant skolos dalį, jos „svoris“ sumažėja, ir dešinioji svarstyklių lėkštė pakyla, rezultatas gerėja.

Kaip matome, esamos skolos valdymo priemonės yra gana ribotos. Iš esmės galimas tik vienas veiksmas – skolų gražinimas. Todėl vertinti skolų įtaką savo asmeniniams finansams reikėtų dar iki jos atsiradimo. Paprastai skolos atsiranda dėl dviejų dalykų. Pirmiausia tai – *turto pirkimas skolon*. Tai – tas atvejis, kai pasiskolinti pinigai pirmiausia tarytum „atsigula“ į kairę svarstyklių lėkštę, o skola į dešinę. Tačiau realiai žmogus pinigų negauna. Jie „transformuojasi“ į turta, kurio pradinė vertė, kaip jau minėta, yra lygi pinigų sumai, sumokėtai už tą turta. Tokia operacija turto ir skolų pusiausvyros nepakeičia, nes abiejose svarstyklių lėkštėse atsiranda vienodos pinigų sumos. Ilgainiui pradeda veikti jau aptarti veiksniai. Pradeda keistis nusipirkto turto rinkos vertė (potenciali pardavimo kaina). Todėl turtas arba „sunkėja“ arba „lengvėja“ taip keisdamas kapitalo dydį.

Antra skolų atsiradimo priežastis – skolinimasis einamosioms išlaidoms, vadinamosios *vartojimo paskolos*. Šitokios paskolos skiriasi nuo anksčiau aptartų, nes pinigai „nuplaukia“ vamzdžiu nesukurdami jokio turto, tačiau skolos suma atsigula į dešinę lėkštę. Tokia operacija tuoj pat pakeičia turto ir skolų pusiausvyrą ir pablogina rezultata. Vienintelis būdas pagerinti šią situaciją – uždirbti pinigų ir juos išleisti ne savo reikmėms, bet skoloms gražinti. Tada skolos „svoris“ sumažėja, ir rezultatas pradeda gerėti.

Patogumo dėlei 27 pav. pavaizduotą ir aprašytą idėją reikėtų paversti paprastais skaičiavimais. Praktiška sudaryti ataskaitą, kurią vadinsime balansu (žr. 9 lentelę). Labai svarbu tai, kad balansas yra sudaromas konkrečiai datai, nes jis matuoja momentinę situaciją. Ši situacija vėliau pasikeičia.

9 lentelė. **Turto ir skolų balansas**

20... m. mėn. d.

<i>Turtas</i>	<i>Vertė</i>	<i>Skolos</i>	<i>Vertė</i>
		Skolų (S) iš viso	
		Kapitalas (KA = T – S)	
Turto (T) iš viso		Skolų (S) + Kapitalo (KA) iš viso	

Atkreipkite dėmesį, kad balanso formoje skolas ir rezultatai surašėme į dešinę pusę. Taip gaunama lygybė:

$$T = S + KA. \quad (5.1)$$

Ši lygybė turi gilią ekonominę prasmę. Pirmiausia iš jos matyti, kiek žmogaus ar šeimos turto priklauso pačiam žmogui ar šeimai (KA) ir į kurią turto dalį gali pretenduoti kreditoriai (S). Kai $T = KA$, žmogus neturi jokių skolų ir visas turtas yra jo nuosavas turtas. Kai $T = S$, žmogui jo turimas turtas nepriklauso, tai yra svetimas turtas. Sąvoką *svetimas* čia vartojame ne juridiniu požiūriu (turtas gali būti registruotas ir žmogaus vardu), bet atsižvelgdami į teisinį aspektą (galimybę kreditoriams pareikšti pretenzijas į žmogaus turta).

Iš pateiktos lygybės aiškiai matyti ir tai, kaip asmeninių finansų situaciją pakeičia sprendimai, susiję su turto įsigijimu ir skolų atsiradimu. Matyti, kokie finansiniai sprendimai pablogina finansinę situaciją (padidina kreditorių pretenzijų į turta dydį), o kokie ją pagerina (sumažina kreditorių pretenzijų į turta dydį).

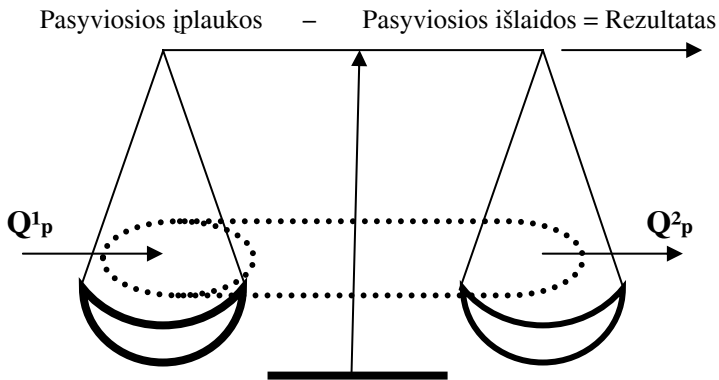
Turint tokį „įrankį“ ir suvokiant jame pateikiamų duomenų prasmę, periodiškai (kartą per ketvirtį, pusmetį, bet ne rečiau kaip kartą per metus) galima sudaryti dar vieną asmeninės buhalterijos ataskaitą, kuri tarptum atsakytų į klausimą „Kiek aš vertas?“. Vertę šiuo požiūriu parodytų kapitalo rodiklis (KA). Tada jau galima vėl grįžti prie klausimo „Ką laikysime milijonieriumi?“. Panašu, kad dabar atsakymas turėtų kiek kitokią, ne buitinę, prasmę. Dabar gana aiškiai matyti, kad turtingumo samprata sietina ne tik ir ne tiek su turimo turto kiekiu, o labiau su tuo, *kiek* to turimo turto priklauso žmogui. Perfrazavus galima būtų sakyti, kad kapitalo rodiklis parodo, kiek turto yra *vertas* žmogus ar šeima.

Aktyvai ir pasyvai

Turto nagrinėjimas teisiniu aspektu atskleidė svarbią asmeninių finansų sistemos pusę. Tačiau to nepakanka, kad galėtume įvertinti turimo turto įtaką pinigų srautams. Todėl būtina turta išanalizuoti dar ir pinigų srauto požiūriu. Kaip jau minėta, turtui išlaikyti gali reikėti pinigų išlaidų, bet turtas gali kurti pinigų įplaukas, jei tikslingai to siekiama. Todėl turta šiuo požiūriu suskirstėme į *aktyvus* ir *pasyvus*. Aktyvais pavadinti

nome turta, kuriantį pinigų įplaukas, o jas pavadiname *pasyviosiomis įplaukomis* (Q^1_p). Pasyvais pavadiname turta, kuris kuria išlaidas, vadinamas *pasyviosiomis išlaidomis* (Q^2_p).

Kadangi mus dabar domina turimo turto įtaka asmeninių pinigų srautams, šį kartą vertinsime nebe turta, o jo turėjimo pasekmes – *pinigų srautus*. Pasinaudosime jau gerai pažįstamu „įrankiu“ – svarstyklėmis. Padėję ant svarstyklių lėkščių pasyviašias įplaukas ir pasyviašias išlaidas (žr. 31 pav.), turime dar vieną labai reikšmingą asmeninių finansų sistemai rezultatą.

31 pav. Pasyviųjų pinigų srautų matavimas

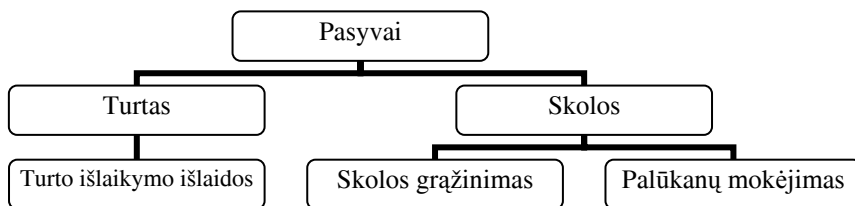
Tada, kai pasyviosios įplaukos yra didesnės už pasyviašias išlaidas, rezultatas (pavadinsime jį pasyviuoju rezultatu – PR) yra teigiamas. Tai reiškia, kad žmogaus aktyvai generuoja daugiau pinigų įplaukų negu reikia išleisti pinigų to žmogaus pasyvams išlaikyti. Tada, kai pasyviosios įplaukos yra mažesnės už pasyviašias išlaidas, rezultatas yra neigiamas. Tai reiškia, kad aktyvų kuriamų pinigų neužtenka pasyvams išlaikyti.

Pirmasis atvejis, kai aktyvai „išlaiko“ ne tik pasyvus, bet dar ir lieka pinigų žmogaus einamosioms išlaidoms, ir yra jau anksčiau suformuluotas asmeninių finansų siekis. Jau minėjome, kad asmeninių finansų sistemą verta kurti taip, kad aktyvai, tiksliau, jų kuriamas pasyvusis pinigų

srautas, leistų žmogui gyventi pačiam nedirbant dėl pinigų. Tada, kalbant srauto terminais, žmogus galėtų atsitraukti nuo „vamzdžio“ ir „nubepilti“ į asmeninių finansų sistemą pinigų savo rankomis. Sistema veiktų automatiškai, aktyvai išlaikytų jų turėtoją.

Antrasis atvejis, kai turime neigiamą pinigų srauto pasyvų rezultatą, reiškia, kad pasyvai „suryja“ visas aktyviausias įplaukas ir jiems išlaikyti dar reikia papildomų pinigų. Tada „turtingas žmogus“ turi dirbti ne tik tam, kad patenkintų savo poreikius, bet ir kad išlaikytų savo turimus pasyvus. Todėl toks žmogus priverstas ieškoti galimybės padidinti savo įplaukas užsiimdamas papildoma veikla (A^1) arba labai didindamas savo paslaugų kainą (v^1). Garsiems menininkams, atlikėjams, sportininkams tai kartais pavyksta.

Tyrinėjant pasyviuosius pinigų srautus galima pastebėti, kad pasyviųjų išlaidų srautą generuoja ne tik pasyvusis turtas, bet ir skolos. Todėl prie pasyvų būtina priskirti dar ir visas skolas. Tuomet pasyvų struktūra būtų tokia, kaip parodyta 32 pav.

32 pav. Pasyvai ir jų kuriamos išlaidos

Turto išlaikymo išlaidas jau minėjome, kai nagrinėjome išlaidų valdymo klausimą. Šios išlaidos priskiriamos prie sunkiai valdomų po to, kai jos atsiranda. Todėl apie turto išlaikymo išlaidas geriausia svarstyti prieš turtą įsigyjant, bet ne po to, kai tas turtas jau nupirktas. Pavyzdžiui, perkant automobilį, verta žinoti, kiek kainuoja jo aptarnavimas ir kokios šio automobilio kuro sąnaudos. Jei matoma, kad jo išlaikymas kainuoja brangiai ir prireiks papildomų pastangų, galbūt verta mąstyti apie mažiau kainuojantį automobilį. Jau turint daug kainuojantį (išlaikymo požiūriu) automobilį, sunku reikšmingai sumažinti jo išlaikymo išlaidas. Panaši situacija ir su namais ir butais, esančiais saugomose teritorijose. Dažnai įsigiję tokį būstą žmonės labai nemaloniai nustemba sužinoję,

kad reikės papildomai mokėti nemažai pinigų už teritorijos apsaugą, jos tvarkymą ir kitas paslaugas, apie kurias jie nežinojo pirkdami turta.

Norint „diagnozuoti“ esamą situaciją, pradedant kvalifikuotai valdyti asmeninius finansus, rekomenduojama atlikti viso turimo turto inventorizaciją ir pasidaryti išlaidų, susijusių su turto valdymu, sąrašą (žr. 10 lentelė).

10 lentelė. **Turto išlaikymo išlaidos**

Turtas			Suma per mėnesį skaičiuojant metams
		Išlaidos	
Kiekvieno mėnesio išlaidos			
1. ...			
2. ...			
	Sezoninės išlaidos	Suma per sezono mėnesį	
1. ...			
	Metinės	Suma	
1. ...			
	Vienartinės	Suma	
1. ...			
Turto išlaikymo išlaidos vidutiniškai per mėnesį			

Tokiame sąrašė kiekvienam turto vienetui reikėtų išskirti kiekvieno mėnesio išlaidas, sezonines išlaidas (pvz., žiemą – už būsto šildymą) ir metines išlaidas (pvz., turto draudimo). Be to, planuojant išlaidas keletams metams į priekį, reikia įvertinti ir galimas turto remonto išlaidas. Taip bus galima įvertinti, kiek vidutiniškai per mėnesį reikia pinigų kiekvienam turimo turto vienetui išlaikyti.

Kita pasyvų grupė – skolos. Su skolų grąžinimu ir palūkanų mokėjimu susijęs išlaidų srautas galėtų būti pavadintas *padidintos rizikos* srautu dėl dviejų priežasčių. Pirma, skolos grąžinimas yra privalomas ir be specialaus susitarimo su kreditoriumi negali būti atidėtas arba sumažintas. Jei skolos grąžinimo sąlygos pažeidžiamos, kreditorius turi teisę imtis sankcijų, kad užtikrintų skolos grąžinimą. Kritiniu atveju kreditorius gali pareikšti pretenzijas į skolininko turta. Antra, žmogus skolindamasis dažniausiai neįvertina *tikrosios sumos*, kurią jam reikės grąžinti kreditoriui.

Klausimas:

Kiek kainuoja už 150 000 Lt parduodamas butas jį perkant skolon? Pradinis įnašas – 50 000 Lt. Paskola suteikiama su 5 proc. metinėmis palūkanomis per visą paskolos mokėjimą. Paskolos terminas – 10 metų.

Šis klausimas paprastas tik iš pirmo žvilgsnio

Pakalbėkime apie antrąją rizikos priežastį plačiau. Mažai žmonių be didelių pastangų sugeba tiksliai apskaičiuoti sumą, kurią per 10 metų reikėtų sumokėti už butą esant nurodytoms sąlygoms. Galima kreiptis į banką ir gauti paskaičiavimą, kokią sumą reikės mokėti kiekvieną mėnesį. Mūsų atveju ši suma būtų 1060,67⁴⁶ Lt per mėnesį. Taigi per 10 metų kas mėnesį mokant šią sumą už 100 000 Lt bus sumokėta 127 281 Lt. Skirtumą – 27 281 Lt – sudaro paskolos palūkanos.

Iš pateiktų skaičių matyti, kad per 10 metų už perkamą butą reikės sumokėti ne 150 000 Lt, bet 172 281 Lt. Tai kiek iš tikrųjų kainuoja šitas butas? Pasvarstykime buitškai. Jei perkate kokį nors daiktą skolon ir pasižadate per tam tikrą laiką už tą daiktą sumokėti konkrečią sumą pinigų, – matyt, ta suma, kurią sumokėsite, ir yra perkamo daikto kaina. Kuo skiriasi kokio nors daikto pirkimas nuo buto? Atsakymas paprastas. Imdamas būsto paskolą žmogus beveik niekada nemato galutinės mokėsimos sumos⁴⁷. Jis paprastai žino tik tai, kiek reikės mokėti kiekvieną mėnesį. Todėl žmogaus galvoje „užsifiksuoja“ ta kaina, dėl kurios jis derasi su daikto (mūsų atveju buto) pardavėju, visiškai ignoruodamas tai, kad už kitą daiktą (pinigus) jis taip pat sumokės kreditoriui.

Kaip žinoma, pinigų pirkimo kaina yra palūkanos. Darytina išvada, kad skolon perkamo daikto įsigijimo kaina yra:

Įsigijimo kaina = Pardavėjo kaina + Paskolos palūkanos.

⁴⁶ Šią sumą galima apskaičiuoti programa *Excel* naudojant funkciją *PMT*.

⁴⁷ Objektivumo dėlei reikia pasakyti, kad konkrečią sumą galima nustatyti tik tuo atveju, kai paskolos sąlygose numatytos fiksuotos palūkanos. Jei paskola paimta su kintamomis palūkanomis – galutinės mokėjimo sumos tiksliai apskaičiuoti *neįmanoma*.

Todėl mūsų aptariamo buto kaina yra ne 150 000 Lt, bet 172 281 Lt. Tai – buto vertė, įrašytina į balansą, kurio forma pateikta 9 lentelėje.

Taigi antroji priežastis, dėl kurios skolų lemiamas išmokų srautas yra laikytinas rizikingu, – tai, kad žmogus, vertindamas savo asmeninių finansų būklę, „nemato“ tikros pirkto turto kainos ir nežino tikrojo savo skolų dydžio. Prisiminę, kad nuo išorinių sąlygų priklauso tik turto rinkos vertė (ji gali mažėti ar didėti), o skolų vertė lieka ta pati, matome, kad neteisingi skaičiai gali rodyti gerą finansų būklę, nors iš tikrųjų ji nėra gera.

Iš visko, kas pasakyta apie skolas, gali susidaryti įspūdis, kad skolos – išradimas žmonėms apgaudinėti. Tai nėra teisingas požiūris. Skolos yra tik finansinis įrankis, skirtas konkrečioms tikslams. Jos, kaip ir bet koks įrankis, tarkime, plaktukas, gali būti ir labai naudingos, ir labai žalingos. Plaktuku galima įkalti vinį ir trinktelėti sau per pirštus. Nuo to plaktukas netampa nei geresnis, nei blogesnis. Viskas priklauso nuo to, kas ir kaip naudoja įrankį. Taip ir su skolomis. Protingai jomis naudojantis galima pasiekti neįtikėtinų rezultatų. Tačiau nemokšiškumas gali pridaryti daug bėdų. Todėl literatūroje teikiama skolų skirstymą į „geras“ ir „blogas“ skolas⁴⁸ būtų teisinga tiesiogiai sieti su „gerais“ (išprususiais) ir „blogais“ (finansišškai neišsilavinusiais) *paskolų naudotojais*.

Blogomis skolomis laikomos tokios skolos, kurių pasekmė yra pinigų išlaidų atsiradimas. Jau kalbėjome apie tai, kad, paėmus paskolą ir už ją išsigijus pasyviojo turto, „pasigaminami“ iš karto du pinigų išlaidų srautai: vienas pasyviajam turtui išlaikyti, kitas – skoloms ir palūkanoms mokėti. Pasiėmus vartojimo paskolą, sukuriamas vienas išlaidų srautas: paskolos gražinimo ir palūkanų mokėjimo.

Geromis skolomis laikomos tokios skolos, kurių pasekmė yra ne pinigų išlaidos, bet pinigų įplaukos. Čia paminėsime tik gerų skolų esmę. Pagrindinis gerų skolų požymis yra tas, kad jos imamos *aktyvams* išsigyti. Kitaip sakant, skolinamasi tam, kad būtų galima nusipirkti arba sukurti „vištą, dedančią auksinius kiaušinius“. Kalbėdami apie turto esmę, šitokią turtą pavadino *svetimu aktyviuoju*, tai – verslo darymas svetimais pinigais.

Kai aktyvai kuriami skolinantis, susiduriama su papildomais skaičiavimais ir vertinimais lyginant su tuo atveju, kai aktyvai kuriami in-

⁴⁸ Kiyosaki, R.; Lechter, Š. *Turtingo tėčio vadovas, kaip tapti turtingam neatsisakant kreditinių kortelių: paverskite blogą skolą gera skola*. Vilnius: Sirokas, 2006, 128 p.

vestuojant savo turimus pinigus. Kad turtas taptų *svetimu aktyviuoju*, nepakanka turto nusipirkti skolon. Dar reikia, kad tas turtas pradėtų kurti pinigų įplaukas, kurios būtų didesnės negu skolos gražinimo ir palūkanų mokėjimo išlaidos, formulė būtų tokia:

$$Q^1\text{turto} > Q^2\text{skolos.} \quad (5.2)$$

Tik šią sąlygą atitinkanti skola yra *gera*, nes leido įsigyti tokį aktyvą, kurio pinigų įplaukų srautas padengia skolos mokėjimo srautą. Todėl, norint turėti tik gerų skolų ir stebėti, kad pasikeitus situacijai jos nevirstų blogomis, pravartu periodiškai palyginti skolon įgyto turto įplaukas su skolos išlaidomis. Tai būtų tarytum atskiras balansas kiekvienam aktyvo ir skolos junginiui.

Siekdami išmatuoti visus pasyviuosius pinigų srautus, remsimės 31 pav. parodyta ir vėliau detalizuota idėja ir taikysime mums jau pažįstamą pinigų srauto ataskaitos formą (žr. 11 lentelę). Šioje ataskaitoje vertinami aktyvų ir pasyvų kuriami pinigų srautai.

11 lentelė. **Pinigų srauto ataskaita mėn.**

<i>Pasyviosios įplaukos</i>	<i>Suma</i>	<i>Pasyviosios išlaidos</i>	<i>Suma</i>
Turtas		Turtas	
		Skolos	
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) iš viso		Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) iš viso	
Pasyvusis rezultatas (PR = Q^{1p} – Q^{2p})			

Kaip matyti, ši ataskaita „sveria“ nebe patį turtą ir skolas, kaip nagrinėjant turto ir skolų balansą, bet jų turėjimo pasekmes – *pinigų srautus*, susijusius su tuo turtu ir skolomis. Pinigų srauto ataskaita šiuo atveju parodo, kiek turimi aktyvai *duoda*, o pasyvai *atima* iš žmogaus pinigų per mėnesį. Iš apskaičiuoto rezultato labai aiškiai matyti, ar konkretus žmogus, valdydamas savo finansus, artėja prie finansinės laisvės, ar nuo jos tolsta. Kai rezultatas PR viršija pinigų kiekį, reikalingą pragyventi (jį detaliai nagrinėjome kalbėdami apie išlaidų rūšis, žr. 18 pav.), tada asmeninių finansų tikslas yra pasiektas. Jei tikslas dar nepasiektas – reikia

prie siekiamos finansinės laisvės priartinančių papildomų pastangų ir investicijų į aktyvus.

3. Investavimas

„Pinigai daro pinigus“

Paprastai žmonės nori tikėti tuo, kad, užsidirbus tam tikrą pinigų sumą ir juos kažkur investavus, pinigai patys savaime pradės daugintis ir leis pasiturimai gyventi jų šeiminiukui. Retai mąstoma apie tai, kur ir kaip galima investuoti.

Kausimas:

Jei turite investicijų, ar galite pasakyti, koks yra investavimo rezultatas. Kaip nustatote rezultata? Jei rezultatas teigiamas, kaip konkrečiai jis pasireiškia?

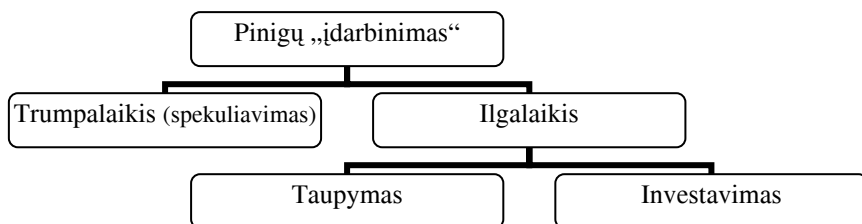
Nemažai žmonių nežino, kokia jų „investicijų“ vertė ir ką jie su jomis darys

Nagrinėdami įplaukų valdymą minėjome keturis verslo požymius. Pirmasis yra toks: kur yra problema – ten galima padaryti verslą. Tai, kad dauguma žmonių neišmano apie investavimą, yra tų žmonių problema. Be to, ši problema sąmoningai išpučiama reklamos tikslais. Ekonominio kilimo laikotarpiu žmogus, turintis „atliekamų“ pinigų, kartais jausdavosi tiesiog nesmagiai, jei jų „neinvestuodavo“, nes jam buvo nuolat kalama į galvą, kad „pinigai turi daryti pinigus“. Jei pinigai tiesiog saugiai guli, jie netenka savo vertės, todėl juos esą tiesiog būtina investuoti.

Jeį yra problema, yra ir galinčių arba norinčių ją spręsti. Buvo ir tebėra daugybė konsultantų, besisiūlančių padėti investuoti ir taip nuimti nuo mūsų pečių tą nepakeliamą „nedirbančių pinigų“ našą. Tačiau reikia atsiminti, kad investavimas yra tų žmonių verslas, taip jie užsidirba savo gyvenimui. Tada iš tiesų „pinigai dirba“. Tik klausimas kam. Ži-

nomas atvejis, kai vienas bankas klientams suteikė paskolų, kad jie galėtų įsigyti to paties banko platinamų finansinių priemonių. Iš pradžių tokios „investicijos“ atrodė labai patrauklios, nes jų vertė augo. Tačiau prasidėjus finansinei krizei investicijų vertė smarkiai nukrito, bet skola liko tokia, kokia buvo. Pardavę šias investicijas, nemažai klientų liko skolingi bankui.

Kad turimi pinigai atneštų kuo daugiau naudos, pravartu žinoti, ką galima su jais daryti (žr. 33 pav.).

33 pav. Pinigų „įdarbinimas“

Kaip matyti iš paveikslo, galimi trys būdai prasmingai panaudoti pinigus. Pirmas būdas – tai trumpalaikis jų „įdarbinimas“: perkama pigiau, o parduodama brangiau. Tai yra spekuliacija, kurio investavimu pavadinti negalima, nes žmogus dirba pats tiesiogiai. Tai, kuo žmogus prekiauja, neturi jokios reikšmės, nes žmogaus įplaukų šaltinis yra ne I – investitoriaus zona, bet L – laisvo prekiautojo zona. Net ir tada, kai žmonės save laiko investuotojais todėl, kad perka ir parduoda akcijas ar kitus vertybinius popierius, jie iš esmės nesiskiria nuo paprastų prekiautojų. Jie patys sau užsidirba pragyvenimui, o kai pasitraukia iš aktyvios prekybos, jų įplaukų šaltinis nutrūksta. Todėl spekuliacijos pinigai savaime nedirba. Jie greičiau yra priemonė, padedanti pinigų šeimininkui užsidirbti daugiau pinigų.

Kiti pinigų naudojimo būdai yra ilgalaikiai. Tai – taupymas ir investavimas. Taupymo funkcija – sukaupti tam tikrą pinigų kiekį numatytiems tikslams. Tikslai gali būti įvairūs. Kalbėdami apie asmeninių finansų sistemą ir jos funkcionavimą, išsiaiškinome, kad kiekvienam žmogui arba šeimai reikalingos tam tikros saugumo atsargos. Todėl dalis sutaupytų pinigų turi patekti į šį rezervą ir „dirbti“ kaip apsauga nuo

finansinių netikėtumų. Kitas taupymo aspektas – pinigų atidėjimas ateities pirkiniams. Tai – situacija, kai išleidžiami ne visi gauti pinigai, dalis jų atidedama ateičiai. Skirtingai nuo finansinio saugumo atsargų, kurios gali būti naudojamos tik kritiniais atvejais, šios sutaupytos sumos gali būti naudojamos didesniems pirkiniams, atostogoms ir kitiems numatytiems iš anksto dalykams. Sutaupyti pinigai gali būti naudojami ir nenumatytiems iš anksto dalykams, pavyzdžiui, nelaimingų atsitikimų, avarių padariniams palengvinti ir pan. Dar vienas sutaupyto pinigų panaudojimo būdas – papildoma pensija: per aktyvų gyvenimą uždirbtų pinigų dalis atidedama pensijai ir tada šie pinigai po truputį leidžiami taip sau užsitikrinant patogų gyvenimą pensijos metu. Taupymo pinigai pradeda „dirbti“ po gana ilgo laiko ir jų paskirtis yra užtikrinti savo šeiminko senatvės gerovę.

Taupymą reikėtų suprasti kaip paprastą pinigų kaupimą sąskaitose ir indėliuose. Jeigu pinigai „įdedami“ į koki nors turta, siekiant apsaugoti juos nuo nuvertėjimo arba gauti naudos, tai jau nebe taupymas, o investavimas.

Investavimas – tai pinigų „įdarbinimas“ siekiant kuo didesnės naudos. Šis pinigų naudojimo būdas yra ilgalaikis, tuo ir skiriasi nuo pinigų naudojimo spekuliacijai. Kiek investuojami pinigai „padaro“ pinigų ir kiek prie to reikia prisidėti pačiam žmogui – kitas klausimas.

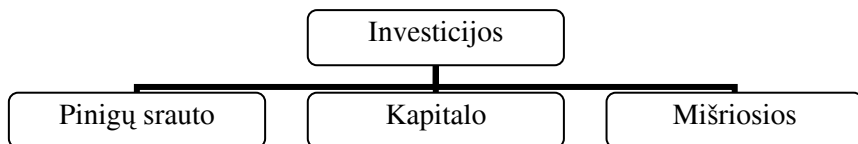
Investicijų rūšys

Norint tapti finansiškai laisvam, reikia taip „įdarbinti pinigus“ (sukurti aktyvus), kad įplaukos iš zonų VIA (žr. 22 pav.) būtų pakankamos ir padengtų visas gyvenimo išlaidas. VIA zonų aktyvai sukuriama investuojant.

Verta pasakyti, kad suvokti investavimą vien tik kaip pinigų įdėjimą į įvairius aktyvus yra kiek per siaura. Investavimu galėtume laikyti ne tik pinigų, bet ir kitų išteklių įdėjimą į aktyvus. Aktyvų galima ne tik nusipirkti, bet ir susikurti. Verslą galima sukurti pačiam arba nusipirkti jau veikiančią įmonę (V zona). Namą, kurį vėliau nuomositės, galima pasistatyti arba pirkti jau pastatytą (I zona). Honorarą už kūrinio autorystę galima gauti sukūrus tokį kūrinį arba nusipirkus jo autoriaus teises (A zona).

Todėl galima teigti, kad *investavimas yra idėjų, laiko, žinių ir pinigų aukojimas kuriant aktyvus*. Sąvoka „aukojimas“ parinkta todėl, kad investuojant sąmoningai atsisakoma vartojimo dabar dėl galimybės vartoti vėliau. Investuojant visuomet tikimasi, kad ateities vartojimo nauda bus didesnė (ar bent ne mažesnė) negu tas vartojimas, kurio buvo atsisakyta dabar. Kitaip sakant, investuojant viliamasi ateityje gauti ekonominės naudos. Labai svarbu atsakyti sau į klausimą: kada ir kokios ekonominės naudos norime gauti atsisakydami vartoti dabar (gero ir patogaus gyvenimo)? Jei investuodami siekiame užsitikrinti saugią ir patogią ateitį, kada ši ateitis turėtų „ateiti“?

Pagal tai, kada siekiama gauti ekonominės naudos, galima skirti trijų rūšių investicijas (žr. 34 pav.).

34 pav. Investicijų rūšys

Pinigų srauto investicijų funkcija – nuo pat investavimo pradžios kurti pinigų įplaukų srautą. *Kapitalo investicija* – tokia investicija, kurios vertė auga tam tikrą laiką. Vėliau ši investicija yra paverčiama pinigais, ir žmogus pradeda naudoti tuos pinigus savo reikmėms. Kalbant gyvulininkystės terminais, pinigų srauto investicija gali būti prilyginta melžiamai karvei, o kapitalo investicija – penimai kiaulei.

Kiekviena investicijų rūšis atitinka skirtingas investavimo strategijas, kurias taiko žmonės siekdami finansinės laisvės. Viena strategija yra kurti aktyvus, kurie nuolat kuria pinigus. Kita strategija yra kurti aktyvus, kurių vertė ilgainiui didėja. Galima sukurti ir tokius aktyvus, kurie ne tik kuria pinigų įplaukas, bet ir jų vertė ilgainiui didėja. Kiekviena investavimo strategija turi savo ypatumų ir reikalauja tam tikrų valdymo sprendimų.

Pinigų srauto investicija („melžiama karvė“) yra valdoma stebint jos kuriamą pinigų srautą. Šios investavimo strategijos tikslas yra siekti, kad įplaukos, gautos iš investicijos („primelžtas pienas“), būtų didesnės

negu išlaidos, susijusios su investicijos palaikymu („karvės šėrimas ir girdymas“). Prie išlaidų, susijusių su pinigų srauto investicija, būtina priskirti ir žmogaus mokamus mokesčius, susijusius su šia investicija bei gaunamomis įplaukomis. Pinigų srauto investicijos valdymo tikslą galima užrašyti formule:

$$Q^1 > Q^2. \quad (5.3)$$

Šis matavimas turi būti atliekamas periodiškai kas mėnesį, ketvirtį, bet ne rečiau kaip kartą per metus. Visi sprendimai yra daromi tik siekiant garantuoti didesnę pinigų įplaukų srautą negu patiriama išlaidų. Investicijos vertė šiuo atveju tarytum pasitraukia į antrą planą.

Kapitalo investicija („penima kiaulė“) yra valdoma stebint jos vertės didėjimą. Šios investicijos tikslas yra siekti, kad investicijos vertė (K) nuolat didėtų. Tokį tikslą galima užrašyti formule:

$$Kt_0 < Kt_1; \quad (5.4)$$

čia:

Kt_0 – investicijos vertė laikotarpio pradžioje;

Kt_1 – investicijos vertė laikotarpio pabaigoje.

Mišriosios investicijos valdomos siekiant, kad generuotų teigiamą suminį pinigų srautą ir jų vertė nuolat didėtų. Šį tikslą galima užrašyti formule:

$$(Q^1 - Q^2) + (Kt_1 - Kt_0) > 0. \quad (5.5)$$

Mišrioji investicija kaip pinigų įplaukas kurianti finansinė priemonė yra panaši į pinigų srauto investiciją. Kaip finansinė priemonė, kurios vertė auga, mišrioji investicija panaši į kapitalo investiciją. Mišrioji investicija turi ir savo specifiką, kuri aiškiai matyti iš (5.5) formulės sudedamųjų dalių. Viena jų – pinigų srautas, kita – vertės augimas. Net jei investicijos vertė krinta, ji gali būti kompensuota teigiamu pinigų srautu. Jei investicija kurį laiką generuoja neigiamą pinigų srautą, jis gali būti kompensuotas investicijos vertės augimu.

Kitas labai svarbus klausimas, susijęs su kapitalo investicijomis, yra jų terminas: kuriam laikui šios investicijos kuriamos? Mintis, kad „in-

vestuoti reikia ilgam“, yra teisinga tik jeigu žinoma, kada baigiasi tas „ilgam“. Taigi pradėdant investuoti reikėtų numatyti du dalykus: apytiksle planuojamos investicijos likvidavimo *datą* ir investicijos naudojimo *tikslius*: kam numatoma išleisti gautus pinigus?

Tačiau nepakanka vien nustatyti investicijos likvidavimo datą. Juk labai keistai atrodytų žmogus, nieko nedarantis pradėjęs mažėti investicijos vertei todėl, kad jis susiplanavo ją likviduoti, tarkime, po trejų metų. Todėl svarbu atsižvelgti į konkrečius *įvykius*, kai reikia reaguoti nedelsiant. Tai – tarytum „pavojaus signalas“, rodantis, kad reikia trauktis iš investavimo. Pavojaus signalai priklauso nuo investicijos rūšies: gali būti akcijų vertės, brangiųjų metalų, nekilnojamojo turto kainos kritimas. Turi būti priimamas sprendimas: ar investicija likviduojama nedelsiant, siekiant sumažinti nuostolius, ar ji paliekama rizikuojant prarasti investuotus pinigus. Prasidėjęs finansinei krizei labai daug žmonių prarado savo investuotus pinigus tik todėl, kad nieko nedarė, kai beveik visų investicijų vertė pradėjo greitai kristi. Priešingai, buvo netgi tokių, kurie, klausydami konsultantų patarimų, kad atpigusias akcijas labai palanku pirkti, prarado ne tik anksčiau investuotus, bet dar ir papildomai įneštus pinigus. Taigi šmaikšti mintis, jog pradėti investuoti gali bet kas, o laiku baigti investuoti gali tik labai kvalifikuotas investuotojas, yra labai arti tiesos.

Mišriosios investicijos – tokios investicijos, kurios kuria pinigų įplaukas ir tuo pat metu jų vertė auga. Šios investicijos yra pačios naudingiausios, nes jos kuria ir pinigų įplaukas, ir didėja jų vertė. Tokios investicijos pavyzdys yra nekilnojamas turtas, kuris yra nuomojamas (pinigų įplaukos), ir ekonominio pakilimo laikotarpiu didėja jo vertė. Ši tokio pobūdžio investicijoms valdyti reikia daugiau dėmesio. Pirmiausia tokią investiciją reikia išanalizuoti kaip kapitalo investiciją, nes jos vertė gali ne tik augti, bet ir mažėti. Tikslinga apsispręsti, ar planuojama parduoti šią investiciją. Jei taip, kada ir kokiomis sąlygomis tą planuojama padaryti. Reikia atsižvelgti ir į visas išlaidas bei būsimus mokesčius, kuriuos reikės sumokėti po pardavimo.

Mišrioji investicija, kaip pinigų įplaukas kuriantis aktyvas, valdoma pagal tuos pat principus, kaip ir pinigų srauto investicija. Reikia lyginti pasirinkto laikotarpio (paprastai mėnesio) pinigų išlaidas ir pinigų įplaukas, susijusias būtent su šia investicija. Vienas iš mišriosios investicijos „avarinių signalų“, rodančių, kad investicijos naudingumas krinta, gali būti pinigų įplaukų mažėjimas. Todėl mišrioji investicija turi ta-

rytum papildomą „saugiklį“, rodantį, kad investiciją reikia likviduoti. Sėkmingas mišriųjų investicijų valdymo pavyzdys buvo turimo nuomojamo nekilnojamojo turto pardavimas didžiausios jo kainos laikotarpiu ir tokio pobūdžio turto išsigijimas, kai kainos rinkoje nukrito.

Galima daryti išvadą, kad teiginys „pinigai daro pinigus“ nėra visiškai teisingas. Teisingiau būtų teigti, kad „žmogus, naudodamas pinigus, gali užsidirbti pinigų“. Patys savaime pinigai, deja, nedirba. Arba dirba ne savo šeiminkui.

Toliau nagrinėsime visų rūšių investicijų pavyzdžius ir jų valdymo specifiką.

Pinigų srauto investicijos

Patrauklios yra pinigų srauto investicijos. Jomis laikomi aktyvai, kurių kuriamas įplaukų srautas yra didesnis negu išlaidų srautas (žr. 5.3 formulę). Kad turtas uždirbtų pinigų, jį reikia išlaikyti. Be to, turto uždirbamos įplaukos yra apmokestinamos. Žinotina, kad kartais mokesčius turi susimokėti pats žmogus, o kitais atvejais šiuos mokesčius išskaičiuoja tas, kas išmoka pinigus. Skiriasi ir mokesčių sumokėjimo terminai. Vienais atvejais mokesčiai sumokami iš karto, kitais po tam tikro laikotarpio, o dalis jų tik po to, kai yra pateikiama metinė pajamų deklaracija. Tačiau, nepriklausomai nuo to, kas moka mokesčius ir kada jie turi būti sumokėti, atsižvelgti į juos būtina. Priešingu atveju valdant pinigų srauto investicijas priimti sprendimai gali būti klaidingi. Todėl 5.3 formulę prasinga pertvarkyti taip:

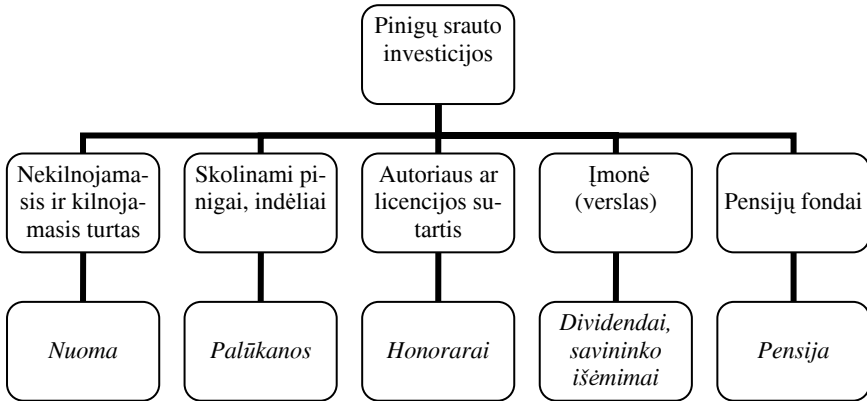
$$\Delta Q = Q^1 - (Q^2 \text{ išlaikymas} + Q^2 \text{ mokesčiai}). \quad (5.6)$$

Aiškiai matoma siekiamybė, kad investicijos suminis pinigų srautas (ΔQ) būtų teigiamas. Be to, matyti, kokie veiksniai veikia konkrečios investicijos pinigų srautą. Galima apsvarstyti kiekvieną veiksnį ir kvalifikuotai spręsti, kaip, pavyzdžiui, padidinti įplaukas, sumažinti išlaidas bei optimizuoti mokesčius.

Labai svarbu, kad tokie skaičiavimai būtų atliekami ir sprendimai priimami kiekvienai pinigų srauto investicijai *atskirai*. Taip yra todėl, kad skirtingam turtui, naudojamam pinigų srauto investicijoms, reika-

lingos skirtingos išlaikymo išlaidos. Taip pat skirtingoms pinigų įplaukoms taikomi skirtingi mokesčiai.

Turto, kuris gali būti panaudotas pinigų srautų investicijoms kurti ir iš to turto įplaukoms gauti, pavyzdžių pateikta 35 pav.

35 pav. Pinigų srauto investicijos

Paprasčiausia ir plačiausiai paplitusi turto, kuris gali būti paverstas aktyvu, kuriančiu pinigų įplaukas, rūšis yra *nuomai skirtas turtas*. Nuomojamas gali būti ir nekilnojamas, ir kilnojamas turtas. Nekilnojamojo nuomojamo turto pavyzdžiai – žemė, namai, butai. Kilnojamojo nuomojamo turto pavyzdžiai – transporto priemonės, įranga, įrankiai. Įsigijus tokio turto ir jį išnuomojus, turtas pradeda teikti įplaukų. Šios pinigų įplaukos galėtų būti priskirtos prie I (investitoriaus) įplaukų zonos. Nuomos veikla Lietuvoje gali būti įforminama perkant verslo liudijimą, registruojant individualią veiklą. Galima steigti personalinę įmonę arba akcinę bendrovę. Labai svarbu atkreipti dėmesį, kad mokamų mokesčių dydis priklauso nuo to, koku būdu bus įformintas nuomos pajamų gavimas. Skirtingoms veiklos organizavimo formoms taikomą mokesčių dydį nagrinėjome kalbėdami apie įplaukų valdymą. Valdant pinigų srauto investicijas būtina atsižvelgti į visas išlaidas, taip pat ir į mokesčių sumas.

Indėliai bankuose, skolinami pinigai įmonėms arba privatiems asmenims teikia pinigų įplaukas palūkanų forma. Šias pinigų įplaukas ga-

lima priskirti prie I (investitoriaus) įplaukų zonos. Laikant pinigus Lietuvos bankuose nereikia registruoti jokios veiklos ir už indėlius gautos palūkanos neapmokestinamos. Skolinant pinigus įmonėms, kai palūkanos ne didesnės negu rinkos kaina ir paskola suteikiama ilgesniam nei 365 dienų laikotarpiui, gautos palūkanos neapmokestinamos. Skolinant pinigus žmonėms, nuo gautų palūkanų mokamas 15 proc. gyventojų pajamų mokestis. Jei įregistruojama įmonė šiai veiklai vykdyti, pirmiausia mokesčius už veiklą susimoka įmonė (pelno ir kiti mokesčiai), po to savininkas, pasiimdamas pinigus iš įmonės, – gyventojų pajamų mokestį.

Autoriaus ar licencijos sutartys teikia pinigus honorarų forma. Šios pinigų įplaukos galėtų būti priskirtos prie I (investitoriaus) įplaukų zonos, jei autoriaus teisės yra nusipirktos, arba prie A (autoriaus) įplaukų zonos, kai žmogus sukuria kūrinį, kuris gali būti tiražuojamas. Pagal Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymą honorarų yra laikomas atlyginimas už autoriaus ar licencijos sutartimi suteiktą teisę panaudoti kūrinį, atlyginimas už suteiktas gretutines teises, taip pat atlyginimas už licencijos sutartimi suteiktą teisę naudoti pramoninės nuosavybės objektu, frančize, atlyginimas už suteiktą informaciją apie gamybinę, prekybinę ar mokslinę patirtį (*know-how*). Siekiant gauti šių įplaukų, pakanka sudarytų sutarčių ir nereikia papildomai steigti įmonės ar kitaip registruoti šios veiklos.

Investuojama į *įmonę (verslą)* todėl, kad savininkas, nedirbdamas savo įmonėje, gautų iš jos pinigų. Tokia situacija galima, jei įmonės veikla yra pakankamai pelninga ir įmonėje yra pinigų, kuriuos savininkas gali pasiimti. Pinigų pasiėmimas iš įmonės priklauso nuo jos formos ir gali būti atliekamas, kai tą nusprendžia savininkas (individuali įmonė) arba vieną kartą per metus paskiriant dividendus (akcinė bendrovė). Suprantama, kad gaunamos iš įmonės sumos yra apmokestinamos priklausomai nuo įmonės rūšies. Šios pinigų įplaukos priskirtinos prie V (verslininko) įplaukų zonos⁴⁹.

Investicijos į *pensijų fondus* turi ne tik investavimo, bet ir taupymo požymių, nes pensijų fonduose pinigai kaupiami gana ilgą laiką ir pinigų įplaukų pradeda gauti tik tada, kai ateina sutartyje numatytas laikas. Atkreiptinas dėmesys, kad pinigų iš pensijų fondo žmogus gali gauti ne tada, kai sulaukia oficialaus pensinio amžiaus, o tada, kai jis nu-

⁴⁹ Warrenas Edwardas Buffettas – sėkmingiausias šios zonos atstovas – verslininkas, investuotojas, filantropas, vienas turtingiausių planetos žmonių, didelės sėkmės pasiekusios kompanijos *Berkshire Hathaway* pagrindinis akcininkas bei valdytojas.

sprendžia, kad nori gauti pensiją. Netgi galimas variantas, kad pensijų fondai pradės teikti pinigų srautą iškart. Pavyzdžiui, norint gauti 1 000 Lt „pensiją“, tarkime, po metų nuo investavimo pradžios ir gauti ją 50 metų (darant prielaidą, kad investicijos graža bus 3 proc., o įmokos mokėtis 2 proc.), vienkartinė įmoka būtų apie 310 000 Lt⁵⁰. Išmokų suma per 50 metų sudarytų 600 000 Lt. Todėl gavus daug pinigų (išlošus loterijoje, gavus palikimą, sėkmingai daug uždirbus) galbūt kartais verta dalį jų skirti savo asmeninei pensijai sukurti.

Kai kalbama apie pinigų srautų investicijas, jų vertė tarytum atsi-
traukia į antrą planą, o visas dėmesys sutelkiamas į tai, kad pinigų
įplaukos viršytų išlaidas. Jei skirtumas teigiamas, laikoma, kad investi-
cija yra naudinga.

Pinigų srauto investicijos, kaip ir bet kurios kitos, gali būti kuria-
mos naudojantis savo arba skolintais pinigais. Jei pinigų srauto investi-
cijai naudojami skolinti pinigai, į tai būtina atsižvelgti skaičiuojant in-
vesticijos naudingumą. Tai atliekama prie pinigų išlaidų, susijusių su
investicijos aptarnavimu ir mokesčiais, papildomai pridendant skolos
grąžinimo ir palūkanų išlaidas. Tada investicijų suminio pinigų srauto
formulė atrodys taip:

$$\Delta Q = Q^1 - (Q^2 \text{išlaikymas} + Q^2 \text{mokesčiai} + Q^2 \text{skolos grąžinimas} + Q^2 \text{palūkanos}). \quad (5.7)$$

Skaičiavimai turi būti atliekami atskirai kiekvienai investicijai, ku-
riai yra paimta paskola. Formulėje į atskirus veiksnius išskirtas skolos
grąžinimas ir palūkanų mokėjimas. Taip padaryta todėl, kad šie dydžiai
yra valdomi skirtingai ir priklauso nuo skirtingų veiksnių. Skolą galima
grąžinti greičiau arba kiek lėčiau. Tą lemia skolos sutarties terminas. Jei
veikla sėkminga, skolą galima grąžinti ir greičiau, taip padidinant vėles-
nį suminį pinigų srautą. Palūkanų sumos tiesiogiai nėra valdomos, nes
jos priklauso nuo sutarties sąlygų ir, jei skola paimta su kintamomis pa-
lūkanomis, nuo ekonominės situacijos.

Taigi pinigų srauto investicijos valdomos atsižvelgiant į palyginti
nesunkiai suvokiamą dydį – pinigų srautą, kurį generuoja kiekviena in-
vesticija. Kapitalo investicijos valdymas yra sudėtingesnis.

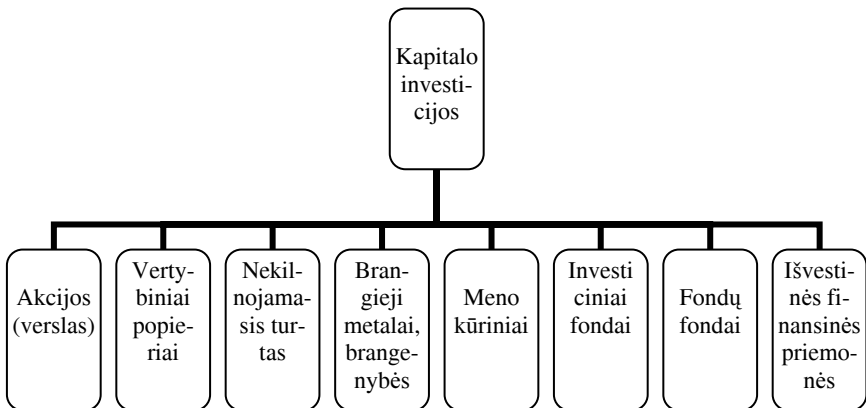
⁵⁰ Skaičiavimai atlikti naudojantis skaičiuokle iš <http://www.seb.lt/pow/wcp/seb.lt.asp> nurodant taupymo tikslą – pensijai, o sumos atsiėmimą – periodinėmis išmokomis (likusios lėšos toliau investuojamos).

Kapitalo investicijos

Kapitalo investicijos, palyginti su pinigų srauto investicijomis, sukuriamos žymiai lengviau. Tačiau valdyti tokio pobūdžio investicijas gerokai sunkiau negu pinigų srauto investicijas. Taip yra todėl, kad kapitalo investicijų valdymo sprendimai priimami remiantis ne tik jau įvykusiais faktais, bet ir ateities prognozėmis.

Pati kapitalo investicijų idėja yra nesudėtinga ir išreikšta 5.4 formule. Ji parodo, kad kapitalo investicija laikoma sėkminga tada, kai jos vertė, lyginant su investuota pinigų suma, didėja. Kalbant apie kapitalo investicijas ypač svarbu suvokti, kad investicijų vertės augimas nėra galutinis tikslas. Tikrasis tikslas yra *padidėjus kapitalo investicijos vertei šią investiciją vėl paversti pinigais*. Priešingu atveju kapitalo investicija būtų beprasmė. Todėl, kaip jau buvo minėta, teiginys „investuoti reikia ilgam“, vertintinas labai atsargiai, nes „ilgam“ nereiškia „visam laikui“. Prieš kuriant kapitalo investiciją, reikia numatyti, kada, kaip ji bus likviduojama ir kokios numatomos šio likvidavimo pasekmės.

Turto rūšių, kuris gali būti panaudotas kapitalo investicijoms kurti, pavyzdžių pateikta 36 pav.

36 pav. Kapitalo investicijos

Ketinant sukurti *kapitalo investiciją* ir investuojant į įmonių *akcijas* (jas perkant ar kuriant savo įmonę), investavimo siekis būtų akcijas par-

duoti po tam tikro laiko, kai pakyla akcijų vertė. Skirtingai nuo spekuliacinio akcijomis, šiuo atveju įmonė sukuriama ar įsigyjama tikintis jos vertės kilimo pakankamai ilgą laiką⁵¹.

Vertybinių popierių, kaip ilgalaikės kapitalo investicijos, pavyzdžiai gali būti ilgalaikiai vyriausybės vertybiniai popieriai, įvairios obligacijos. Šie vertybiniai popieriai įsigyjami turint tikslą juos išlaikyti iki jų išpirkimo termino, nors juos galima parduoti bet kuriuo metu⁵². Deja, turime ir nemalonių pavyzdžių, kai įmonės neišperka savo išleistų obligacijų⁵³.

Nekilnojamasis turtas, kaip ilgalaikė kapitalo investicija, yra įsigyjamas tikintis po ilgesnio laiko jį pelningai parduoti⁵⁴. Šiuo atveju įsigyjant nekilnojamojo turto turėtų būti stebimos ilgalaikės tendencijos, galinčios paveikti turto vertę.

Brangieji metalai gali vaidinti dvejopą vaidmenį: būti ir kapitalo investicijų objektas, ir priemone apsaugoti nuo pinigų nuvertėjimo. Jei brangieji metalai perkami siekiant sukurti kapitalo investiciją, reikėtų gana tiksliai žinoti, koku būdu galima juos parduoti ir su kokiomis išlaidomis šis pardavimas yra susijęs. Nemaža dalis bankų, prekiaujančių investiciniu auksu, jį superka tik jei šis auksas buvo ne tik pas juos pirktas, bet ir saugotas tų bankų saugyklose. O tai paprastai susiję su papil-

⁵¹ Amerikiečiai perka 100 proc. *Fermento* akcijų iš 2007 m. į įmonę investavusio privataus kapitalo fondo *Summit Partners* ir kitų akcininkų – esamų bei buvusių *Fermento* darbuotojų. *Fermento* istorija prasidėjo 1975 m., kai Vilniaus taikomosios enzimologijos mokslinių tyrimų institute buvo įkurta genetikos tyrimų laboratorija. Apie susitarimą dėl sandorio *Verslo žinios* paskelbė gegužę. Tuomet teigta, kad amerikiečiai už pirkinį preliminariai yra pasiryžę sumokėti 260 mln. USD (apie 728 mln. Lt) ir čia investuoti ir plėsti gamybą. Tai vienas iš didžiausių kada nors Lietuvoje vykusių įmonių pardavimo sandorių. Jis patenka į didžiausiųjų sandorių dešimtuką ir jame užima penktą vietą. Didesnė kaina mokėta tik už strategines energetikos ir telekomunikacijų bendroves. www.vz.lt. 2010-07-19.

⁵² Labai sėkmingas tokio pobūdžio investicijų pavyzdys yra banko *Snoras* euroobligacijų pirkimas 2009 m. balandžio pradžioje už 590 EUR už vieną 1 000 EUR nominalios vertės obligaciją, duodančią 7 proc. metinių palūkanų. Šių obligacijų išpirkimo terminas buvo 2010 m. gegužės mėnuo. Kadangi viena obligacija buvo išpirkta už 1 000 EUR ir dar du kartus buvo išmokėtos palūkanos po 70 EUR, todėl per metus su trupučiu investuota suma beveik padvigubėjo!

⁵³ Didžiausia Baltijos šalyse žemės ūkio bendrovė *Agrowill Group* paskelbė atidedanti 2,275 mln. Lt vertės neviešosios obligacijų emisijos išpirkimą ir teigia su investuotojais individualiai derinanti išpirkimo atidėjimo terminus ir kitas sąlygas (delfi.lt).

⁵⁴ Manhatano salą 1609 m. olandas Piteris Minuotas išmainė į prekes, kurių vertė buvo 24 USD. Po 350 metų ji buvo vertinama 40 mlrd. USD.

domomis išlaidomis. Jei auksas ar brangenybės skirtos finansinio saugumo rezervui – brangenybių pardavimo klausimas nėra toks svarbus, bet ir šiuo atveju verta bent apytiksliai žinoti, kaip šias brangenybes galima parduoti. Tokio investavimo pavyzdys gali būti aukso kainos kilimas⁵⁵.

Meno kūriniai yra savita kapitalo investicija, tai nėra plataus vartojimo prekės, investuotojui reikia išmanyti meną. Kartais nuspėti konkretaus kūrinio vertės kitimą yra tikrai sunku. Žinoma, kai kurių kūrinių pardavimo kainos tikrai išpūdingos⁵⁶. Vynų kolekcijos taip pat galėtų būti prilygintos meno kūriniais ir būti kapitalo investicija⁵⁷.

Investiciniai fondai yra įvairių vertybinių popierių (skirtingų įmonių akcijų, obligacijų ir pan.) rinkinys. Skirtingi vertybiniai popieriai į vieną fondą jungiami siekiant išskaidyti riziką, jeigu kurių nors konkrečių įmonių akcijų vertė nukristų. Prekiaujama vadinamaisiais fondų vienetais, kurių vertė priklauso nuo sudedamųjų fondo dalių pelningumo: kyla arba krinta. Fondų vienetų vertė keičiasi palyginti lėtai ir priklauso nuo bendrų tendencijų. Todėl investavus į investicinius fondus ir pastebėjus neigiamų tendencijų galima suskubti šių fondų vienetus parduoti ir išvengti didelių nuostolių.

Fondų fondai – dar sudėtingesnis reiškinys nei investiciniai fondai, nes dirba nebe su tikrais vertybiniais popieriais, bet dažniausiai su in-

55

⁵⁶ Pablo Picasso paveikslas „Nu Jaune“ (liet. geltonas nuogumas) Sotbio aukcione Niujorke parduotas už 13,7 milijono dolerių. <http://www.sekunde.lt/content.php?p=read&tid=23826>.

⁵⁷ 2001 m. Sotbio aukcione buvo pateikti parduoti Masandros kolekcijos vynai. Aukciono sensacija tapo seniausias kolekcijos vynas – 1775 m. derliaus *Cheres de la Frontera*. Butelis šio vyno parduotas už 52 000 dolerių – iki šiol tai pati didžiausia kaina, sumokėta už Masandros kolekcijos vyną. <http://m.lrytas.lt/-12427075001242380991-p2-legendinis-krymo-vynas.htm>.

vesticinių fondų vienetais. Todėl sunku nuspėti, kokie realaus pasaulio reiškiniai veikia fondų fondų vertės kitimą.

Išvestinės finansinės priemonės dažniau naudojamos siekiant apsidrausti nuo finansinės rizikos arba finansinių spekuliacijų. Šios priemonės yra labai įvairios, jų vertė gali priklausyti nuo daugelio veiksnių. Dabartinė finansų krizė ir prasidėjo nuo nekontroliuojamo ir staigaus antrinių būsto paskolų fondų vertės kritimo. Šie fondai atsirado tada, kai paskolų būstui įsigyti pagrindu išleisti vertybiniai popieriai buvo parduodami rinkoje kaip „normalūs“ vertybiniai popieriai. Kai kurie specialistai tokio pobūdžio išvestinius vertybinius popierius dar gerokai iki finansinės krizės pavadino masinio naikinimo ginklais⁵⁸. Tačiau reikia paminėti, kad spekuliuodami įvairiomis išvestinėmis finansinėmis priemonėmis kai kurie žmonės sugebėjo užsidirbti tikrai daug pinigų.

Sukūrus kapitalo investiciją, susiduriama su labai svarbiu jos valdymo klausimu. Pagrindinis klausimas – ar investicija pasiteisina. Suprantama, tikrai sužinoti, ar kapitalo investicija pasiteisino, galima tik ją pardavus ir palyginus įdėtus pinigus su gautais pinigais. Tačiau, vien siekiant tai sužinoti, investicijos nepardavinėjamos. Todėl tenka pasitenkinti vertinimu, kai investuota pinigų suma yra lyginama su *hipotetinė* suma, kurią galbūt būtų galima gauti, jei investicija būtų parduota. Todėl formulę 5.4, išreiškiančią esminę kapitalo investicijos idėją, iš tiesų reikėtų parašyti taip:

$$K \text{ pradinė} < K \text{ rinkos}; \quad (5.8)$$

čia:

K pradinė – investuota pinigų suma;

K rinkos – investicijos rinkos vertė vertinimo momentu.

Kalbant apie kapitalo investicijas, ypač svarbu suvokti, kad investicijos rinkos vertė nėra ta pinigų suma, kurią žmogus realiai turi rankose. Tai yra pinigų suma, kurią jis gali gauti, jei investiciją parduotų.

Antras dalykas, į kurį būtina atsižvelgti, yra tai, kad dažniausiai kapitalo investicijų palaikymas kainuoja („kiaulę reikia šerti“). Investicijų palaikymo išlaidų pavyzdžiai yra turto eksploatavimo išlaidos, įvairūs

⁵⁸ „In our view, however, derivatives are financial weapons of mass destruction, carrying dangers that, while now latent, are potentially lethal.“ Warren E. Buffett. February 21, 2003, <http://www.wescofinancial.com/cm2002.pdf>.

komisiniai, aptarnavimo, operacijų, turto mokesčiai ir kt. Į šias išlaidas taip pat reikia atsižvelgti vertinant, ar investicija atitinka keliamus tikslus. Kapitalo investicijoms, kurioms palaikyti reikalingos išlaidos, aukščiau pateikta formulė turėtų būti patikslinta ir atrodo:

$$K \text{ pradinė} < K \text{ rinkos} - Q^2 \text{ palaikymo}; \quad (5.9)$$

čia Q^2 palaikymo – investicijos palaikymo išlaidos.

Praktikoje šis komponentas (Q^2 palaikymo) dažnai ignoruojamas, todėl kapitalo investicijų naudingumas vertinamas pernelyg optimistiškai.

Kapitalo, kaip ir pinigų srauto, investicijos gali būti kuriamos naudojant savus arba skolintus pinigus. Tais atvejais, kai investicijai naudojami skolinti pinigai, vertinant kapitalo investicijos vertės kitimą būtina atsižvelgti ir į išlaidas, susijusias su paskola, t. y. į sumokėtas palūkanas. Tuomet ankstesnė formulė atrodytų taip:

$$K \text{ pradinė} < K \text{ rinkos} - Q^2 \text{ palaikymo} - Q^2 \text{ palūkanos}; \quad (5.10)$$

Nors kapitalo investicijos vertės augimas yra svarbus dalykas, bet išaugusi vertė nėra galutinis investavimo tikslas. Tai, kad kapitalo investicijos vertė didėja („auga kiaulė“), yra gerai, bet pagrindinis klausimas, kurį reikia spręsti taikant šią investavimo strategiją, – kada ir kaip pradėti naudotis investicijos nauda. Kad investicija virstų pinigais, ją paprastai reikia likviduoti („paskersti kiaulę“). Tada gautą pinigų sumą galima panaudoti taip, kaip numatyta. Labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad skaičiuojant gaunamą iš investicijų sumą būtina atsižvelgti dar ir į mokesčius, kuriuos privalu sumokėti (žr. „Mokesčiai“). Tik tada, kai gauta pinigų suma atėmus mokesčius yra didesnė negu pradinė investuota suma, galima teigti, kad investicija buvo pelninga. Todėl galima papildyti jau aptartas formules ir galutinį kapitalo investicijų tikslą išreikšti taip:

$$K \text{ pradinė} < K \text{ rinkos} - Q^2 \text{ palaikymo} - Q^2 \text{ mokesčiai}; \quad (5.11)$$

čia:

Q^2 palaikymo – išlaidos investicijoms palaikyti *per visą investavimo laikotarpį*;

Q^2 mokesčiai – mokesčių suma likvidavus investiciją.

Tik kai kuriant kapitalo investiciją atsižvelgiama į visus veiksnius (ypač mokesčius), galima teigti, kad investicijos vertė nustatoma teisingai ir priimami teisingi sprendimai.

Teisingai nustačius investicijos dabartinę vertę, galima apskaičiuoti galimą gauti naudą, jei kapitalo investicija būtų parduota:

$$\Delta K = K \text{ pradinė} - (K \text{ rinkos} - Q^2 \text{ palaikymo} - Q^2 \text{ mokesčiai})^{59}; \quad (5.12)$$

čia:

ΔK – kapitalo investicijos nauda, galima gauti pardavus investiciją.

Jei galima kapitalo investicijos nauda yra teigiamas dydis, tai reiškia, kad pardavus investiciją po to, kai bus sumokėti visi priklausantys mokesčiai, būtų gauta didesnė pinigų suma negu buvo investuota. Jei gaunama neigiama ΔK reikšmė, tai reiškia, kad investicija jau pasidarė nuostolinga, todėl reikia spręsti, ar tokią investiciją verta laikyti toliau, ar ją geriau parduoti taip apsitraudžiant nuo galimų didesnių nuostolių.

Aukščiau pateikti skaičiavimai yra gana sudėtingi ir reikalaujantys laiko ir pastangų. Todėl juos rekomenduotina atlikti kas pusmetį arba kas metus. Norintiems nuolat stebėti kapitalo investicijų vertės kitimą galima rekomenduoti stebėti *kiekvienos kapitalo investicijos* vertės kitimą per pasirinktą santykinai trumpą (mėnesį, ketvirtį, pusmetį) laikotarpį. Šie kriterijus gali būti užrašytas formule

$$K \text{ rinkos } t_0 < K \text{ rinkos } t_1; \quad (5.13)$$

čia:

K rinkos t_0 – investicijos rinkos vertė laikotarpio pradžioje;

K rinkos t_1 – investicijos rinkos vertė laikotarpio pabaigoje.

Pastebėjus, kad per laikotarpį investicijos rinkos vertė nukrito, reikėtų atlikti papildomus išsamesnius skaičiavimus. Jei papildomi skai-

⁵⁹ Jei kapitalo investicijai buvo panaudota skola, dar būtina atimti Q^2 palūkanos (žr. 5.10 formulę).

čiavimai rodo, kad kapitalo investicija, nežiūrint jos vertės kritimo, yra vis dar potencialiai naudinga, tuomet pakanka tik atidžiau stebėti, kaip keičiasi situacija. Tačiau jei kapitalo investicijos rinkos vertė krinta keletą laikotarpių iš eilės, tai gali būti signalas, kad pasikeitė ekonomikos tendencijos ir šias investicijas reikia parduoti. Labai geras pavyzdys yra nekilnojamojo turto kainų burbulo sprongimas. Lietuvoje, lyginant su Estija ir Latvija, nekilnojamojo turto kainos kristi pradėjo pusmečiu vėliau. Todėl investavę į nekilnojamąjį turtą Lietuvoje asmenys turėjo porą mėnesių papildomo laiko likviduoti šias investicijas ir nepatirti didelių nuostolių. Tie, kas uždelsė ar norėjo gauti tiek, kiek būtų gavę, jei būtų pardavę didžiausios kainos laiku, – mažų mažiausiai užšaldė savo pinigų ilgam laikui.

Labai svarbus dalykas, į kurį būtina atsižvelgti valdant kapitalo investicijas, yra tas, kad visi aukščiau nurodyti skaičiavimai ir su jais susiję sprendimai turi būti atliekami *kiekvienai kapitalo investicijų rūšiai*, o kartais net ir kiekvienai investicijai atskirai. Tik taip galima pastebėti tendencijas ir sugebėti naudingai investuoti bei gauti pelno.

Mišriosios investicijos

Mišriųjų investicijų valdymas, palyginti su jau aptartosiomis, yra sudėtingesnis todėl, kad reikia atsižvelgti į du aspektus, lemiančius investicijos naudingumą. Tai – pinigų srautas ir investicijos vertės kitimas. Formulavę 5.5 formulę ir atsižvelgę į aukščiau išnagrinėtus klausimus, turime tokią mišriosios investicijos naudingumo išraišką:

$$N = \Sigma \Delta Q + \Delta K; \quad (5.14)$$

čia N – mišriosios investicijos teikiama nauda.

Pirmasis 5.14 formulės dėmuo išreiškia mišriosios investicijos naudingumą kuriant pinigų srautą. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju kalbama apie *bendrąjį* pinigų srautą per investicijos egzistavimo laikotarpį. Ši naudingumo dalis gali būti pakankamai tiksliai apskaičiuota, nes vertinami jau įvykę ūkiniai faktai. Antrasis dėmuo, išreiškiantis mišriosios investicijos naudą vertės augimo dalyje, tiksliai apskaičiuotas negali būti, todėl yra tik įvertinamas. Tiksliai šį dydį apskaičiuoti galima

tik likvidavus pačią investiciją. Todėl antrasis dėmuo yra tik *potenciali, nerealizuota* ekonominė investicijos nauda.

Valdant tokias investicijas būtina atsižvelgti ir derinti abu naudingumo aspektus. Kada mišrioji investicija kuria teigiamą pinigų srautą ir tuo pat metu kyla jos vertė, ideali situacija, kai gaunama maksimaliai galima šios rūšies investicijos nauda. Tačiau net ir šiuo atveju reikia atsižvelgti į tai, kad dalis šios naudos yra tik potenciali ir galėtų būti realiizuota tik likvidavus investiciją.

Pakitus ekonominei situacijai, investicijos vertė gali pradėti mažėti, ir antrasis 5.14 formulės dėmuo, išreiškiantis potencialią investicijos naudą, susijusią su vertės kitimu, gali tapti neigiamas. Šiuo atveju sprendimas, susijęs su investicijos likvidavimu, gali būti siejamas su pirmuoju dėmeniu, išreiškiančiu realią investicijos naudą, pasireiškiančią suminiu pinigų srautu per investavimo laikotarpį. Jei investicijos generuojamas pinigų srautas jau yra padengęs pradinę investicijos vertę ir išlieka teigiamas, ekonomikos nuosmukio laikotarpiu tokių investicijų likviduoti neverta.

Pasikeitus pasiūlos ir paklausos santykiui, gali atsitikti taip, kad investicijos kuriamas laikotarpio pinigų srautas tampa neigiamas ir anksčiau sukauptą suminę investicijos naudingumo dalis pradeda mažėti. Kylant investicijos vertei, ji gali potencialiai kompensuoti realų pinigų praradimą. Tai gali būti padaryta likvidavus investiciją. Šiuo atveju primant sprendimus dėl investicijų likvidavimo ar jos pratęsimo turėtų būti atsižvelgiama į numatomus ateities įvykius, lemiančius investicijos vertės kitimą. Gali susidaryti tokia ekonominė situacija, kai pinigų srauto požiūriu naudingą investiciją, labai išaugus jos vertei, pelningiau parduoti todėl, kad pinigų srautas, kurį gali sukurti investicija per savo gyvavimo laikotarpį, bus mažesnis negu kainų skirtumas, kurį galima gauti nedelsiant pardavus šią investiciją.

Taigi vienas iš „avarinių signalų“, rodančių, kad mišriosios investicijos naudingumas krinta, gali būti konkretaus laikotarpio pinigų įplaukų mažėjimas. Mišriosios investicijos turi tarytum papildomą „saugiklį“, palyginti su kitomis investicijų rūšimis.

Sėkmingas mišriųjų investicijų valdymo pavyzdys buvo turimo nuomojamo nekilnojamojo turto pardavimas per patį jo kainos pakilimo piką ir pakartotinis tokio pobūdžio turto įsigijimas, kai kainos rinkoje yra nukritusios.

Kaip matome, yra daug investicijų rūšių. Norint kvalifikuotai investuoti, visuomet būtina lyginti skirtingas investicijų rūšis, kad būtų galima pasirinkti pačias naudingiausias investicijas.

Investicijų naudingumo vertinimas

Prieš investuojant arba jau investavus beveik visuomet kankina klausimas, ar buvo pasirinkta pati geriausia investicija, duosianti didžiausią galimą naudą.

Kaip išsirinkti iš visų investicijų pačią geriausią? Teoriškai geriausia yra saugi ir duodanti didžiausią ekonominę naudą investicija. Įvertinti *ekonominę investicijos naudą* nėra labai sunku.

Pasvarstykite:

Turite dvi galimybes investuoti. Viena investicija kainuoja 1 000 Lt ir duoda suminį (atsižvelgus į visas įplaukas ir išlaidas) mėnesio rezultatą +3 Lt. Kita kainuoja 3 000 Lt ir duoda suminį metų rezultatą +60 Lt.

Kurią investiciją ir kodėl pasirinksite?

Kuriant ir valdant pinigų srauto investicijas, jų vertė pasitraukia į antrą planą, nes dėmesys sutelkiamas į tai, kad pinigų įplaukos viršytų išlaidas. Jei skirtumas teigiamas, jau laikoma, kad investicija yra naudinga. Tačiau toks požiūris į pinigų srauto investicijas yra vienpusis. Vertinant vien tik įplaukas ir išlaidas, užmiršamas labai svarbus investavimo aspektas – investicijos naudingumas. Tik žinant skirtingų investicijų naudingumą, jas galima palyginti tarpusavyje ir taip pagrįstai nuspręsti, kuri yra naudingesnė.

Suprantama, kad investicijų variantams palyginti reikalingas pagal vienodas taisykles apskaičiuotas lengvai suvokiamas rodiklis. Investicijų naudingumui palyginti gali būti panaudotas vadinamasis *pelningumo* rodiklis. Jis apskaičiuojamas kaip investicijos vertės santykis su šios investicijos duodama nauda:

$$Pq = \Delta Qx100 / K \text{ pradinė;} \quad (5.15)$$

čia:

- P_q** – pinigų srauto investicijos pelningumas;
ΔQ – investicijos suminis pinigų srautas per laikotarpį;
K pradinė – pinigų srauto investicijos pradinė vertė.

Šis rodiklis ekonominiu požiūriu parodo, kiek centų naudos duoda vienas investuotas litas per pasirinktą laikotarpį. Paprastai skaičiuojamas metinis pelningumas. Mūsų atveju pelningesnė yra pirmoji investicija (per metus vienas investuotas litas uždirba 3,6⁶⁰ centus – 3,6 proc. metinis pelningumas). Antroji investicija nėra tokia pelninga (per metus vienas investuotas litas uždirba 2⁶¹ centus – 2 proc. metinis pelningumas), nors ir teikia didesnę pinigų įplaukų sumą. Pelningumo rodiklis parodo, kad geriau pasirinkti tris investicijas po 1 000 Lt, negu vieną 3 000 Lt investiciją.

Kartais pinigų srauto investicijos naudingumas gali būti vertinamas ir vadinamuoju *atsipirkimo laiku*. Jis nustatomas kaip santykis tarp investicijos vertės ir investicijos suminio metinio pinigų srauto. Atsipirkimo laikas parodo, per kiek metų, jei situacija nepasikeis, investicija sukurs pinigų įplaukų suminį srautą, lygų investuotų pinigų sumai. Kitais žodžiais tariant, šis rodiklis parodo, per kiek laiko įdėti pinigai uždirbs šeiminkui tiek, kiek jų buvo investuota. Nuo to laiko investicija tarytum jau nieko nebekainuoja. Mūsų atveju pirmoji investicija uždirbs tiek pat, kiek buvo investuota per 2,7 metus, o antroji – per 5 metus. Atsipirkimo laikas nereiškia, kad investuotus pinigus po tiek laiko būtinai reikia atsiimti ir likviduoti investiciją. Jei investicija sėkminga, ji ir toliau neša pinigus.

Vertinant kapitalo investicijų naudingumą mažtoma taip pat, kaip ir vertinant pinigų srauto investicijų naudingumą. Apskaičiuojamas kapitalo investicijos pelningumas:

$$P_k = \Delta K \times 100 / K \text{ pradinė} \times T; \quad (5.16)$$

čia:

- P_k** – kapitalo investicijos pelningumas;
ΔK – galima kapitalo investicijos nauda, kuri būtų gauta pradavus investiciją;

⁶⁰ (3 x 12) / 1000.

⁶¹ 60 / 3000.

K pradinė – kapitalo investicijos pradinė vertė;
T – investicijos trukmės laikas (paprastai metais).

Šio rodiklio ekonominė prasmė yra parodyti, kiek centų naudos duotų vienas investuotas litas (perskaičiavus į metinį pelningumą), jei investicija būtų parduota.

Skaičiuojant kapitalo investicijų pelningumą yra daroma prielaida, kad investicijos vertės padidėjimas tikrai bus toks, koks yra planuojamas. Kitaip sakant, daroma prielaida, kad investicija yra saugi. Tik esant šioms prielaidoms galima atlikti skaičiavimus.

Mišriųjų investicijų pelningumas gali būti apskaičiuotas pagal formulę:

$$P_m = (\Sigma \Delta Q + \Delta K) \times 100 / K \text{ pradinė} \times T; \quad (5.17)$$

čia:

P_m – mišriosios investicijos pelningumas;

ΣΔQ – investicijos bendrasis pinigų srautas per visą investicijos egzistavimo laikotarpį;

ΔK – *potenciali* kapitalo investicijos nauda, kuri būtų gauta pardavus investiciją;

K pradinė – kapitalo investicijos pradinė vertė;

T – investicijos trukmės laikas.

Pasvarstykite:

Turite dvi galimybes investuoti į panašų turtą trejiems metams. Pirmoji investicija kainuoja 2 000 Lt ir ją po trejų metų tikimasi parduoti už 2 420 Lt. Antroji investicija kainuoja 1 500 Lt ir ją parduoti tikimasi už 1 770 Lt. Pirmosios investicijos vertės padidėjimas ją pardavus apmokestinamas 15 proc. gyventojų pajamų mokesčiu.

Kurią investiciją ir kodėl pasirinksite?

Skaičiuojant kapitalo investicijų pelningumą, yra daroma prielaida, kad investicijos vertė padidės tikrai tiek, kiek planuojama. Kitaip sakant, daroma prielaida, kad investicija yra saugi ir garantuota. Tik esant šioms

prielaidoms galima atlikti skaičiavimus. Pirmosios investicijos galima nauda išreiškiama kaip $5,95^{62}$ cento vienam investicijos litui per metus (5,95 proc. metinis pelningumas), o antrosios nauda – 6^{63} centai per metus (6 proc. metinis pelningumas).

Vertinant kapitalo investicijas, labai svarbus jų saugumo klausimas. Tai tiesiogiai susiję su planų ir prognozių patikimumu. Gali susidaryti įspūdis, kad pinigų srauto investicijos yra saugesnės negu kapitalo investicijos. Norint išsamiau išnagrinėti investicijų saugumo klausimą reikia atskirti du dalykus.

Pirma, *rizika prarasti investiciją*. Apie tai jau kalbėjome aptardami investavimo rizikingumą. Sąryšis tarp investicijų pelningumo ir rizikos jas prarasti parodytas 13 pav. Tikėtinai pelningiausios investicijos dažnai yra ir rizikingiausios jų praradimo galimybės požiūriu. Tai vienodai taikytina ir pinigų srautų, ir kapitalo investicijoms.

Kitas dalykas, į kurį reikia atsižvelgti valdant investiciją, – rizika, kad *investicija bus mažiau pelninga* negu buvo planuota. Pinigų srauto investicijos atveju tai reikštų, kad investicijos teikiamas suminis pinigų srautas nėra toks, koks buvo planuotas. Taip gali atsitikti dėl dviejų priežasčių: mažesnių nei tikėtasi pinigų įplaukų arba didesnių negu numatyta pinigų išlaidų. Susiklosčius nepalankiai situacijai, gali atsitikti taip, kad pinigų srauto investicija gali tapti nuostolinga ir vietoj to, kad palengvintų savo šeiminingo gyvenimą, ją gali apsunkinti. Ypač tai pasakytina apie investicijas, kurioms įsigyti pasiimtos paskolos su kintamomis palūkanomis.

Mažstant apie kapitalo investicijas, skaičiuojamas galimas pelningumas. Net jei prognozės pasitvirtina, lieka rizika, kad vėliau situacija gali pasikeisti, ir kapitalo investicija galiausiai atneš nuostolio. Vargu bau galima numatyti, kaip „elgsis“ investicijos investuojant ilgam laikui (dešimčiai–dvidešimčiai metų). Šiuo metu nėra jokių patikimų metodų, leidžiančių prognozuoti ekonomikos tendencijas tokį ilgą laiką.

Deja, nėra ir būdų kiekybiškai įvertinti investicijų riziką. Tenkinamasi tik kokybiniu apibūdinimu: nustatoma, kuri investicija yra mažai rizikinga, kuri rizikingesnė arba labai rizikinga. Todėl, esant vienodam investicijų pelningumui, visuomet saugiau rinktis mažiausiai rizikingą investiciją.

⁶² $\{[(2420 - 2000) - ((2420 - 2000) \times 0,15)]/2000\}/3$.

⁶³ $[(1770 - 1500)/1500]/3$.

Taigi skyriaus pradžioje paminėtas teiginys „pinigai daro pinigus“ yra visiškai teisingas tik vienu atveju – kai yra papildytas ir skamba taip: „pinigai daro pinigus TAM, KAS JUOS VALDO“. Todėl lieka tik apsispręsti: kam dirbs Jūs uždirbti pinigai? Tikėjimas, kad viskas gali vykti savaime, deja, yra tik iliuzija.

Verta prisiminti:

- ✓ Teisiniu požiūriu turtas skirstomas į nuosavą ir svetimą.
- ✓ Turto ir skolų balansas parodo, kiek žmogaus turto iš tikrųjų priklauso jam (kiek žmogus „vertas“ turto požiūriu).
- ✓ Ekonominiu požiūriu turtas skirstomas į aktyvus ir pasyvus. Aktyvai generuoja pinigų įplaukas, pasyvai – pinigų išlaidas.
- ✓ Aktyvų ir pasyvų kuriami pinigų srautai apibendrinami pinigų srauto ataskaitoje ir parodo pasyvų rezultatą.
- ✓ Teigiamas pasyvus rezultatas rodo, kad aktyvai išlaiko pasyvus ir dar lieka pinigų (*aktyvai dirba žmogui*), neigiamas rezultatas rodo, kad pasyvų išlaidos didesnės negu aktyvų išlaidos (*žmogus dirba pasyvams*).
- ✓ Aktyvai kuriami investuojant pinigus, laiką ir pastangas.
- ✓ Egzistuoja trijų rūšių investicijos:
 - pinigų srauto;
 - kapitalo;
 - mišriosios.
- ✓ Valdant pinigų srauto investiciją siekiama gauti kuo didesnę teigiamą suminį pinigų srautą.
- ✓ Valdant kapitalo investicijas siekiama gauti ir paversti pinigais kuo didesnę vertės prieaugį.
- ✓ Lyginant investicijų pelningumą taikytini investicijų pelningumo ir investicijų atsipirkimo rodikliai.

SAVITIKROS KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite, kas yra turtas asmeninių finansų sistemoje.
2. Kuo skiriasi aktyvai nuo pasyvų?
3. Kokias investicijų rūšis žinote?

4. Koku būdu galima įvertinti pinigų srauto investicijų naudingumą? Kaip jį išmatuoti?
5. Kokie veiksniai daro įtaką pinigų srauto investicijų naudingumui?
6. Kaip vertintumėte kapitalo investicijų naudingumą? Koku būdu jį galima išmatuoti?
7. Kokie veiksniai daro įtaką kapitalo investicijų naudingumui?
8. Su kokia pagrindine rizika susiduria investuotojas, turintis kapitalo investicijų?
9. Koks turtas padeda pasiekti asmeninių finansų tikslą?
10. Kokios ataskaitos padeda apskaityti asmeninį turą? Kaip jos gali būti panaudotos praktiškai?

VI. AUTOMATINĖ TURTĖJIMO SISTEMA

Šeštasis skyrius skirtas apibendrinti ankstesniuose skyriuose aptartus klausimus ir nagrinėti praktinį taikymą.

Atskleidžiami esminiai asmeninių finansų funkcionavimo principai. Nurodomos pagrindinės priežastys, dėl kurių asmeninių finansų sistemoje didėja pinigų išlaidos arba įplaukos. Vaizdžiai aptariama įvairių sprendimų įtaka galutiniams rezultatams.

Pateikiamos asmeninių finansų ataskaitos formos, kurių pagrindu gali būti tvarkoma asmeninė buhalterija. Išsamiai aiškinama, kaip naudotis šiomis ataskaitomis, pateikiamas ištisinis praktinis pavyzdys. Be to, atskleidžiama, kaip šios ataskaitos gali būti panaudotos asmeninių finansų tikslui konkretizuoti.

Nagrinėjami įvairūs investicijų kūrimo ir pasinaudojimo šių investicijų teikiama nauda klausimai. Visi aptariami variantai iliustruojami praktiniais pavyzdžiais.

Skyriaus pabaigoje pateikiami analitiniai rodikliai, kuriuos pasitelkiant galima apibendrintai įvertinti asmeninių finansų būklę.

Išnagrinėjęs šį skyrių studijuojantysis gebės:

- Apibūdinti asmeninius finansus kaip darnią, funkcionuojančią pagal suvokiamus dėsnius sistemą.
- Nurodyti pagrindines asmeninių finansų tendencijas ir jas sukeliančias priežastis.
- Priimti kvalifikuotus sprendimus asmeninių finansų srityje.
- Įvertinti finansinių sprendimų pasekmes ir jas kiekybiškai išmatuoti.
- Praktiškai taikyti analitinių rodiklių sistemą asmeninių finansų būklei vertinti.

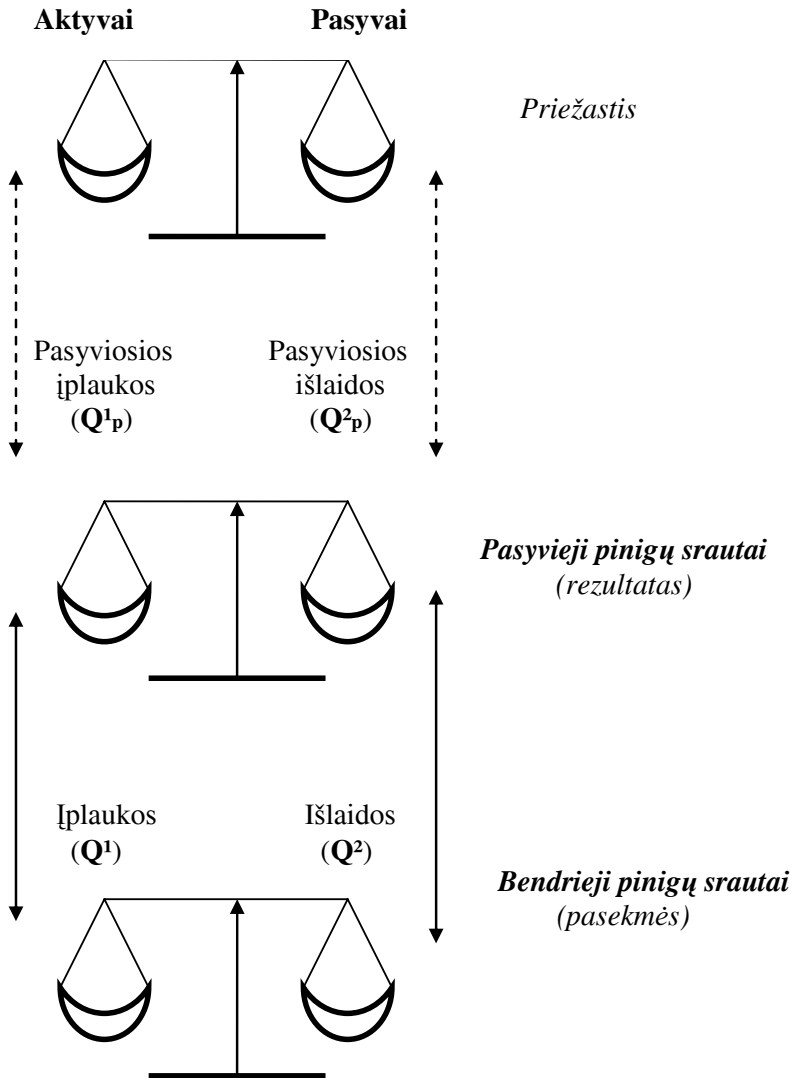
1. Asmeninių finansų sistema

Asmeninių finansų valdymas reikalauja tam tikrų žinių ir įgūdžių. Žinios apie finansų valdymo taisykles turėtų būti susistemintos taip, kad jomis būtų galima paprastai ir patogiai pasinaudoti. Priešingu atveju žinios netaps gebėjimais. Todėl, siekiant kvalifikuotai valdyti asmeninius finansus, būtina susikurti savo finansų sistemą, kuri aprėptų pagrindinį ir tarpinius asmeninių finansų tikslus. Pagrindinį asmeninių finansų tikslą apibrėžėme kaip finansinės laisvės siekį. Jis įgyvendinamas tada, kai pasyviosios įplaukos leidžia gyventi nebedirbant dėl pinigų. Dabar jau galima suprasti, kad sąvoka „nedirbti“ nėra visiškai tiksli. Tiesiog pasiekus finansinę laisvę įplaukos yra gaunamos ne iš įplaukų zonų (D ir L), o iš V, I, A zonų. Pinigų srautų kūrimas iš šių zonų reikalauja kitokių įgūdžių ir taip pat yra darbas. Tačiau tokio darbo rezultatai reikšmingai skiriasi. Sukūręs tinkamą ir sėkmingai veikiančią finansų sistemą žmogus gali kuriam laikui pasitraukti iš pinigų uždirbimo proceso. Dėl to jis nepatirs jokių finansinių sunkumų. Deja, „dirbantis“ D ir L zonose žmogus ilgesniam laikui iš pinigų uždirbimo proceso pasitraukti negali, nes jis pats yra vienintelis įplaukų šaltinis.

Asmeninių finansų visumą suvoksime pasinaudodami jau išbandyta priemone – svarstyklėmis (žr. 37 pav.).

Asmeninių finansų sistemą sudaro trys sudedamosios dalys. Gal ir keista, bet žmogus joje vaidina ne lemiamą vaidmenį. Tiksliau sakant, žmogus, nesivadovaujantis finansų taisyklėmis, turi labai menką galiybę paveikti finansų sistemą.

Panagrinėkime finansų sistemą detaliau. Viskas prasideda nuo teisingo tikslo formulavimo. Šiam tikslui pasiekti pasirenkama strategija, kuri nulemia sprendimus, susijusius su konkrečiau žmogaus asmeniniais finansais. Kiekvienas žmogus nusprendžia, koku būdu ir kokius aktyvus kurs, kad pasiektų savo tikslą. Pirmoji sistemos dalis – *aktyvų ir pasyvų* santykis, kuris ir yra esminis asmeninių finansų sistemos elementas ir pasyviųjų pinigų srautų atsiradimo priežastis.

37 pav. Asmeninių finansų sistema

Disponavimas turto, jo įsigijimas ir pardavimas, turto pavertimas aktyvais arba pasyvais yra esminiai sprendimai, ilgam paveikiantys asmeninių finansų sistemą. Todėl, kalbant apie tikrąjį asmeninių finansų sistemos valdymą, reikia kalbėti ne apie išlaidų taupymą ar papildomų įplaukų paiešką, bet apie turto sutvarkymą.

Labai aiškiai matyti, kad, kai žmogaus turte dominuoja aktyvai, pasyviosios įplaukos nusveria kairę svarstyklių lėkštę žemyn. Tai savo ruožtu tiesiogiai paveikia trečiąją sistemos dalį – *kiekvieno mėnesio bendrą pinigų srautą*, kuris apibendrinamas pinigų srauto ataskaitoje. Kuo didesnis pasyviųjų įplaukų svoris, tuo didesnis bendras kiekvieno mėnesio įplaukų svoris. Todėl žmogui reikia mažiau stengtis, kad būtų padengtos kiekvieno mėnesio išlaidos. Kai žmogui nebereikia aktyviai dirbti tam, kad galėtų patenkinti visus savo poreikius, – laikoma, kad jis finansiškai laisvas.

Kai žmogus yra „turtingas“ pasyvų, tuomet turime priešingą situaciją. Aktyvų ir pasyvų svarstyklių dešinioji lėkštė pradeda leistis žemyn. Pasyvai „gamina“ pasyviašias išlaidas, todėl dešinioji pasyviųjų pinigų srautų svarstyklių lėkštė leidžiasi žemyn, o tai didina kiekvieno mėnesio bendrąsias išlaidas. Žmogui tenka daugiau stengtis, kad uždirbtų daugiau pinigų, kurių jam dabar reikia ne tik savo poreikiams patenkinti, bet ir išlaikyti turimus pasyvus. Kuo daugiau pasyvų žmogus turi, tuo daugiau jam pačiam reikia dirbti siekiant palaikyti pasiektą gyvenimo lygį.

Dabar aiški viena praktiška taisyklė: kad nereikėtų papildomai dirbti, *kiekvienam įsigyjamam pasyvui turi būti sukuriamas aktyvas*. Aktyvo generuojamos pinigų įplaukos turėtų būti ne mažesnės, negu pasyvo generuojamos pinigų išlaidos. Jei žmogus laikysis šios taisyklės, kad ir kiek pasyvų įsigytų, jų išlaikymo problemos jam netaps nepakeliama našta.

Kitas dalykas, matomas iš pateiktos schemos, – asmeninių finansų sistema turi savo tendencijas ir inerciją. Situacija, kai yra įsigyjama daug pasyvų, kurie reikalauja nuolatinių išlaidų, pasuka sistemą laikrodžio rodyklės kryptimi. Tai reiškia, kad, siekdamas gauti reikiamą pinigų sumą, kiekvieną mėnesį žmogus yra priverstas daugiau dirbti arba skolintis. Skolinantis sukuriamas papildomas pasyvas, kuris savo ruožtu vėliau reikalauja papildomų išlaidų. Padidėjusios išlaidos turi būti kompensuojamos papildomu darbu arba papildomomis skolomis. Kadangi daugiausia pinigų yra skirta pasyvams išlaikyti, jie negali būti skiriami

kaupiti arba kurti aktyvus. Užsitęsusi tokia situacijai asmuo faktiškai bankrutuoja, nes nebeįstengia gražinti skolų. Kai kuriose šalyse egzistuoja fizinių asmenų bankroto įstatymas, kuris leidžia žmogui, patekusiame į nepalankią padėtį, pradėti savo finansinį gyvenimą iš naujo. Lietuvoje šiuo metu fizinių asmenų bankroto įstatymo nėra, todėl nėra ir galimybės tokiu būdu pakeisti blogą finansinę situaciją.

Tačiau yra ir kita asmeninių finansų sistemos tendencija. Ją galima pavadinti *automatinio turtėjimo sistema*. Šiuo atveju visas dėmesys skiriamas pirmiausia aktyvams (pinigų srauto investicijoms) kurti. Sukūrus aktyvą, pasyviųjų pinigų srautų svarstyklių kairė lėkštė tampa sunkesnė ir pradeda leistis žemyn. Žemyn pradeda leistis ir įplaukų lėkštė mėnesio bendrų pinigų srautų ataskaitoje, kitaip sakant, padidėja kiekvieno mėnesio pasyviosios įplaukos. Lieka daugiau pinigų kaupiti arba kurti kitus aktyvus. Sukūrus papildomus aktyvus, pasyviųjų įplaukų srautas dar padidėja, ir kairioji lėkštė vėl pasunkėja. Gali būti kuriamos ne tik pinigų srauto, bet ir kapitalo investicijos, kurios bus panaudotos vėlesnėms išlaidoms dengti arba aktyvams kurti.

Taigi asmeninių finansų sistema tarsi pajuda priešinga laikrodžio rodyklei kryptimi. Ši kryptis, kaip jau minėjome, galėtų būti pavadinta automatinio turtėjimo sistema. Galbūt todėl žmonės, šitokiu būdu sutvarkę savo finansus, gyvena pagal taisyklę „turtingi vis labiau turtėja“, o žmonės, kurie nežino šių principų, – pagal taisyklę „vargšai vis labiau skursta“. Ir šios tendencijos susijusios ne su žmogaus darbštumu ar tingumu, o su finansų dėsnių praktiniu taikymu savo gyvenime.

37 pav. parodyta sistema nepatogi naudoti praktiškai, todėl, suvokus sistemos veikimą ir pasirinkus jos judėjimo kryptį, galima naudoti paprastas, jau anksčiau aptartas lenteles, kuriose ta pati sistema pateikiama taip, kad būtų galima operuoti dar ir skaičiais (žr. 12 lentelę).

Iš pateiktos lentelės aiškiai matyti, kad, esant teisingai asmeninių finansų sistemos tendencijai, bendras mėnesio pinigų srauto ataskaitos rezultatas yra teigiamas, t. y. nuolat lieka papildomų pinigų, kuriuos galima skirti investicijoms. Jei tendencija yra neteisinga, kiekvieną mėnesį trūksta pinigų ir apie investavimą kalbėti yra beprasmiška.

Kad būtų aiškiau, kaip naudoti pinigų srauto ataskaitą, panagrinėkime skaitinį pavyzdį. Antanas turi butą, kurio vidutinės mėnesio išlaidų išlaidos yra 1 000 Lt, automobilį, kurio mėnesio išlaidų išlaidos – 500 Lt, būsto paskolą, kurios kiekvieno mėnesio mokėjimai sudaro 1 500 Lt. Kitoms gyvenimo reikmėms vidutiniškai per mėnesį jis iš-

leidžia vidutiniškai 3 200 Lt. Žmogaus atlyginimas yra 4 000 Lt per mėnesį po mokesčių. Dar jis turi akcijų vienos įmonės, kuri moka 2 400 Lt metinių dividendų. Be to, turi nuosavas patalpas, kurias nuomoja ir gauna 2 500 Lt įplauką. Be to, Antanas turi 60 000 Lt santaupų. Kaip atrodys jo pinigų srauto ataskaita?

12 lentelė. **Pinigų srauto ataskaita mėn.**

Įplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)		Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)		Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
Turtas		Turtas	
		Skolos	
Pasyviųjų įplaukų (Q ^{1p}) iš viso		Pasyviųjų išlaidų (Q ^{2p}) iš viso	
Pasyvusis rezultatas		(PR = Q^{1p} – Q^{2p})	
Įplaukų (Q ¹) iš viso		Išlaidų (Q ²) iš viso	
Bendras rezultatas		(Q¹ – Q²)	

Skaičiavimo rezultatai pateikti 4 priede. Iš pinigų srauto ataskaitos matyti, kad per mėnesį⁶⁴ Antanas *vidutiniškai* gauna 2 700 Lt pasyviųjų įplaukų. Turimų pasyvų išlaikymas *vidutiniškai* per mėnesį jam kainuoja 3 000 Lt. Kadangi pasyviosios įplaukos nepadengia pasyviųjų išlaidų skirtumo, 300 Lt Antanas turi padengti papildomai dirbdamas.

Iš pinigų srauto ataskaitos matome, kad Antanas gauna per mėnesį vidutiniškai 6 700 Lt įplaukų. Iš jų 2 700 Lt yra pasyviosios įplaukos, tai sudaro apie 40 proc. visų gaunamų įplaukų. Per mėnesį jis *vidutiniškai* išleidžia 6 200 Lt. Iš jų 3 000 Lt yra pasyviosios išlaidos, susijusios su

⁶⁴ Paprastumo dėlei apskaičiavome vidutinės mėnesio sumas. Įgijus asmeninės buhalterijos tvarkymo įgūdžių, rekomenduotina vidutinės sumas skaičiuoti pusmečiams ar ketvirčiams. Tačiau tiksliausi rezultatai gaunami skaičiuojant faktines kiekvieno mėnesio sumas.

turto išlaikymu ir skolos gražinimu. Pasyviosios išlaidos sudaro apie 48 proc. visų išlaidų. Kiekvieną mėnesį Antanui lieka vidutiniškai 500 Lt, kuriuos jis gali taupyti ateities išlaidoms ar investuoti.

Pritaikykite praktiškai:

Sudarykite savo (savo šeimos) pinigų srauto ataskaitą. Jei nežinoite tikslių skaičių, skaičiuokite apytiksliai.

Paskirkite šiai užduočiai tiek laiko, kiek reikės

Naudojant pinigų srautą atspindinčią ataskaitą asmeniniams finansams valdyti, galima pradėti modeliuoti situaciją, kaip ji galėtų atrodyti ateityje. Pavyzdžiui, jei nėra garantijos, kad ateityje dividendai bus išmokėti, tai Antano pinigų įplaukos gali sumažėti 2 400 Lt per metus. Atitinkamai padidėtų suma, kurią jam reikia papildomai uždirbti. Jei būtų prarastos nuomos įplaukos (nuomininkas taptų nemokus ar nutrauktų nuomos sutartį), Antanas patektų į nemalonią finansinę situaciją. Jo gaunamo atlyginimo pakanka padengti pasyviausias išlaidas, tačiau gyventi ne kažin kiek lieka. Kaip Antanas galėtų reaguoti į nepalankią situaciją, iš pinigų srauto ataskaitos nesimato. Kad susidarytų išsamus asmeninių finansų sistemos vaizdas, reikalingas dar vienas duomuo, kurį atskleidžia turto ir skolų balansas (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. **Turto ir skolų balansas**

20... m. mėn. d.

<i>Turtas</i>	<i>Vertė</i>	<i>Skolos</i>	<i>Vertė</i>
		Skolų (S) iš viso	
		Kapitalas (KA = T – S)	
Turto (T) iš viso		Skolos (S) + Kapitalas (KA) iš viso	

Užpildykime turto ir skolų balanso lentelę, įvesdami Antano 2010 m. liepos 31 d. duomenis. Turtas, kaip jau buvo minėta, gali būti įvertintas dvejopai. Pirmasis vertinimas – pinigų suma, kuri buvo sumokėta ta-

da, kai turtas buvo pirktas (įsigijimo vertė). Antrasis vertinimas – kiek tas turtas gali kainuoti dabar, jei jis būtų parduotas (rinkos vertė). Todėl pateiksime dvi kiekvieno turto vertes. Butas – 250 000 Lt ir 180 000 Lt; automobilis 60 000 Lt ir 35 000 Lt; akcijos 15 000 Lt ir 7 000 Lt; nuomojamos patalpos 500 000 Lt ir 300 000 Lt. Skolos suma priklauso tik nuo to, kokia buvo pradinė jos suma ir kiek skolos gražinta. Antano skola 2010 m. liepos 31 d. sudarė 200 000 Lt. Turto ir skolų balansui sudaryti taikysime turto rinkos vertę⁶⁵. Skaičiavimai pateikti 5 priede.

Iš skaičiavimų matyti, kad visas Antano turtas šiuo metu vertas 582 000 Lt. Suma atrodo neblogai, tačiau, lyginant su įsigijimo verte, ji nukrito 243 000 Lt (nuo pradinės 825 000 Lt). Tai gana reikšmingas vertės sumažėjimas. Iš balanso matyti, kad buto, kuriam įsigyti buvo pasiimta paskola, vertė jau yra mažesnė negu likusi negražinta paskolos suma. Tai reiškia, kad, netgi pardavus butą, gautų pinigų nebeužteks skolai gražinti. Jei reiktų butą parduoti, pinigų reikės prasimanyti iš kitur, pavyzdžiui, panaudoti santaupas ar parduoti kitą turta. Turto ir skolų balansas parodo, kuria dalimi turimo turto žmogus disponuoja pats, o į kurią jo turto dalį (į 34 proc. turto) gali pretenduoti kreditoriai. Šiuo atveju pakankamai gerą finansinę situaciją rodo ir kapitalo dydis – 382 000 Lt, kuris yra didesnis už skolas.

Turto ir skolų balansas yra labai naudingas įrankis prognozuoti ateities situacijoms. Jis leidžia numatyti ateitį svarstant „kas būtų, jeigu būtų“. Turint šiuos duomenis, galima ieškoti atsakymo į klausimą: „Ką daryti, jei turimų patalpų nebegalima išnuomoti?“ Pinigų srauto požiūriu matyti, kad praradęs šias pasyvias įplaukas Antanas susiduria su pinigų srauto subalansavimo problema. Jei jis netenka 2 500 Lt nuomos įplaukų, jam pradeda trūkti 2 000 Lt kas mėnesį. Turėdamas 60 000 Lt santaupų, jis gali laukti tikėdamasis, kad situacija pasikeis. Santaupos jam gali leisti išgyventi nieko nekeičiant 30 mėnesių.

Kitas galima variantas – nuomojamų patalpų pardavimas už 300 000⁶⁶ Lt. Iš šių pinigų galima gražinti būsto paskolą 200 000 Lt. Kadangi būsto paskola užtraukia 1 500 Lt mėnesinių išlaidų, po tokios operaci-

⁶⁵ Balanse įsigijimo vertė su rinkos verte lyginama tais atvejais, kai reikia nustatyti kapitalo investicijų galimą naudą ir matyti viso turto vertės kitimo tendencijas. Tokius skaičiavimus rekomenduotina atlikti įgijus pakankamai asmeninių finansų valdymo įgūdžių.

⁶⁶ Paprastumo dėlei ignoruojame visus su šia operacija susijusius mokesčius, kuriuos Antanui reiktų sumokėti.

jos pasyviosios išlaidos sumažės iki 1 500 Lt, bendrosios išlaidos iki 4 700 Lt. Ataskaitų, rodančių Antano asmeninių finansų sistemos būklę, skaičiai po šio operacijos pateikti 6 priede.

Tačiau iš ataskaitų gerai matyti, kad, pardavus nuomojamas patalpas ir gražinus skolą, dar trūktų 500 Lt mėnesio pinigų srautui subalansuoti. Šiuos pinigus galima sutaupyti mažinant gyvenimo išlaidas. Jei nenorima atsisakyti įprasto gyvenimo, galima naudoti santaupas, kurios, jei situacija nepasikeis, leistų Antanui išgyventi 10 metų nekeičiant savo gyvenimo būdo.

Pritaikykite praktiškai:

Sudarykite savo (savo šeimos) turto ir skolų balansą. Taikykite apytikslės rinkos vertes, vėliau, jei reikės, jas galėsite tikslinti.

Skirkite šiam darbui deramą dėmesį

Visos aptartos ataskaitos ir skaičiavimai „kas būtų, jeigu būtų“ labai naudingi ateičiai prognozuoti. Juos pasitelkiant galima sumodeliuoti, kaip koks nors sprendimas paveiks asmeninius finansus, realiai gyvenime to neatliekant. Taip sumodeliavus galima pasirinkti geriausią variantą ir išvengti kritiškų situacijų, į kurias galima patekti, jei neatsižvelgiama į visas aptartas taisykles.

2. Asmeninių finansų tikslo konkretizavimas

Iki šiol kalbėdami apie asmeninių finansų tikslą turėjome galvoje tikslą *pasiekti finansinę laisvę*. Finansinės laisvės pasiekimo kriterijumi pasirinkome gyvenimo išlaidas, kurias turėtų padengti „višta, dedanti auksinius kiaušinius“.

Dabar jau tiksliai žinote, kokios yra turto rūšys ir kaip galima užsiauginti „vištą, dedančią auksinius kiaušinius“. Be to, žinote (bent jau turėtumėte žinoti), kiek būtent pinigų Jums reikia, jei pasirenkate papras-

to, patogaus arba prabangaus gyvenimo lygi⁶⁷. Šios sumos yra rodikliai, leidžiantys kontroliuoti, kaip judama numatyto tikslo link. Svarbiausia yra žinoti, kaip veikia visa asmeninių finansų sistema.

Tiek žinant prasminga žengti paskutinį žingsnį ir pritaikyti šias žinias praktiškai. Tą galima padaryti detalizuojant bendrai suformuluotą asmeninių finansų tikslą ir jį pritaikant sau arba savo šeimai.

Kaip tą reikėtų padaryti? Atsakymas labai paprastas – sudaryti savo asmenines *ateities ataskaitas*: pinigų srauto ataskaitą (*pasyviųjų srautų dalis*) ir turto bei skolų balansą. Šios ataskaitos ir bus Jūsų ateities vizija, įkūnyta konkrečiuose skaičiuose ir sudaryta atsižvelgiant į finansinius dėsnius.

Kad būtų paprasčiau suformuluoti asmeninių finansų tikslą, pailustruosime visą procesą skaičiais, išskirdami tris pagrindinius darbus, kurie jau buvo parodyti 3 pav. Tai yra: 1) *esamos situacijos diagnostika*; 2) *pageidaujamos situacijos apibūdinimas*; 3) *kelio į pageidaujamą situaciją pasirinkimas*.

Esamos situacijos diagnostika prasideda nuo turimo turto ir skolų *inventorizacijos*, kitaip tariant, nuo turimo turto ir skolų sąrašo sudarymo. Sudarius sąrašą turimą turtą reikia suskirstyti į *aktyvus* ir *pasyvus*⁶⁸. Skolos visada yra pasyvai, nes pagal savo prigimtį generuoja išlaidų srautą.

Tarkime, kad turime butą, automobilį ir 50 000 Lt santaupų, o skolų neturite. Butas ir automobilis naudojami asmeniškai, todėl jie priskirtini prie pasyvų. Santaupos laikomos kaip ilgalaikis terminuotasis indėlis su 6 proc. metinių palūkanų gaunant jas kas mėnesį, todėl jis laikytinas aktyvu. Žinant savo aktyvus ir pasyvus, reikia suskaičiuoti, kokius pinigų srautus jie kuria. Pradžiai patartina skaičiuoti vidutines mėnesio sumas. Tarkime, buto išlaikymas vidutiniškai per mėnesį kainuoja 1 000 Lt, automobilio išlaikymas 800 Lt įskaitant ir išlaidas kurui. Nesunku paskaičiuoti, kad indėlis kas mėnesį „uždirba“ 250 Lt. Dabar galima sudaryti pasyviųjų pinigų srautų šios dienos ataskaitą (žr. 14 lentelę).

Iš pasyviųjų pinigų srautų matyti, kad, be gyvenimo išlaidų, papildomai turtui išlaikyti vidutiniškai per mėnesį reikia 1 550 Lt.

Kitas žingsnis yra reikalingų gyvenimo išlaidų nustatymas. Kaip jau kalbėjome, prasminga žinoti išlaidas⁶⁹, kurios leistų išgyventi (mažos),

⁶⁷ Apie tai išsamiai kalbėjome aptardami išlaidų rūšis.

⁶⁸ Plačiau žr. „Turto rūšys“.

⁶⁹ Plačiau žr. „Išlaidų valdymas“.

gyventi patogiai (vidutinės) arba gyventi prabangiai (didelės). Tarkime, kad, be pasyvų išlaikymo, išgyvenimo išlaidos yra 2 000 Lt, patogiam gyvenimui reikia 4 000 Lt, o prabangiai gyventi reikia 6 000 Lt.

14 lentelė. **Pasyvieji pinigų srautai liepos mėn. (dabartinė situacija)**

Įplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)		Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
<i>Indėlis</i>	250	<i>Butas</i>	1 000
		<i>Automobilis</i>	800
Pasyviosios įplaukos (Q ^{1p}) iš viso	250	Pasyviosios išlaidos (Q ^{2p}) iš viso	1 800
Pasyvusis rezultatas (PR = Q^{1p} – Q^{2p})		-1 550	

Taip pat reikia *nustatyti mėnesio įplaukas*. Šiuo atveju kalbama tik apie įplaukas, gaunamas pačiam aktyviai dalyvaujant pinigų uždirbimo procese (D ir L įplaukų zonos). Tarkime, gauname 4 000 Lt atlyginimą po mokesčių. Remiantis šia informacija, galima sudaryti pinigų srauto šios dienos ataskaitą (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. **P pinigų srauto ataskaita (dabartinė situacija)**

Įplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)		Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
<i>Atlyginimas</i>	4 000	<i>Išlaidos gyvenimui</i>	2 000
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)		Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
<i>Indėlis</i>	250	<i>Butas</i>	1 000
		<i>Automobilis</i>	800
Pasyviosios įplaukos (Q ^{1p}) iš viso	250	Pasyviosios išlaidos (Q ^{2p}) iš viso	1 800
Pasyvusis rezultatas (PR = Q^{1p} – Q^{2p})		-1550	
Įplaukų (Q¹) iš viso	4 250	Išlaidų (Q²) iš viso	3 800
Bendrasis rezultatas (Q¹ – Q²)	+450		

Iš pinigų srautų ataskaitos matyti, kad, net gaunant nemažą atlyginimą, neturint skolų ir turint tik būtinus pasyvus, pinigų lieka tik minimalioms gyvenimo išlaidoms ir dar 450 Lt kas mėnesį nenumatytiems atvejams arba taupyti.

Siekiant pabaigti esamos situacijos diagnostiką ir pamatyti visą asmeninių finansų sistemos vaizdą, reikia sudaryti šios dienos turto ir skolų balansą. Balansą sudarykime remdamiesi rinkos verte. Sakykime, kad buto įsigijimo vertė buvo 250 000 Lt, dabartinė rinkos vertė – 200 000 Lt; automobilio įsigijimo vertė 60 000 Lt, dabartinė rinkos vertė – 30 000 Lt.

16 lentelė. **Turto ir skolų balansas (dabartinė situacija)**

<i>Turtas</i>	<i>Vertė</i>	<i>Skolos</i>	<i>Vertė</i>
<i>Indėlis</i>	50 000	Skolų (S) iš viso	0
<i>Butas</i>	200 000		
<i>Automobilis</i>	30 000	Kapitalas (KA = T – S)	280 000
Turto (T) iš viso	280 000	Skolos (S) + Kapitalas (KA) iš viso	280 000

Kadangi šiuo metu skolų neturime, tai visas turtas priklauso mums, ir finansinė rizika yra minimali.

Praktinis pritaikymas:

Jei dar to nepadarėte iki šiol – sudarykite savo asmeninių bei šeimos pinigų srautų ataskaitą ir turto bei skolų balansą.

Skirkite tam deramą dėmesį – tai susiję su Jumis asmeniškai

Kitas žingsnis – **pageidaujamos situacijos apibūdinimas**. Jis pradamas nuo finansinės laisvės siekio pavertimu konkrečiais skaičiais. Atsižvelgiant į ateities pageidaujamas sąlygas, tiesiog reikia paskaičiuoti, kiek pasyvųjų įplaukų turi uždirbti aktyvai (pinigų srauto ir kapitalo investicijos), kad mums patiems nereikėtų tiesiogiai dirbti. Šiuo atveju pirmiausia reikėtų apsispręsti dėl *pageidaujamų gyvenimo sąlygų*, nes nuo to priklausys ir pasyviosios, ir kitos išlaidos. Jei, tarkime, gyvenimi-

mas bute ir vieno automobilio turėjimas visiškai patenkina žmogų⁷⁰, o gyvenimo lygis, kuris atitinka vidutines 4000 Lt išlaidas per mėnesį, yra tai, ko siekiama, tada paprasta suskaičiuoti, kad finansinė laisvė bus pasiekta, kai aktyvai per mėnesį „uždirbs“ 5800 Lt⁷¹. Ši suma gaunama iš prognozuojamos pinigų srauto ataskaitos (žr. 17 lentelę).

17 lentelė. **Pinigų srauto ataskaita. Išlaidų dalis (pageidaujama situacija)**

Išlaidos	Suma
Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
<i>Išlaidos gyvenimui</i>	4 000
Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
<i>Butas</i>	<i>1 000</i>
<i>Automobilis</i>	<i>800</i>
Pasyviosios išlaidos (Q ^{2p}) iš viso	1 800
Išlaidų (Q ²) iš viso	5 800

18 lentelė. **Pinigų srauto ataskaita. Įplaukų dalis (pageidaujama situacija)**

Įplaukos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)	
<i>Atlyginimas</i>	0
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)	
<i>Investicija 1</i>	?
<i>Investicija 2</i>	?
<i>Investicija 3</i>	?
Pasyviosios įplaukos (Q ^{1p}) iš viso	5800

Prognozuojamos pinigų srauto ataskaitos išlaidų dalis, suprantama, susijusi su pinigų srautų įplaukų dalimi, kuri pildoma pradedant nuo pasyvių įplaukų dalies. Kuo daugiau išlaidų, tuo daugiau žmogus turės su-

⁷⁰ Kai pageidaujamo turėti turto yra daugiau, visas šis turtas ir jo išlaikymo išlaidos yra surašomos į pinigų srauto ataskaitos *Pasyviųjų išlaidų* dalį.

⁷¹ 1 800 Lt (pasyvams išlaikyti) + 4 000 Lt (gyventi).

kurti aktyvų, kurie išlaikytų pasyvus ir dar leistų gyventi nedirbant dėl pinigų. Reikalinga gyvenimui suma yra žinoma – 4 000 Lt. Ji – mūsų siekiamas pasyvusis rezultatas. Taigi tam, kad aptartomis sąlygomis pasiektume finansinę laisvę, *reikia sukurti tokius aktyvus*, kad jie kurtų 5 800 Lt įplaukas per mėnesį. Kol kas mes nežinome, kas tai bus, todėl juos pavadino *investicija 1,2,3* (žr. 18 lentelę).

Apibendrinę 17 ir 18 lentelių duomenis ir surašę juos į pinigų srauto ataskaitą, gauname pageidaujamos situacijos vaizdą (žr. 19 lentelę).

19 lentelė. **Pinigų srauto ataskaita (pageidaujama situacija)**

Įplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)		Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
<i>Atlyginimas</i>	0	<i>Išlaidos gyvenimui</i>	4 000
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)		Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
<i>Investicija 1</i>	?	<i>Butas</i>	1 000
<i>Investicija 2</i>	?	<i>Automobilis</i>	800
<i>Investicija 3</i>	?		
Pasyviųjų įplaukų (Q ^{1p}) iš viso	5 800	Pasyviųjų išlaidų (Q ^{2p}) iš viso	1 800
Pasyvusis rezultatas (PR = Q^{1p} – Q^{2p})	+4000		
Įplaukų (Q ¹) iš viso	5 800	Išlaidų (Q ²) iš viso	5 800
Bendrasis rezultatas (Q ¹ – Q ²)	0		

Nustačius esamą ir apsibrėžus pageidaujamą situaciją, reikia numatyti **kelią, kuriuo bus pasiekta** pageidaujama situacija.

Šiuo metu aktyvų dalyje turime tik indėlį, kuris uždirba 250 Lt. Mums reikia 5 800 Lt per mėnesį. Likusią 5 550 Lt sumą turės sukurti šiuo metu dar mums nežinomi aktyvai, kuriuos kol kas vadiname *1, 2, 3 investicijomis*. Kokios būtent investicijos gali kurti reikalingas pinigų įplaukas, buvo aptarta 5.3 poskyryje „Investavimas“. Teisingas investicijų pasirinkimas ir vėlesnis jų kūrimas bei palaikymas yra ne vienos dienos darbas.

Tačiau, prieš pradėdant rinktis galimus investicijų variantus, pirmiausia būtina pasirūpinti *saugumo priemonėmis* nesėkmės atveju. Jau

žinome, kad finansinį saugumą užtikrina specialios atsargos⁷². Pirmiausia reikia nustatyti reikalingų *atsargų dydžius*. Tai atliekama žinant pinigų sumas, reikiamas paprastam, patogiam ir prabangiam gyvenimui, taip pat pastovias vidutines pasyvų išlaikymo išlaidas. Pirmiausia nustatome *finansinės rizikos* atsargų dydį. Tarkime, pasirinkome sudaryti tokias atsargas, kurios leistų netekus darbo išgyventi 6 mėnesius. *Minimalų* gyvenimo lygį turėtų užtikrinti 22 800 Lt⁷³ finansinės rizikos atsargos. Norint numatyti laiką gyventi *patogiai*, jos turėtų būti 34 800 Lt⁷⁴. *Prabangų* 6 mėnesių gyvenimą netekus darbo užtikrintų 46 800 Lt⁷⁵. Kadangi suma, viršijančią reikalingą finansinės rizikos atsargų dydį, turime (ilgalaikis indėlis), tereikia tik įvertinti šios sumos praradimo riziką. Yra trys rizikos rūšys. Pirma, bankas, kuriame laikomi pinigai, gali bankrutuoti. Antra, gali būti areštuotos Jūsų sąskaitos, jei nevykdysite kokių nors skolų įsipareigojimų. Trečia, valiuta, kuria laikote santaupas, gali nuvertėti dėl devalvavimo. Reikia priminti, kad, siekiant išvengti pirmųjų dviejų rizikos rūšių, pinigus, skirtus rizikos atsargoms, rekomenduojama laikyti ne banke. Dėl valiutų rizikos tokio ilgo saugojimo atsargas geriausia sudaryti iš dviejų–trijų pagrindinių valiutų.

Matome, kad finansinė rizika maža, nes neturime skolų. Niekas negali tiksliai žinoti bankų bankroto datų, niekas iš anksto negali tiksliai numatyti būsimo valiutų „elgesio“ ar tikslaus devalvavimo laiko. Vienas iš galimų finansinio saugumo atsargų pinigų saugojimo variantų būtų tam tikros sumos skirtingomis valiutomis saugojimas ne banke, bet seife. Tarkime, tai būtų 30 000 Lt skirtingomis valiutomis. Todėl dabar indėlyje lieka tik 20 000 Lt, ir indėlio uždirbami pinigai nuo 250 Lt sumažėja iki 100 Lt per mėnesį. Šis 150 Lt mėnesio įplaukų praradimas gali būti laikoma kaina, mokama už finansinių atsargų saugumą. Jei būtų priimtas šis sprendimas, mūsų prognozuojamas pinigų srautų balansas pasikeistų ir atrodytų taip, kaip parodyta 20 lentelėje.

Tada 1, 2, 3 investicijoms reikėtų uždirbti 5 700 Lt, nes kitos sąlygos nepasikeitė. Iš šių skaičiavimų labai gerai matyti, kaip keičiasi finansinio tikslo vertinė išraiška keičiantis veiksniams, nuo kurių jis priklauso. Taip pat aiškiai matyti, kurie veiksniai priartina, o kurie nutolina finansinio tikslo pasiekimą.

⁷² Plačiau apie reikalingus atsargas žr. „Asmeninių finansų strategijos“.

⁷³ $(2\,000 + 1\,800) \times 6$.

⁷⁴ $(4\,000 + 1\,800) \times 6$.

⁷⁵ $(6\,000 + 1\,800) \times 6$.

20 lentelė. Pinigų srauto ataskaita (variantų paieška)

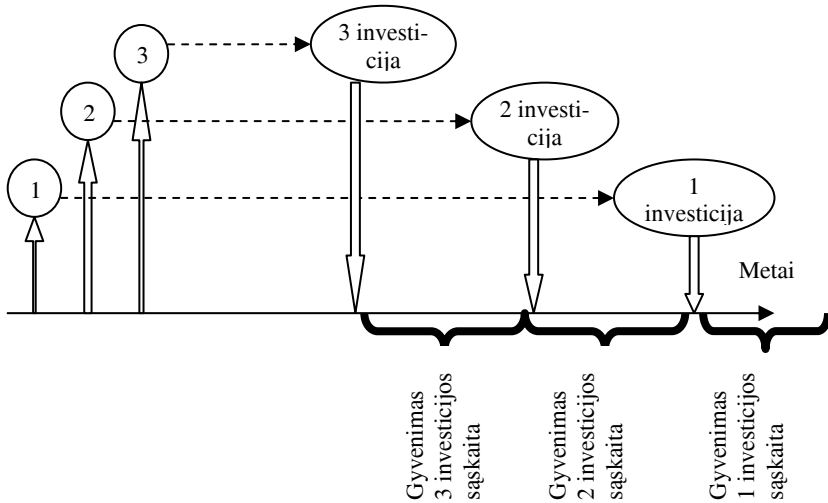
Iplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)		Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
<i>Atlyginimas</i>	0	<i>Išlaidos gyvenimui</i>	4 000
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)		Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
<i>Indėlis</i>	100	<i>Butas</i>	1 000
<i>Investicija 1</i>	?	<i>Automobilis</i>	800
<i>Investicija 2</i>	?		
<i>Investicija 3</i>	?		
Pasyviosios įplaukos (Q ^{1p}) iš viso	5 800	Pasyviosios išlaidos (Q ^{2p}) iš viso	1 800
Pasyvusis rezultatas (PR = Q ^{1p} – Q ^{2p})	+4 000		
Įplaukų (Q ¹) iš viso	5 800	Išlaidų (Q ²) iš viso	5 800
Bendrasis rezultatas (Q ¹ – Q ²)	0		

Kitas žingsnis apibūdinant pageidaujamą finansinę situaciją – *finansinės gerovės atsargų kūrimo ir jų vėlesnio naudojimo (investavimo) planavimas*. Dabar kalbame jau apie tai, kokias 1, 2, 3 investicijas numatome. Kai kalbame apie finansinės gerovės atsargas ir jų naudojimą, turime galvoje pakankamai saugų investavimą, kuris neduoda itin didelės naudos, bet užtikrina normalų gyvenimo lygį. Saugaus investavimo variantų daug. Šios investicijos priklauso nuo žmogaus požiūrio, polinkių ir kt. Vienas iš požiūrių į investitorius pateiktas 2 priede.

Renkantis investavimo kryptį prasminga apsvarstyti visus galimus investicijų variantus, tai padeda pasirinkti sau tinkamiausią variantą. Galima tiesiog sutaupyti pakankamą pinigų sumą ir tada ją tiesiog išleisti. Galima investuoti į pensijų fondus, pirkti obligacijas, vyriausybės vertybinius popierius, dėti pinigus į indėlius, pirkti butus, kuriuos vėliau nuomosite, pirkti nekilnojamąjį turtą, kur vėliau parduosite ir pan. Jau planavimo etape reikėtų apsispręsti, kokią investavimo strategiją taikysite.

Jei kursite kapitalo investicijas (auginsite „kiaules“), tada reikės numatyti ne tik tai, kur ir kaip investuosite, bet ir kada *likviduosite in-*

vesticiją. Kapitalo investicijų kūrimo ir jų panaudojimo esmė parodyta 38 pav.

38 pav. Kapitalo investicijų kūrimas ir jų naudojimas

Kaip matome, kapitalo investicijų idėja labai paprasta. Investuojama tam tikra pinigų suma, ji per numatytą laiką padidėja. Vėliau, investiciją pavertus pinigais, iš jų galima kurį laiką gyventi. Vėliau gyvenama iš kitos investicijos ir t. t.

Pateiksime supaprastintą kapitalo investicijos formavimo ir panaudojimo pavyzdį. Tarkime, norime po 10 metų 5 metus gyventi nedirbdami dėl pinigų. Žinome, kad mėnesį gyventi mums reikia 5 800 Lt, todėl po 10 metų mums reikėtų turėti apie 350 tūkst. Lt, kad būtų galima įgyvendinti savo norą. Šiame etape rekomenduotina nesvarstant apie tai, iš kur gauti tuos pinigus, apgalvoti kiek galima daugiau kaupimo ir investavimo variantų.

Paprasčiausias variantas – padėti pinigus kaip banko indėlį ir tikėtis, kad „užaus“ reikiama suma. Jei rastume banką, kuris mokėtų garantuotus 4 proc. metinių palūkanų, tai reikėtų į jo indėlį padėti apie 242 tūkst. Lt, kad po 10 metų turėtume 350 tūkst. Lt. Kitas variantas yra nusipirkti ilgalaikių obligacijų su garantuotomis palūkanomis. Į obligacijas

su, tarkime, 7 proc. metinių palūkanų reikėtų investuoti apie 181 tūkst. Lt, kad gautume norimą sumą po 10 metų.

Galima pirkti nekilnojamojo turto, kurį po 10 metų pardavę galbūt gausime norimą pinigų sumą. Ekonominio nuosmukio laikotarpiu, bent jau teoriškai, palanku investuoti į tą turta, kurio kainos nukritusios, tikintis vėliau jį pelningai parduoti. Kaip žinoma, šiuo metu nėra orakulų, kurie galėtų visiškai tiksliai nurodyti turta, kurio vertė tikrai pakils. Todėl visus sprendimus, susijusius su investavimu, kaip ir su asmeniniais finansais, žmogui tenka priimti *savo rizika ir atsakomybe*. Tai labai svarbus dalykas, nes konsultantai gali tik patarti, ką daryti, tačiau sprendimą visuomet priima *pats žmogus*. Priešingu atveju istorija, aprašyta 7 priede, kartosis.

Atkreiptinas dėmesys, kad, planuojant investicijas į nekilnojamąjį turta, reikia labai tiksliai išsiaiškinti, kokius mokesčius reikės sumokėti parduodant šį turta, nes mokamų mokesčių sumos gerokai sumažina investicijų naudingumą. Vienas iš svarbiausių mokesčių, į kurį reikia atsižvelgti, šiuo atveju yra PVM. Pavyzdžiui, nusipirkęs nekilnojamojo turto ir greitai jį pardavęs už daugiau nei 100 tūkst. Lt žmogus privalo (tik jeigu ši operacija bus pripažinta ekonomine veikla) sumokėti 21 proc. PVM. Sakykime, pirkote žemės už 200 tūkst. Lt ir po mėnesio ją pardavėte už 250 tūkst. Lt. Po šio operacijos turėsite pirmiausia susimokėti apie 43 tūkst. Lt PVM, apie 1 000 Lt GPM (jei užsiregistravote kaip PVM mokėtojas). Taigi, kaip matote, 25 proc. vertės priaugimas dėl mokesčių sumažėja iki 2,5 proc. Todėl yra labai neprotinga planuojant savo investicijas neatsižvelgti į mokesčių įtaką.

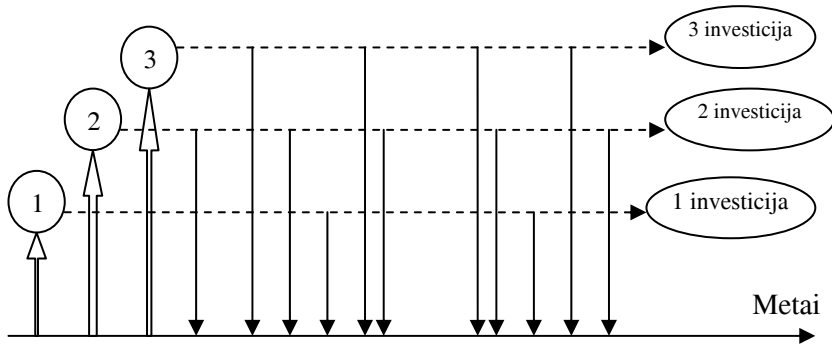
Tarkime, jei įsigyjame žemės už 200 tūkst. Lt ir norime po 10 metų ją parduoti taip, kad mums po mokesčių (jeigu ši operacija bus pripažinta ekonomine veikla) liktų 350 tūkst. Lt, tai jos pardavimo kaina turės būti 460⁷⁶ tūkst. Lt. Ar bus galima gauti tokią kainą, priklausys nuo tuometinės ekonominės situacijos ir turimo turto paklausos. Tokius dalykus sunku žinoti iš anksto, tačiau, kai įvertiname mokesčių našta, kartais iš karto tampa aišku, kad investicija neatsipirks.

Ne visas kapitalo investicijas būtina suformuoti iš karto. Kai kurias galima sudaryti iš periodinių įmokų. Toks kapitalo investicijų kaupimas turi daug taupymo bruožų. Skirtumas nuo taupymo tas, kad pinigai dar ir investuojami. Jei norime po 10 metų sukaupti 350 tūkst. Lt ir gauti 4

⁷⁶ PVM apie 80 tūkst. Lt, GPM apie 27 tūkst. Lt.

proc. garantuotų metinių palūkanų, kas mėnesį reikėtų mokėti 2 430 Lt įmokas.

Jei planuojate, kad 1, 2, 3 investicijos bus pinigų srauto investicijos („melžiamos karvės“), tada reikės atsižvelgti į tai, kokius srautus generuoja investicijos. Pinigų srauto investicijų kūrimo ir jų panaudojimo esmė parodyta 39 pav.

39 pav. Pinigų srauto investicijų sudarymas ir jų naudojimas

Kaip matyti, pinigų srauto investicijų idėja nesudėtinga. Įsigytas aktyvas yra nedelsiant „įdarbinamas“ ir pradeda kurti pinigų įplaukas. Pati investicija šiuo atveju taip pat lieka ir prireikus ją galima parduoti. Suskaupus pakankamai pinigų srauto investicijų, jų suminis pinigų srautas gali leisti žmogui gyventi pačiam aktyviai nedirbant dėl pinigų. Mūsų nagrinėjamu atveju tai būtų vidutiniškai 5 800 Lt per mėnesį.

Kokie aktyvai gali būti pinigų srauto investicija, išsamiai aptarėme nagrinėdami pinigų srauto investicijų klausimą. Jei norėtumėme gauti reikiamą įplaukų sumą tiesiog padėję pinigus į banką kaip terminuotą indėlį, kiekvieną mėnesį pasiimdami susikaupusias palūkanas esant, tarkime, 4 proc. metinių palūkanų normai, reikėtų padėti į indėlį 1,74 mln. Lt. Norėtusi atkreipti dėmesį, kad mes dabar aptariame galimybes, nesvarstydami, kiek jos yra realios ar įgyvendinamos. Toks vertinimas yra kitas žingsnis. Labai daug žmonių dalies galimybių net nesvarsto manydami, kad jiems tai atrodo nerealu ar nepasiekiamą. Todėl rekomenduotina asmeninių finansų tikslo detalizavimo etape tiesiog įdomumo dėlei (proto lavinimo tikslais) apsvarstyti ir įvertinti kiek galima daugiau visokiųjų, net ir visiškai nerealių, investavimo variantų.

Kita galimybė sudaryti pinigų srauto investiciją galėtų būti buto, skirto nuomai, įsigijimas. Tarkime, galime įsigyti butą už 200 tūkst. Lt, jį išnuomoję galėtume gauti 2 000 Lt per mėnesį nuomos įplaukų po visų išlaidų ir mokesčių.

Galima nusipirkti verslą, kuris teiktų apie 70 tūkst. Lt dividendų srautą per metus. Tokio verslo pirkimo kaina gali būti nuo kelių šimtų tūkstančių iki keleto milijonų litų. Tačiau iš ankstesnių skaičiavimų matome, kad už verslą mokėti daugiau negu 1,74 mln. Lt netikslinga, nes turint tokią sumą ir ją padėjus į banką garantuotai gautume reikiamą sumą pinigų. Galimi ir kiti investavimo variantai, kurie teiktų reikiamą pinigų srautą.

Baigiant pageidaujamos situacijos apibūdinimą, visi galimi investicijų variantai yra persvarstomi ir įvertinami, kiek jie gali būti įgyvendinti atsižvelgiant į realią žmogaus padėtį. Jaunas žmogus gali rinktis strategijas, reikalaujančias daugiau laiko, pavyzdžiui, ilgalaikį kaupimą, dalis investicijų gali būti ir rizikingesnės. Brandaus amžiaus žmonėms vertėtų būti atsargesniems investuojant, nes ištikus nesėkmei galima nebepėti vėl sutvarkyti savo finansų.

Parodysime, kaip galėtų būti vertinami variantai ir kaip šie variantai veikia pinigų srautus. Tarkime, mums patinka idėja turėti labai daug pinigų, juos laikyti indėlyje ir gyventi iš palūkanų. Tam reiktų apie 1,8 mln. Lt. Jei tokią sumą turėtume, tada pinigų srauto ataskaita atrodytų taip, kaip parodyta 21 lentelėje.

21 lentelė. **Pinigų srauto ataskaita (prognozuojama 1 situacija)**

Įplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)		Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
<i>Atlyginimas</i>	0	<i>Gyvenimo išlaidos</i>	4 000
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos) (indėlio palūkanos)	6000 ⁷⁷	Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	1 800
Įplaukų (Q¹) iš viso	6000	Išlaidų (Q²) iš viso	5 800
Rezultatas (Q¹ – Q²)	+200		

⁷⁷ Darome prielaidą, kad metinės palūkanos – 4 proc.

Kad pasiektume norimą situaciją, turto ir skolų balanso dalyje turės atsirasti 1,8 mln. Lt indėlis. Tas gerai matyti 21 lentelėje. Šiuo metu turime 20 000 Lt, kurie yra laikomi indėlyje. 30 000 Lt iš turimų santaupų yra skirta finansinio saugumo rezervui. Taigi dar trūksta 1,78 mln. Lt.

22 lentelė. **Turto ir skolų balansas (prognozuojama I situacija)**

Turtas	Vertė	Skolos	Vertė
<i>Butas</i>	200 000		
<i>Automobilis</i>	35 000		
<i>Santaupos (finansinės rizikos atsargos)</i>	30 000		
Indėlis	1 800 000		
		Kapitalas (KA = T – S)	
Turto (T) iš viso	2 065 000	Skolos (S) + Kapitalas (KA) iš viso	2065000

Kur paimti šiuos pinigus? Variantų nėra daug. Galima sutaupyti dirbant arba pasiskolinti ir „atidirbti“ už skolą vėliau. Pasiskolinę ir padėję pinigus į banką, patirsime nuostolį, nes skolos palūkanos visada didesnės už indėlių palūkanas, todėl šis variantas netinka. Kiek realu sutaupyti ir kiek tai truktų laiko? Šiuo metu (žr. 15 lentelę), jei gyvenimo išlaidos atitinka minimalųjį pragyvenimo lygį, lieka 450 Lt per mėnesį. Jei atsižvelgiame į tai, kad dalis pinigų turėtų būti skirta finansinio saugumo atsargoms ir laikoma ne indėlyje, ši suma sumažėja iki 300 Lt. Reikėtų beveik 500 metų taupyti reikiamą sumą. Taigi toks variantas netinka.

Kitas variantas – nuomojamo buto pirkimas. Jo kaina 200 000 Lt ir jis teiktų 2 000 Lt per mėnesį. Suprantama, vien tik iš nuomojamo buto gyventi nedirbant nepavyktų. Be to, buto dar neturime. Šio varianto pranašumas – įsigiję butą ir jį išnuomoję, pinigus pradėdame gauti iškart. Todėl idėją verta apsvarstyti išsamiau. Šiuo metu butui pirkti galime skirti 20 000 Lt. Iš 50 000 Lt turimų santaupų atidedame 30 000 Lt į finansinio saugumo atsargas. Taigi trūksta 180 000 Lt. Tiek pinigų pasiskolintus iš banko, tarkime, už 7 proc. metinių palūkanų 15 metų, kas mėnesį reikėtų mokėti apie 1 600 Lt. Ši situacija turto ir skolų balanso lentelėje atrodytų taip:

23 lentelė. Turto ir skolų balansas (prognozuojama 2 situacija)

Turtas	Vertė	Skolos	Vertė
<i>Butas</i>	200 000		
<i>Automobilis</i>	35 000		
<i>Santaupos (finansinės rizikos atsargos)</i>	30 000		
Nuomojamas butas	288 000⁷⁸	Paskola butui įsigyti	180 000
		Kapitalas ($KA = T - S$)	373 000
Turto (T) iš viso	553 000	Skolos (S) + Kapitalas (KA) iš viso	553 000

Pinigų srauto ataskaita po šios operacijos atrodys taip, kaip parodyta 24 lentelėje. Matyti, kad suminis pinigų srautas iš nuomojamo buto yra +400 Lt (2000 – 1600), taigi net ir paėmus paskolą butui įsigyti ši investicija yra naudinga⁷⁹.

24 lentelė. Pinigų srauto ataskaita (prognozuojama 2 situacija)

Iplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)		Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
<i>Atlyginimas</i>	4 000	<i>Išlaidos gyvenimui</i>	2 000
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)		Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
		<i>Butas</i>	1 000
		<i>Automobilis</i>	800
1 investicija (nuomojamas butas)	2 000	Paskola butui įsigyti	1 600
<i>2 investicija</i>	?		
Pasyviosios įplaukos (Q ^{1p}) iš viso	2 000	Pasyviosios išlaidos (Q ^{2p}) iš viso	3 400
Pasyvusis rezultatas ($PR = Q^{1p} - Q^{2p}$)			-1300
Įplaukų (Q ¹) iš viso	6 000	Išlaidų (Q ²) iš viso	5 400
Bendrasis rezultatas ($Q^1 - Q^2$)	+600		

⁷⁸ Atsižvelgiant į mokamas palūkanas, buto kaina bus ne 200 000, bet didesnė.

⁷⁹ Šis teiginys teisingas tik esant nurodytoms sąlygoms ir skolos palūkanų normai 7 proc. Kitomis sąlygomis tokia investicija gali būti ir nuostolinga.

Kaip matyti iš lentelės, skolon nusipirkus butą, jo nuomos įplaukos padengia skolos grąžinimą ir palūkanas, ir papildomai lieka dar 400 Lt. Po šios operacijos dar negalima leisti sau nedirbti ar gyventi ženkliai geriau, bet atsiranda perspektyva. Po 15 metų, grąžinus paskolą, butas pradės teikti 2 000 Lt pinigų įplaukas, kurias galima panaudoti kitoms investicijoms ar vartoti. Tačiau aišku viena, kad vien tik šios investicijos nepakanka norint pasiekti finansinę laisvę. Atsižvelgiant į žmogaus amžių, galimi įvairūs tolesnio finansinio plano variantai. Tarkime, mums 30 metų ir mes nusprendę ateiti į pensiją būdami 55 metų. Tuomet pinigus, kuriuos teikia nuomojamas butas, galima skirti kitoms investicijoms likusius 25 metus. Pirmuosius 15 metų tai galėtų būti 400⁸⁰ Lt per mėnesį, o paskutinius 10 metų tai būtų 2 000 Lt per mėnesį. Vien tau pant šias sumas susidarytų 312 000⁸¹ Lt. Jei butas būtų ir toliau nuomojamas ir duotų 2000 Lt per mėnesį, tai sutaupyta suma leistų gyventi nedirbant apie 5 metus (išleidžiant gyvenimui po 4 000 Lt per mėnesį savo reikmėms ir 1 800 Lt pasyvams išlaikyti).

25 lentelė. **Pinigų srauto ataskaita (prognozuojama situacija sulaukus 55 metų)**

Įplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)		Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
<i>Atlyginimas</i>	4 000	<i>Išlaidos gyvenimui</i>	4 000
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)		Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
		<i>Butas</i>	1 000
		<i>Automobilis</i>	800
1 investicija (nuomojamas butas)	2 000	Paskola butui įsigyti	0
2 investicija (pensijų fondas)	970		
Pasyviosios įplaukos (Q ^{1p}) iš viso	2 970	Pasyviosios išlaidos (Q ^{2p}) iš viso	1 800
Pasyvusis rezultatas (PR = Q ^{1p} – Q ^{2p})	+1 170		
Įplaukų (Q ¹) iš viso	6970	Išlaidų (Q ²) iš viso	5 800
Bendras rezultatas (Q ¹ – Q ²)	+1 170		

⁸⁰ Šie 400 Lt lieka nuo buto nuomos įplaukų (2000 Lt), grąžinus 1 600 Lt skolos ir palūkanų.

⁸¹ (400 x 12 x 15) + (2000 x 12 x 10).

Buto nuomos pinigus ne paprastai taupant, bet juos saugiai investuojant, galima pasiekti dar geresnių rezultatų. Pavyzdžiui, investavus tas sumas į pensijų fondą ir sudarius sutartį pirmus 15 metų investuoti po 400 Lt, o likusius 10 metų po 2 000 Lt tikintis, kad fondo pelningumas bus 3 proc., galima sukaupti apie 390 tūkst. Lt arba įgyti galimybę nuo 55 metų gauti papildomą „pensiją“ 970 Lt neribotą laiką⁸².

Jei būtų pasirinktos šios dvi investicijos (butas ir pensijų fondas), sulaukusio 55 metų žmogaus pinigų srauto ataskaita atrodytų taip, kaip parodyta 25 lentelėje.

Turto ir skolų balansas atrodytų taip, kaip parodyta 26 lentelėje.

26 lentelė. **Turto ir skolų balansas (prognozuojama situacija sulaukus 55 metų)**

Turtas	Vertė	Skolos	Vertė
<i>Butas</i>	200 000		
<i>Automobilis</i>	35 000		
<i>Santaupos (finansinio saugumo rezervas)</i>	30 000		
Nuomojamas butas	288 000		
Pensijų fondas	390 000	Kapitalas (KA = T – S)	943 000
Turto (T) iš viso	943 000	Skolos (S) + Kapitalas (KA) iš viso	943 000

Kaip matyti iš lentelių, finansinė būklė (žr. 26 lentelė) sulaukus 55 metų būtų pakankamai gera. Yra finansinio saugumo atsargos, normalios gyvenimo sąlygos, dvi geros investicijos ir jokių skolų. Tačiau turimų investicijų (žr. 25 lentelė) dar nepakanka, kad būtų pasiekta finansinė laisvė ir turimi aktyvai leistų gyventi pačiam aktyviai nebedirbant.

Todėl reikėtų apsparstyti kitus galimus investavimo variantus. Mūsų atveju tai galėtų būti savo verslo kūrimas, papildomo uždarbio paieška vėliau investuojant uždirbtus pinigus ar kiti variantai. Tikslas bus pasiektas tada, kai pasyviosios įplaukos padengs visas pasyviausias išlaidas ir dar teiks norimą pinigų kiekį kitoms reikmėms. Šis siekis gali būti parašytas kaip formulė:

$$Q^1p - Q^2p = \text{Gyvenimo išlaidos.} \quad (6.1)$$

⁸² Suma priklauso nuo sutarties ir ekonominių sąlygų.

Pasyviųjų įplaukų suma mūsų aptariamam atveju, esant kitoms nekinamoms sąlygoms, turėtų būti 5 800 Lt. Tačiau reikia turėti galvoje, kad didinant asmeninio naudojimo turta jo išlaikymo išlaidos didins pasyviašias išlaidas ir nutolins finansinę laisvę.

Suplanavus reikiamas investicijas ir sudarius asmeninių finansų planą, jį reikia įgyvendinti. Paprastai finansinių tikslų įgyvendinimas trunka ne vienus metus. Todėl dar vienas svarbus dalykas valdant asmeninius finansus yra sudaryto plano laikymosi kontroliavimas ir jo koregavimas, jei pasikeičia ekonominės išorės sąlygos ar anksčiau numatyti prioritetai.

Kontroliuojant naudinga taikyti bendruosius finansinės būklės rodiklius. Tai yra įvairūs analitiniai rodikliai, apibūdinantys skirtingas asmeninių finansų puses.

3. Analitiniai rodikliai

Siekiant įgyvendinti asmeninių finansų planą reikia nuolat stebėti finansų būklę. Ypač svarbūs yra finansinės rizikos, įplaukų struktūros, turimo turto panaudojimo veiksmingumo rodikliai.

Vienas iš svarbiausių dalykų, kuriuos reikia nuolat stebėti, yra *finansinė rizika*. Visa asmeninių finansų sistema turi būti sudaryta taip, kad net ir finansinės nesėkmės ištiktas žmogus turėtų atsargų tam tikram laikui. Posakis „kas nerizikuoja, tas negeria šampano“ neturėtų būti asmeninių finansų moto ir gali būti taikomas tik nedidelei pinigų daliai, kuria galima rizikuoti. Juk šampano vietoj vandens niekas negeria. Atsargas ir jų naudojimą aptarėme kalbėdami apie asmeninių finansų strategijas. Vienas iš pradinių skaičių, į kurių reikia atkreipti dėmesį, – *finansinio saugumo atsargų dydis*. Dydį reikia stebėti todėl, kad pasikeitus vartojimo įpročiams (finansišškai prakutus padidėja išlaidos) atsargas būtų galima atitinkamai padidinti, kad jos ir toliau galėtų atlikti finansinio saugiklio vaidmenį. Saugumo atsargos ypač svarbios pradinėje kaupimo stadijoje.

Siekiant geriau kontroliuoti ir valdyti finansinę riziką, reikia apskaičiuoti kai kuriuos papildomus rodiklius, kurių nėra ataskaitose. Tai

– apibendrinantys analitiniai rodikliai, parodantys mums rūpimus dalykus. Rizikai stebėti naudinga skaičiuoti skolų ir turto santykį:

$$\text{Skolų ir turto santykis} = \text{Skolos} / \text{Turtas}. \quad (6.2)$$

Šio rodiklio ekonominė prasmė yra labai paprasta. Jis parodo turto dalį, į kurią konkrečiu momentu gali pretenduoti kreditoriai. Jei rodiklio reikšmė artima nuliui, tai reiškia, kad visas turimas turtas priklauso pačiam žmogui. Jei rodiklio reikšmė vienetas, tai reiškia, kad visas žmogaus turtas priklauso nebe žmogui, o kreditoriams. Šiuo atveju rizika prarasti turtą yra labai didelė, todėl esant tokiai rodiklio reikšmei būtina imtis papildomų saugumo priemonių, pavyzdžiui, sukaupti didesnes finansinio saugumo atsargas ir jas saugoti ne banke.

Esant kritinei finansinei situacijai skolų ir turto santykis viršija vienetą. Tai reiškia, kad turimo turto nebeužtenka padengti skoloms. Taip gali atsitikti dėl neprotingo naudojimosi vartojimo paskolomis ir greitaisiais kreditais arba kai aktyvai kuriami skolinantis ir vėliau, pasikeitus ekonominei situacijai, turto rinkos vertė ženkliai sumažėja. Vienetą viršijanti rodiklio reikšmė rodo, kad žmogus neturi kitos išeities kaip tik atidirbti už savo skolas kreditoriams. Kol Lietuvoje fizinių asmenų bankroto įstatymo nėra, tai skolas žmogus kartu su turimu turtu paliks savo vaikams kaip palikimą⁸³. Tam tikra prasme tai panašu į vergovę, tik pasiektą civilizuotomis priemonėmis ir rafinuotesnę. Taigi skolų ir turto santykis turėtų būti kiek galima artimesnis nuliui, tuomet ir rizika prarasti turtą bus mažesnė.

Kitas aspektas, kurį verta nedelsiant pradėti kontroliuoti, – *įplaukų struktūra*. Kadangi siekiame, kai visos įplaukos būtų pasyviosios, tai prasminga apskaičiuoti tai atspindintį rodiklį.

$$\text{Įplaukų struktūra} = \text{Pasyviosios įplaukos (V, I, A)} / \text{Visos įplaukos}. \quad (6.3)$$

Šis rodiklis parodo, kurią visų įplaukų dalį sudaro pasyviosios įplaukos. Kai šio rodiklio reikšmė artima nuliui, tai reiškia, kad visos įplaukos yra aktyviosios, kitais žodžiais tariant, žmogus visus pinigus uždirba pats. Kai rodiklis lygus vienetui, tai reiškia, kad visos įplaukos

⁸³ Vaikai skolų neperims tik jeigu atsisakys priimti palikimu jiems perduodamą turtą.

yra pasyviosios, kitais žodžiais tariant, žmogui pinigų uždirba jo sukurtos investicijos. Kai įplaukų struktūros rodiklis pasiekia vieneta, tai yra požymis, kad finansinis tikslas pasiektas.

Kad pasyviosios įplaukos pradėtų dominuoti visų įplaukų dalyje, reikia turėti pakankamai aktyvų. Todėl kitas kontroliuojamas rodiklis yra *turimo turto naudojimo efektyvumas*. Šiuo atveju mus domina du klausimai – kiek yra aktyvų ir ar efektyviai jie naudojami. Aktyvų lyginamąjį svorį visame turte rodo turto struktūros rodiklis:

$$\text{Turto struktūra} = \text{Aktyvai} / \text{Visas turtas}. \quad (6.4)$$

Jei turto struktūros rodiklis yra artimas nuliui, tai reiškia, kad žmogus neturi turto, kuris jam kurtų įplaukas. Kai turto struktūros rodiklis artėja prie vieneto, tai reiškia, kad turte dominuoja aktyvai, kuriais žmogui ne tik nereikia rūpintis, bet jie dar duoda ekonominės naudos.

Nors turėti aktyvų yra svarbu, bet tai nėra savitikslius dalykas. Dar svarbiau yra aktyvų naudojimo efektyvumas. Todėl reikėtų apskaičiuoti ir aktyvų pelningumo rodiklį:

$$\text{Aktyvų pelningumas} = \frac{\text{Pasyviosios įplaukos (Q'p)}}{\text{Aktyvai}}. \quad (6.5)$$

Šis rodiklis rodo, kiek įplaukų uždirba vienas litas, investuotas į aktyvus. Toks rodiklis gali būti skaičiuojamas ir visiems aktyvams bendrai, ir kiekvienam aktyvui arba jų rūšiai skyrium. Išreiškę aktyvų pelningumą procentais (6.5 formulės rezultata padalinę iš 100), turime ypač patogų skirtingų aktyvų naudingumo palyginimo rodiklį. Pagal jį galima spręsti, ar apskritai verta investuoti į kokį nors aktyvą. Pavyzdžiui, jei už pinigus indėlyje moka po 5 proc. metinių palūkanų, tai greičiausiai neverta kurti panašaus pelningumo aktyvų, nes tokį rezultatą galima gauti žymiai mažesnėmis pastangomis, tiesiog laikant pinigus banko indėlyje.

Analitinių rodiklių, kurie gali padėti kontroliuoti, koku būdu judama asmeninių finansų tikslo link, gali būti ir daugiau, bet išvardinti aukščiau rodikliai yra esminiai, todėl jais prasminga remtis siekiant asmeninės finansinės laisvės.

Verta prisiminti:

- ✓ Asmeninių finansų sistemą sudaro trys dalys: *aktyvai, pasyvai* ir jų kuriami *pasvyvieji pinigų srautai* ir *bendrieji pinigų srautai*.
- ✓ Automatinio turtėjimo sistemos esmė – pirmiausia turi būti kuriami aktyvai, kurie generuoja pasyviausias pinigų įplaukas, kurias vėl galima skirti aktyvams kurti ir taip toliau.
- ✓ Finansinė laisvė pasiekama tada, kai aktyvų kuriami pasyvieji pinigų srautai leidžia žmogui gyventi pačiam nedirbant dėl pinigų.
- ✓ Siekiant finansinės laisvės *kiekvienam įsigyjamam pasyvui turi būti sukuriamas aktyvas*.
- ✓ Norint nustatyti asmeninių finansų tikslą ir jį įgyvendinti reikia: 1) nustatyti *esamą padėtį*; 2) apibūdinti *pageidaujamą situaciją*; 3) numatyti pageidaujamos situacijos *pasiekimo kelius*; 4) *kontroliuoti*, kaip judama finansinio tikslo link.
- ✓ Siekiant taikyti asmeninių finansų dėsnius, verta sudaryti turto ir skolų balansą bei pinigų srauto ataskaitą.
- ✓ Kontroliuojant finansinio tikslo siekimo procesą, tikslinga remtis analitiniais rodikliais, apibūdinančiais reikšmingus asmeninių finansų sistemos parametrus. Tai – skolų ir turto santykis, įplaukų struktūra, turto struktūra ir aktyvų pelningumas.

SAVITIKROS KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite asmeninių finansų sistemą. Kokie pagrindiniai šios sistemos bruožai?
2. Nurodykite pagrindines asmeninių finansų sistemos tendencijas ir šias tendencijas nulemiančius veiksnius.
3. Kaip veikia automatinio turtėjimo sistema?
4. Koku būdu galima pasinaudoti kapitalo investicijų teikiama nauda?
5. Koku būdu galima pasinaudoti pinigų srauto investicijų teikiama nauda?
6. Koku nuoseklumu turėtų būti įgyvendinamas asmeninių finansų tikslas?

7. Kokios ataskaitos gali padėti siekti asmeninių finansų tikslo?
8. Kokie pagrindiniai analitiniai rodikliai gali padėti apibūdinti asmeninių finansų būklę?
9. Apibūdinkite įplaukų struktūros rodiklio ekonominę reikšmę. Kokia gali būti šio rodiklio didžiausia skaitinė reikšmė?
10. Apibūdinkite aktyvų pelningumo rodiklio ekonominę reikšmę.

LITERATŪRA

1. Adiga, A. Your personal investment policy. *Money*. 2002, 31 (3): 61–72.
2. Elger, J. Personal financial planning as personal risk management. *Journal of Financial Service Professionals*. 2004, 58 (1): 38, 39.
3. Jurevičienė, D. Asmeninių finansų valdymo teoriniai aspektai gyvenimo ciklo požiūriu. *Veršlas: teorija ir praktika*. 2008, 9 (1): 22–32.
4. Jurevičienė, D. *Asmeninių finansų pagrindai*. Vilnius: Technika, 2008, 196 p.
5. Jurgutis, V. *Finansų mokslo pagrindai*. Kaunas, 1938, 490 p.
6. Kiyosaki, R.; Lechter, Š. *Pinigų srauto kvadrantas: turtingojo tėčio vadovas, kaip pasiekti finansinę laisvę*. Vilnius: Sirokas, 2005, 261 p.
7. Kiyosaki, R.; Lechter, Š. *Turtingo tėčio investavimo vadovas*. Vilnius: Sirokas, 2005, 379 p.
8. Kiyosaki, R.; Lechter, Š. *Turtingo tėčio vadovas, kaip tapti turtingam neatsisakant kreditinių kortelių: paverskite blogą skolą gera skola*. Vilnius: Sirokas Publishing, 2006, 128 p.
9. Kiyosaki, R.; Lechter, Š. *Išėik į pensiją jaunas, išėik į pensiją turtingas: kaip greitai praturtėti ir išlikti turtingam*. Vilnius: Sirokas, Publishing, 2007, 376 p.
10. Kiyosaki, R.; Lechter, Š. *Kas paėmė mano pinigus? Kodėl lėti investuotojai pralaimi, o greitai pinigai laimi*. Vilnius: Sirokas Publishing, 2007, 248 p.
11. Kellner, H. *Menas valdyti savo pinigus*. Vilnius: Mūsų knyga, 2008, 159 p.
12. Maldeikienė, A. *Išmokite skaičiuoti savo pinigus*. Vilnius: 2005, 392 p.
13. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. IX-1007. 2002-07-02.
14. Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. I-196. 2003-07-04.
15. Shafer, B. *Kelias į finansinę laisvę*. Vilnius: Alma littera, 2003, 304 p.
16. *Skaičiuojame pinigus*. SEB leidinys. Prieiga www.seb.lt.
17. Stanley, T. *Milijonieriaus mąstymas*. Vilnius: Knygų spektras, 2004, 480 p.
18. Xie, Y.; Qi, H. Job Security and Personal Investment Portfolio. *Global Journal of Business Research*. 2010, 4 (1): 17–27.

Sėkmės veiksniai

1. Buvimas sąžiningam su visais žmonėmis.
2. Palaikantis situotinis.
3. Mokėjimas bendrauti su žmonėmis.
4. Meilė savo karjerai / verslui.
5. Fizinė sveikata.
6. Stiprių lyderio savybių turėjimas.
7. Protingos investicijos.
8. Verslo galimybių matymas ten, kur nemato kiti.
9. Noras imtis finansinės rizikos už priimtina atlygį.
10. Geri auklėtojai.
11. Investavimas į savo verslą.
12. Gyvenimas žemiau savo galimybių.
13. Geri investicijų patarėjai.

Stanley, T. *Miljonieriaus mąstymas*. Vilnius: Knygų spektras, 2004, 480 p.

Investuotojų lygiai

*Niekada nebūk akcijų pirkėjas.
Būk žmogus, kuriantis akcijas, kurias
brokeriai parduoda, o kiti perka.*

Kiyosaki, R. T.; Lecher, S. L.
Pinigių srauto kvadrantas.

SEPTYNI INVESTUOTOJŲ LYGIAI

Nulinis lygis.

Tie, kurie *neturi ką investuoti*. Išleidžia viską, ką uždirba, arba daugiau. Šiai kategorijai priklauso labai daug „turtingų“ žmonių.

Pirmas lygis.

Finansines problemas sprendžia *skolindamiesi*. Mano, kad skolos mokėjimas ilgą laikotarpį yra išmintingas dalykas.

Daugelis gali pasirodyti turtingi. Tačiau viskas nupirkta už skolintus pinigus. Gali uždirbti daug pinigų, bet viena profesinė nesėkmė gali sužlugdyti finansiškai.

Antras lygis.

Reguliariai *atideda „nedidelę“ dalį pinigų*. Daugelis taupo, norėdami išsigyti pirkinių, o ne investuoti. Netgi žinodami, kad šiandieninės ekonomikos sąlygomis jų santaupos duoda neigiamas palūkanas (infliacija), jie vis tiek nenori rizikuoti.

„Tačiau jei jūs nenorite studijuoti investavimo ir gyvenate apimti nuolatinės finansinės rizikos baimės, tada taupymas jums – geriausia išeitis. Jums nereikės sukti galvos, jeigu pinigus laikysite banke.“ (Kiyosaki, R. T.; Lecher, S. L. *Pinigių srauto kvadrantas...* p. 97.)

Trečias lygis. „Protingi“ investuotojai

3A lygis

„Man nesvarbu“ grupė. Įsitikinę, kad nesupranta ir niekada nesupras piniginių reikalų. Frazės:

„Niekada nesupratau investavimo“

„Tai per daug sudėtinga“

„Investuoti per daug rizikinga“

„Aš linkęs sprendimus dėl pinigų palikti profesionalams“

„Mano vyras (žmona) tvarko mūsų šeimos investicijas“

Padedą pinigų į pensijų planų sąskaitą arba atiduoda juos ekonomistams, kurie rekomenduoja „diversifikaciją“. Negalvoja apie finansinę ateitį ir sunkiai dirba.

3B lygis

„Cinikai“. Žino visas priežastis, kodėl investicijos nepasiteisins. Atidžiai nagrinėja situaciją rinkoje. Pasakoja apie didelius sandėrius, bet niekada jų nesudaro. Perka per vėlavai, laukia minios patvirtinimo, kad jų investicinis sprendimas yra teisingas.

3C lygis

Lošėjai. Kitaip nei atsargiems cinikams, šios grupės atstovams atsargumo trūksta. Jie žiūri į akcijų biržą ar investicijų rinką panašiai kaip į lošimų stalą Las Vegase. Meti kauliuką ir meldiesi.

Ketvirtas lygis.

Ilgalaikiai investuotojai. Aiškiai supranta investavimo poveikį. Aktyviai priima su investicijomis susijusius sprendimus. *Sudaro aiškius ilgalaikius planus, padedančius siekti finansinių tikslų.* Prieš iš tikrųjų investuodami jie investuoja į mokslą. Prašo kompetentingų ekonomistų patarimo.

Investicijų klausimu nefantazuoja, nerizikuoja ir nesijaudina.

Penktas lygis.

Patyrę investuotojai. Gali sau leisti agresyvesnes ir rizikingesnes investavimo strategijas. Jau turi gerų įgūdžių, tvirtą piniginių pagrindą ir puikiai nusimano apie investicijas. Rizikingiems sumanymams jie skiria mažiau kaip 20 proc. savo kapitalo. Praradimus vertina kaip pamokas, iš kurių galima pasimokyti, ir vėl grįžta į žaidimą mokytis toliau, nes žino, kad nesėkmė yra sėkmės proceso dalis.

Jie turi planą ir specifinius tikslus. Paprastai žino, kada pasitraukti. Strategija, paplitusi tarp šio lygio investuotojų, svarbesnė negu įėjimas į rinką.

Moko savo vaikus ir šeimos turtą perduoda kaip korporacijas, koncerną ar bendrovę. Asmeniškai jie turi nedaug. Jie kontroliuoja organizacijas, valdančias jų aktyvus.

Šeštas lygis.

Kapitalistai. Kuria investicijas sau ir kitiems naudodamiesi kitų žmonių talentais ir finansais. Kuria investicijas ir parduoda jas rinkoje.

Kiyosaki, R.; Lechter, Š. *Pinigų srauto kvadrantas: turtingojo tėčio vadovas, kaip pasiekti finansinę laisvę*. Vilnius: Sirokas, 2005, 261 p.

Baisi istorija apie mokesčius

Lietuvos gyventojas **2001 m.** įsigijo 2,68 ha žemės sklypą už 11 000 Lt. Minėtas žemės sklypas buvo padalintas į 13 sklypų, pakeičiant žemės naudojimo paskirtį: iš žemės ūkio paskirties į namų valdos sklypus. Gyventojas **2004 m.** padovanojo savo sūnui 12 žemės sklypų, kurie dovanojimo sutartyje įvertinti 1 861 000 Lt. Sūnus 9 žemės sklypus (iš 12) pardavė UAB „X“ už 1 292 000 Lt. Žemės sklypai buvo parduoti už tokią pat kainą, kokia jie buvo įvertinti dovanojimo metu.

UAB „X“ nuo šio sandorio 193 800 Lt GPM sumokėjo į biudžetą (1 292 000 X 15 %). Ta pati gyventojas **2002 m.** dar įsigijo 10 ha žemės ūkio paskirties žemės sklypą už 5 000 Lt ir tais pat metais šis sklypas buvo padalintas į 82 sklypus, pakeičiant žemės paskirtį į kitą – individualiems namams/statiniams statyti ir eksploatuoti.

2003 m. gyventojas įsigijo 4 030 vnt. UAB „X“ akcijų, kurias apmokėjo nepiniginiu įnašu – 22 žemės sklypais. Minėtu įnašu buvo padidintas UAB „X“ įstatinis kapitalas, o dar kitus 18 žemės sklypų perleido fiziniam asmeniui už 55 800 Lt, kuris minėtais žemės sklypais apmokėjo UAB „X“ 3 900 paprastųjų vardinių akcijų.

Be to, dalis sklypų per 2003 m. dar parduota tretiesiems asmenims, iš viso per 2003 m. gyventojas pardavė 47 sklypus, skirtus individualiems namams/statiniams statyti ir eksploatuoti, 5 sklypus transporto, ryšių ir kitoms komunikacijoms statyti ir eksploatuoti, analogiška veikla užfiksuota ir kitais laikotarpiais. Dalį turimų sklypų pardavė asmeniui už žymiai mažesnę kainą, nei tuo metu buvusi sklypų rinkos vertė.

VMI, **2007 m.** patikrinusi šiuos sandorius, padarė išvadą, kad minėti sandoriai buvo sudaryti siekiant išvengti GPM mokėjimo, t. y. siekiant gauti mokesstinę naudą, ir, vadovaudamasi Mokesčių administravimo įstatymo 69 str. bei atkurdamą tikrąsias sandorių sudarymo aplinkybes, konstatavo, kad gyventojas 2003–2005 m. vykdė individualią veiklą ir todėl jai apskaičiuojo papildomai sumokėti į biudžetą 23 267 Lt gyventojų pajamų mokesčio (toliau – GPM), 20 092,25 Lt GPM delspinigių, 6 980 GPM baudos, 337 424 Lt pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM), 106 794,59 Lt PVM delspinigių, 101 227 Lt PVM baudos, 2 118 Lt valstybinio socialinio draudimo (toliau – VSD) įmokų bazinei pensijos daliai, 1 815 Lt VSD įmokų papildomai pensijos daliai, 1 059 Lt

VSD įmokų bazinei pensijos daliai baudos ir 908 Lt VSD įmokų papildomai pensijos daliai baudos, **iš viso – 601 684,84 Lt.**

Šis VMI sprendimas buvo apskūstas Mokestinių ginčų komisijai, kuri, įvertinusi bylos medžiagą, pagrįstai konstatavo, jog byloje yra pakankamai įrodymų, patvirtinančių, kad pareiškėja, 2003–2005 m. pirkdama ir parduodama žemės sklypus, vykdė individualią nekilnojamojo turto pirkimo ir pardavimo veiklą, ir pareiškėjos gautas žemės sklypų pardavimo pajamas pagrįstai priskyrė prie pajamų, gautų iš individualios veiklos, bei pagrįstai perskaičiavo pareiškėjos mokėtiną GPM, PVM, socialinio draudimo įmokų sumą.

Tai patvirtino ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, (LVAT) į kurį kreipėsi gyventoja. LVAT VMI sprendimą paliko galioti, ir gyventoja turėjo papildomai sumokėti 601 684,84 Lt mokesčių.

Administracinė byla Nr. A-438-1105/2009.

Antano asmeninių finansų sistemos pinigų srautas

Pinigų srauto ataskaita liepos mėn.

Įplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)		Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
<i>Atlyginimas</i>	4 000	<i>Išlaidos gyvenimui</i>	3 200
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)		Pasyvios išlaidosios (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
<i>Akcijos</i>	200	<i>Butas</i>	1 000
<i>Nuomojamos patalpos</i>	2 500	<i>Automobilis</i>	500
		<i>Buto paskola</i>	1 500
Pasyviosios įplaukos (Q ^{1p}) iš viso	2 700	Pasyviosios išlaidos (Q ^{2p}) iš viso	3 000
Pasyvusis rezultatas (PR = Q ^{1p} – Q ^{2p})		–300	
Įplaukų (Q ¹) iš viso	6 700	Išlaidų (Q ²) iš viso	6 200
Bendrasis rezultatas (Q ¹ – Q ²)	+500		

5 PRIEDAS**Antano turto ir skolų balansas**

Turto ir skolų balansas
2010 m. liepos 31 d.

Turtas	Vertė	Skolos	Vertė
<i>Butas</i>	<i>180 000</i>	<i>Būsto paskola (S)</i>	<i>200 000</i>
<i>Akcijos</i>	<i>7 000</i>		
<i>Automobilis</i>	<i>35 000</i>		
<i>Nuomojamos patalpos</i>	<i>300 000</i>		
<i>Santaupos</i>	<i>60 000</i>	Kapitalas (KA = T – S)	382 000
Turto (T) iš viso	582 000	Skolos (S) + Kapitalas (KA) iš viso	582 000

6 PRIEDAS

Prognozuojamos Antano asmeninių finansų ataskaitos

Turto ir skolų balansas
(prognozuojamas)

Turtas	Vertė	Skolos	Vertė
<i>Butas</i>	180 000	<i>Būsto paskola (S)</i>	0
<i>Akcijos</i>	7 000		
<i>Automobilis</i>	35 000		
<i>Nuomojamos patalpos</i>	0		
<i>Santaupos</i>	60 000	Kapitalas ($KA = T - S$)	282 000
Turto (T) iš viso	282 000	Skolos (S) + Kapitalas (KA) iš viso	282 000

Pinigų srauto ataskaita
(prognozuojama)

Iplaukos	Suma	Išlaidos	Suma
Aktyviosios įplaukos (Q^{1a}) (D ir L zonos)		Aktyviosios išlaidos (Q^{2a}) (priklausančios nuo žmogaus)	
<i>Atlyginimas</i>	4 000	<i>Išlaidos gyvenimui</i>	3 200
Pasyviosios įplaukos (Q^{1p}) (V, I, A zonos)		Pasyviosios išlaidos (Q^{2p}) (priklausančios nuo turimo turto ir skolų)	
<i>Akcijos</i>	200	<i>Butas</i>	1000
<i>Nuomojamos patalpos</i>	0	<i>Automobilis</i>	500
		<i>Buto paskola</i>	0
Pasyviųjų įplaukų (Q ^{1p}) iš viso	200	Pasyviųjų išlaidų (Q ^{2p}) iš viso	1 500
Pasyvusis rezultatas ($PR = Q^{1p} - Q^{2p}$)		-1 300	
Įplaukų (Q ¹) iš viso	4 200	Išlaidų (Q ²) iš viso	4 700
Bendrasis rezultatas ($Q^1 - Q^2$)	-500		

Finansų piramidė

1960 m. Bernardas Madoffas už 5 tūkst. JAV dolerių, kuriuos uždirbo montuodamas vandens purkštuvus ir dirbamas gelbėtoju, įkūrė finansų bendrovę *Bernard L. Madoff Investment Securitie*.

B. Madoffas per agentus ieškojo investuotojų verslo elito sambūriuose, pavyzdžiui, Floridos golfo klube *Palm Beach Country Club*. Turtingieji, tikėdamiesi didžiulių palūkanų, patikėdavo B. Madoffui savo milijonus. B. Madoffui pelnyti verslininkų pasitikėjimą padėjo visuomet mokamos nemažos palūkanos. Manoma, kad aferistas palūkanas investuotojams, kurių lėšas tvarkė, mokėdavo iš pinigų, kuriuos atnešdavo naujieji investuotojai. Gandai sklido plačiai, ir bendrovė *Bernard L. Madoff Investment Securitie* bei jos vadovas tapo žinomi visame pasaulyje.

Ilgai B. Madoffo bendrovė veikė stabiliai ir mokėjo klientams 8–12 proc. palūkanų per metus. Šios aferos pabaigą išprovokavo pasaulinė finansų krizė. Investuotojai panorė atsiimti savo pinigus (klientai vienu metu pareikalavo 7 mlrd. JAV dolerių). Tačiau bendrovės sąskaitoje tebuvo 300 mln. JAV dolerių. Dėl B. Madoffo veiksmų stambieji bankai prarado apie 50 mlrd. JAV dolerių.

Sulaikytas Bernardas Madoffas prisipažino, kad jo verslas – vienas didelis melas.

„Šimtmečio sukčiumi“ pramintas Bernardas Madoffas apgavo daugybę investuotojų, sunešusių jam milijardus dolerių, o šiuo metu atlieka 150 metų laisvės atėmimo bausmę Šiaurės Karolinos kalėjime.

Černius, Gintaras

Če346 Namų ūkio finansų valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. – 188 p., iliustr.

Bibliogr.: p. 175.

ISBN 978-9955-19-404-0

Vadovėlyje „Namų ūkio finansų valdymas“ išnagrinėti asmeninių finansų valdymo teoriniai pagrindai, per pavyzdžius atskleisti jų praktinio taikymo metodai bei būdai. Siekiama ugdyti asmeninių finansų praktinio valdymo gebėjimus.

Knygoje atskleidžiama finansų ir valdymo sampratos esmė, analizuojami visų lygių valdymo subjektai ir jų funkcijos, finansų valdymo veiksmų nuoseklumas. Dėstomi asmeninių finansų tikslo teoriniai ir praktiniai klausimai. Aptariami tikslo formulavimo kriterijai ir principai. Išskiriami pavienio žmogaus ir šeimos (namų ūkio) finansiniai tikslai. Nagrinėjami pinigų valdymo principai. Pasitelkiant srauto metaforą ir vandens srauto fizikinę formulę nagrinėjami būdai, kaip galima tikslingai suvaldyti pinigus. Pateikiama asmeninių finansų, leidžiančių siekti numatyto tikslo, samprata. Išsamiai aptariami įplaukų ir išlaidų valdymo principai, atskirai nagrinėjami svarbūs gyventojų pajamų mokesčių klausimai. Deramas dėmesys skiriamas turto sampratos ir jo valdymo asmeninių finansų sistemoje klausimams. Nagrinėjami asmeninio investavimo ir investicijų naudingumo vertinimo klausimai. Vadovėlio pabaigoje pasitelkiant konkretų sudėtinį pavyzdį ugdomi asmeninių finansų sistemos praktinio valdymo įgūdžiai.

Vadovėlis skirtas studentams ir visiems, kas domisi asmeninių finansų valdymu ir tvarkymu.

UDK 330.56(075.8)

Gintaras Černius
NAMŲ ŪKIO FINANSŲ VALDYMAS
Vadovėlis

Redaktorė *Vesta Adomaitienė*
Maketuotoja *Regina Silkovienė*

SL 585. 2011 05 05. 7,45 leidyb. apsk. l.
Išleido Mykolo Romerio universitetas, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Tinklapis internete www.mruni.eu
Elektroninis paštas leidyba@mruni.eu
Spausdino UAB „Vitaė Litera“, Kurpių g. 5-3, Kaunas
Puslapis internete www.bpg.lt
El. paštas info@bpg.lt